

Н. І. Черсунова

Українська література

Хрестоматія

7

КИЇВ
Видавничий дім «Освіта»
2018

ДОРОГІ ДРУЗІ!

Чи замислювалися ви, чому потрібно читати? Думаю, погодитися із тим, що це захоплення вчить співпереживати, розвиває гнучкість мислення, креативність. Читаючи, ми можемо навчитися краще висловлювати думки, аналізувати чужу поведінку, осмислено шукати шляхів вирішення проблем у реальному житті, дивитися на ситуації під іншим кутом. Сучасні вчені стверджують: цей вид діяльності навіть продовжує життя. Уявіть собі, виявилось, що тривалість життя людей, які захоплюються читанням, на два-три роки більша, ніж у тих, хто цього не робить! Тож, як бачите, книга – не лише один із приємних способів проведення дозвілля, але також є дуже корисною для нашого розумового та фізичного здоров'я.

Ця хрестоматія допоможе вам урізноманітнити навчальний матеріал з української літератури. На відміну від підручника, запропонований посібник містить тексти для додаткового читання, призначені для самостійного опрацювання або застосування на уроках позакласного читання. Ви ознайомитися не лише з творами письменників-класиків, а й із доробком сучасних українських митців слова. Деякі тексти подано скорочено або в уривках, але сподіваюся, що вам захочеться прочитати їх повністю.

Відповідно до шкільної програми, твори в хрестоматії поділені за тематичними розділами: «Про минулі часи», «Ти знаєш, що ти – людина...», «Ми – українці». Окрім того, у нашій книжці є довідкові та навчальні матеріали.

До творів запропоновані запитання та завдання, що допоможуть вам перевірити знання тексту, сприятимуть розумінню його особливостей, художньої своєрідності, поживлять й урізноманітнять роботу з книгою:

ПОМІРКУЙТЕ!

— запитання й завдання для перевірки засвоєного;

ПОГРАЙТЕ, ВІДГАДАЙТЕ!

— літературні ігри, ребуси, вікторини;

ДЛЯ ДОПИТЛИВИХ

— завдання для любителів художнього слова, які хочуть знати більше;

Бажаю пізнавальної, цікавої й веселої роботи з книгою!

Авторка

ПРО МИНУЛІ ЧАСИ

Еліна Заржицька

(Народилася 1960 року)

Еліна Іванівна Заржицька народилася й мешкає в місті Дніпрі. Це сучасна українська письменниця, журналістка, громадська діячка, членкиня Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України. Вона пише казки, пригодницькі й історичні повісті для дітей і підлітків. Твори Еліни Іванівни давно видаються в Україні та за межами нашої батьківщини.

Письменниця є переможницею та лауреаткою багатьох літературних конкурсів, постійна членкиня журі фестивалів дитячого мистецтва й конкурсів творчої молоді. У 2017 році нагороджена медаллю ім. Івана Мазепи за значну патріотичну діяльність.

Найвідоміші книжки Еліни Заржицької: «Великий Луг над Дніпром: казки і легенди», «Легенди про козаків», «Китеня Тимко», «Про маленького метелика», «Заєць та чарівний барабан».

За мотивами її казок створено мультфільми «Як черепаха Наталка до школи збиралася», «Про ліниву ворону», «Як вуж намагався гадюкою стати».

У творах із збірки «Легенди про козаків» ідеться про наших мужніх та кмітливих предків — запорожців.

Як козак у водяного царя служив

Зібралися якось козаки у похід проти турків. Збудували чи вісімдесят, а чи й сто чаечок¹, повсідалися, веслами змахнули і — гайда! Пливуть, шаблі гострять, мушкетери² заряджають, оповідки старих запорожців слухають та пісні співають.

Так і спустилися Дніпром аж до Кінбурнської коси³, а вночі й у Чорне море вийшли. Тільки виправили курс на Кафу⁴, як розігралася на морі буря. Завив вітер, закружляв поміж чайками, побігли по морю сиві хвилі із білими чупринами, побігли та й на чаечки кинулися. Схопила кожна хвиля по чайці, угору підняла і міцно тримає, не випускає.

¹ Бойовий човен запорізьких козаків із вітрилами та веслами, обшитий зовні дошками або очеретом для кращої плавучості й захисту від ворога.

² Старовинна рушниця.

³ Там була розташована турецька фортеця, збудована з метою перекрити козакам вихід до Чорного моря.

⁴ Кафа — нині місто Феодосія (Крим).

Не встигли козаки здивуватися, як випливають з глибин морських дивні риби. Луска в них червона, хвости сині, а над пащами вуса звисають — ну справжнісінькі тобі запорожці! Підпливають риби до головної чайки, якою отаман козацький правив, вклоняються низенько й чемно промовляють:

— Наш володар, цар морський, шле славним козакам своє вітання і запрошує до себе в гості когось із вас, на кого громада вкаже. Дуже-бо йому лицар запорозький потрібен.

Ще раз вклоняються й відповіді чекають.

Розреготалися козаки: як так? Чужинський цар нам вказувати сміє? Не бувати цьому!

Отож відмовили вони тим риbam, ті й відпливли.

Тільки відпливли, аж почорніло море. Стали хвилі заввишки з гори високі, підняли чаечки у небо, а між горами провалля відкрилися, а у тих проваллях вода, наче вар кипить. І випливли до козаків гади морські, незнані й невидані. Луска в них горить, золотом-сріблом переливається, а з паці ікла гострі стирчать.

Підпливають гади до головної чайки, в якій отаман козацький рулом правив, вклоняються низенько і чемно промовляють:

— Наш володар, цар морський, шле славним козакам своє вітання і запрошує до себе в гості когось із вас, на кого громада вкаже. Дуже бо йому лицар запорозький потрібен.

Ще раз вклоняються й відповіді чекають.

Отаман в козаків розумний був, тож вирішив справу миром розв'язати. «Так і так, — рече, — не можемо віддати душу християнську на погибель. Ви, гади морські, передайте його величності від усього війська нашого уклін і скажіть, що запорожці без бою товаришів на смерть не видають. От якщо чимсь іншим, то ми його величності прислужитися готові».

Тільки він слова ті зронив, як гади морські у воду пірнули і зникли.

І одразу на небі сонце засяяло, стих вітер, хвилі почали меншати і за декілька хвилин опустили чайки долу. Одна біля одної поставили, наче на плацу у ряди вишикували. Тут заграли музики, заревли сурми і піднявся з глибин морських сам морський цар. Сидить цар на дельфіні, у правиці золотий тризубець, коралями та перлинами прикрашений, тримає, а лівою поводи натягує. За царем пливають гади морські, незнані й невидані, за гадами — дивні риби з червоною лускою та синіми хвостами, а за військом риб'ячим — краб одноокий клішнями веслує, товариство наздоганяє.

Цар морський до чайок підплив, з козаками привітався і з проханням ввічливо звернувся. Пояснив, що потрібен йому на три роки

розумний та досвідчений запорожець, щоб військом морським керувати, різних військових хитрощів солдат навчати. І обіцяє цар тому козаку, що піти до нього погодиться, три бажання виконати.

От один молодий козак і погодився. «Нічого, — каже, — три роки — не тридцять. Прислужуся цареві, а попри те, і вам, друзякам, користь буде. Тільки ви, браття, передайте моїй матері старенькій, щоб не тужила, а дівчині чорноокій з червоними стрічками у довгих косах, щоб чекала».

І в повному спорядженні: на боку шабелька гостра, за чересом¹ — пістолі, на плечі мушкет, у воду й шугонув. Риби його швиденько підхопили, до палацу морського царя доставили.

Заходить козак у пишні палати, а там цар на троні сидить.

— Здоров будь, — мовить, — козаче. Берись до діла, бо справа у мене важлива: треба нам із повелителем Білого моря воювати. Він, такий-сякий, медбзін син, вкрав у мене рибу-голку. А то риба не проста. Кольнеш нею раз — одна риба з'явиться, кольнеш два — десять, кольнеш три — ціла зграя.

— Згоден, — відповідає козак. — Тільки нехай Ваша величність віддасть мені у заставу щось, що для морського царства важливе. Потребую запоруки, що три мої бажання насправді буде виконано.

Цар туди-сюди, а козак твердо своє править, договір скасувати погрожує. Довелось царю погодитися. Віддав він козакові печатку, якою листи запечатував, хустинку, шиту золотом, та срібну чарку. Взяв молодий козак заставу морського царя, у вузлик зав'язав, за пазуху сховав і до війська риб'ячого пішов.

Підійшов, а вони, наче на ярмарку, на купки порозбивалися та й розважаються: хто пісні співає, хто з друзями балачки балакає, а хто й люльку смокче (під водою, знане діло, вогонь не горить). Подивився на тих недолугих вояків, і як гримне:

— Ану, такі-сякі, смажені-парені, у лави шикуйсь!

Риби від жаху аж догоричерева попадали. Пішов поміж ними шепіт:

— Гетьман прийшов, гетьман!

Одразу виструнчилися, славлять козака. Він одягнув риб у панцирі з мушель, озброїв списами з кораловими наконечниками та пушками, що стріляють морськими їжаками замість снарядів, і «Уперед!» скомандував. Марширують риб'ячі полки, а навздогін за товариством краб одноокій клішнями веслує.

Пішли на війну з повелителем Білого моря. Не день воюють, не два, а цілий рік. Урешті-решт перемогли його, рибу-голку забрали,

¹Старовинний широкий шкіряний пояс.

до морського царя віднесли. Той радий-радісінський. «Перепочиньте трохи», — дозволяє.

А молодий козак засумував і просить дозволу у царя відправити риб дивних, у яких луска червона, хвости сині, а над пащами вуса звисають, щоб попливли вони до Таранського Рогу^{1*} й дізналися: як матуся старенька, чи не тужить? Чи дівчина чорноока з червоними стрічками у довгих косах ще чекає?

Дав цар дозвіл. Попливли риби дивні, в яких луска червона, хвости сині, а над пащами вуса звисають. За три дні повернулися. Козак питає:

— Ну, що там у мене вдома? Як матуся? Як дівчина чорноока?

Відповідають риби:

— Живуть, хліб жують, квасом запивають та на тебе чекають.

Зрадів козак, а тут його до себе цар морський кличе. Каже, треба володаря Червоного моря воювати, бо він, бач, у морського царя улюбленого морського коника вкрав.

Вирушили полки на чолі з козаком до Червоного моря. Не день воюють, не два, а цілий рік. Урешті-решт перемогли, відвоювали морського коника, царю своєму повернули. Той аж на хвості підстрибнув, так зрадів. «Відпочинь, слуго вірний», — пропонує.

А козак сумує, не спиться йому, ось він і просить у царя дозволу, щоб відправити гадів морських, у яких луска золотом-сріблом переливається, а з пащі ікла гострі стирчать, щоб попливли вони до Таранського Рогу й дізналися: як матуся старенька, чи не тужить? Чи дівчина чорноока з червоними стрічками у довгих косах ще чекає?

Дав цар дозвіл. Попливли гади морські, у яких луска золотом-сріблом переливається, а з пащі ікла гострі стирчать, і за три дні повернулися. Козак питає:

— Ну, що там у мене вдома? Як матуся? Як дівчина чорноока?

Відповідають гади:

— Живі-здорові. Щодня хліб жують, квасом запивають та за тобою сумують.

Зітхнув козак, та робити нічого, треба знову до служби ставати, бо знову цар кличе, знову завдання дає: так і так, є у імператора Жовтого моря риба-меч. Як змахне та риба мечем-носом, так чужинські війська навіпіл і рубає. Тож чи добром, чи силою треба ту рибу в імператора забрати та до царя доставити.

Вирушило риб'яче військо у похід, імператора Жовтого моря воювати. Не день воюють, не два, а цілий рік. Урешті-решт перемогли його. Забрали рибу-меч, несуть цареві.

¹Нині Таромське. Розташоване на правому березі Дніпра, на західній околиці міста Дніпра. Містечко належало до Кодацької паланки Запоріжжя.

Здається, радіти треба, а в молодого козака голова до дна морського клониться, серце у грудях ніє, сум душу ятрить. Підізвав він до себе краба одноокого і просить:

— Попливи, друже, до Таранського Рогу, де у маленькій хатці рідна матуся живе. Дізнайся, як вона, чи не тужить? А як дівчина чорноока з червоними стрічками у довгих косах? Все чекає? Розкажи їм, що недовго вже мені царю морському служити залишилося.

Поплив краб одноокий до Таранського Рогу. За три дні повернувся і нарікає воїну:

— Ех, козаче, козаче, хіба не знав ти, що як у морі три роки пройшло, то на землі — тридцять пролетіло? Лежить твоя матуся хвора, от-от помре. А дівчина всі очі повиплакувала, чорні стрічки у коси заплела; а на твоє повернення вже й не сподівається.

Схопився козак за голову і — мерщій до царя. Віддав йому рибу-меч і на землю запросився. Цар козака умовляє у морі залишитись, а той не погоджується, три бажання виконати просить. Побачив цар, що не вдається козака на службі залишити і глаголить:

— За вірну службу дарую я тобі, козаче, печатку, якою листи запечатував, золотий черевик та срібну чарку, бо ж не прості вони, а чарівні. От приїдеш додому, налий у чарку води і дай матусі напитися. Вона й одужає. Хустинку, шиту золотом, дівчині подаруй. Вона й помолодіє. А печатку бережи, як мати дитину. Коли ж потрібно тобі буде у море Чорне вийти, дістань печатку і один раз до води доторкнися. Тоді море спокійним буде. Як торкнешся води двічі — здійметься буря. Знову один раз торкнешся — море заспокоїться.

Подякував козак цареві і додому поспішив. Цар йому ще трійку швидких осетрів подарував. Домчали осетри козака аж до рідного берега. Він їх на волю відпустив і до хати кинувся. Бачить, а матуся вже ледь дихає. Дістав козак срібну чарку, води в неї налив, дав матусі напитися. Та й одужала. А тут дівчина чорноока прибігла. Вона від сусідів дізналася, що її милий повернувся. Дивиться на козака і зрозуміти не може: чому він такий молодий? А він дістав хустинку, шиту золотом, і дівчині простягнув. Тільки вона її взяла, як одразу й помолоділа. Зраділа мати, обняла їх та до вінця й благословила.

Печатку ж морського царя козак отаману Коша Запорізького віддав, щоб завжди, коли запорожці воювати турків підуть, не топило б море чаєчки козачі, душі християнські не губило.

Та печатка і зараз десь є. Шукали її сміливці-шибайголови та поки що не знайшли. Я теж знайти печатку намагався, тільки мені той скарб дорогоцінний не дістався. Може тобі, мій любий друже, знайти печатку морського царя доведеться?

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Чому риби видалися козакам дивними?
2. Навіщо морському цареві був потрібний досвідчений запорожець?
3. Що володар пообіцяв козакові, який піде до нього на службу?
4. Яким було перше завдання морського царя?
5. Опишіть морське військо. Що комічного ви помітили в його змалюванні?
6. Чому козак хотів якнайскоріше повернутися додому?
7. Як впоралося військо морського царя із другим та третім завданнями?
8. Що володар моря подарував козакові за службу?
9. Як запорожець застосував подарунки вельможі?
10. Визначте головну думку цього твору.

Як козак пихатого пана провчив

Було це за часів великого гетьмана¹. Збрав тоді гетьман Богдан військо, щоб свободу Україні здобути. Тільки як його усіх селян оповістити, щоб до війська збиралися? І вирішив тоді гетьман по всій Україні універсали² розіслати. Ну, звичайно, покликав писаря, розказав йому, що і як писати. Той зробив скількись-там копій. Тоді гетьман до козаків звернувся: «Гей, дітки! Хочу я сповістити народ наш, щоб у кожному селі усі, хто сили має, озброювалися, били панів із підпанками та до лав війська козацького поспішали. Бо ж бо тільки великими силами зможемо подолати ворогів наших. Хто з вас погодиться по панських маєтках іздиги, правду про діло наше святе розповідати?».

Звичайно, визвалися сміливці, і серед них козарлюга один. Його товариство Швидкоглядом охрестило. Такий спритний, швидкий та вдалий, а розумний же, Господи! Все каламбурить, каламбурить, а, бува, полковник тільки скаже: «Треба подумати, як те і те зробити», як у козака вже й план готовий є. Або все лежить, спить, або люльку палить, аж як мусять гінця посилати, обов'язково цього молодика кличуть, бо він за годину куди завгодно дійде й назад повернеться. Знали братчики, що химородник³ він, тому і зверталися за допомо-

¹ Ідеться про Богдана Хмельницького.

² Розпорядчий документ, що у феодальній Речі Посполитій і в Україні XVI—XVIII ст. мав характер публічно-правового акта (маніфест, жалувана грамота й ін.). В XVI—XVIII ст. універсали видавалися гетьманами, полковниками Запорозької Січі.

³ Химородник (*заст.*) — так називали віщунів, характерників на Запорозькій Січі.

гою ті, кому потрібно або важке поранення якнайскоріше загоїти, або про долю жінки чи нареченої зниклої дізнатися.

Так ось, взяв Швидкогляд універсал, за пазуху поклав, гетьману вклонився, оселедець навколо лівого вуха закрутив і пішов із табору, поки інші гінці коней сідали.

Зайшов у ліс, тричі через голову перевернувся та перетворився на вовка-сіроманця, і як припустить! Дістався села, став людиною і до найбіднішої хатки шмигнув. Там із хазяями — шу-шу-шу! — побалакав, вони народ і запросили на околицю. Честь-честю зачитав дядькам універсал, розтлумачив, як до війська дістатися, і знов ноги в руки та гайда!

Багато міст побачив та сіл обійшов і одного разу завітав до одного маєтку панського, тільки почав до людей говорити, як сталася несподівана річ — заманулося пану на полювання поїхати. Він до лісу, а там почесне зібрання гомонить.

Ну, служки схопили Швидкогляда, перед очі панові поставили. Пан від люті аж посинів.

— Ти навіщо, такий-сякий, мою землю топчеш, моїх рабів бунтуєш? — бризкає слиною пан.

Скривився козак, наче кисле проковтнув:

— Хіба це твоя земля? І де ті раби? Це наша земля, і ми — люди вільні.

— Моя! — горлає пан. — У мене про це грамота є, королем затверджена. І всі, хто на цій землі живе — мої раби.

— Так на цій землі не тільки люди живуть, — сміється Швидкогляд. — Тут ще й вовки, лиси, ведмеді мешкають. А вже про птахів та комах і казати годі. Невже ж і вони твої раби? До речі, ти, паночку, їх про це сповістив?

— Отакої! Мені не треба цю мізерію сповіщати! — пихато відповідає пан. — Як схожу, то накажу усіх птахів перестріляти, усіх комах перебити. Я — хазяїн. Що бажаю, те й роблю. Ось зараз звелю коней із возу випрягти, а отих нікчемників, що бунтувати супроти моєї милості хотіли, запрягти. І сам у той віз усяджуся.

Махнув своїм поплічникам, вони шаблюки вихопили, на людей посунули. Ну, Швидкогляд плечима повів, чубом тряхнув — пан про нього і забув одразу. Шепнув щось козак сільським ватажкам, а потім у лісову хащу подався.

Панові ж служники повипрягали коней, а замість них самих старих та шанованих дідів повпрягали. Пан зареготав, у віз усівся й горлає.

— Ну ж бо, мої коники прудконогі, біжіть до болота. Ми там полювання на комах влаштуємо. Хто більше комарів спіймає, тому

ласкаво дозволю у своєму лісі мухомори збирати. Глядіть же, — погрожує, — хто повільно рухатиметься, то скуштує батогів.

Перехрестилися дідки і мерщій до багнища. Та так прудко, що слуги панські повідставали.

А Швидкогляд у цей час за кущем тричі через голову перевернувся і перетворився на комарика. Полетів до болота, зібрав комах до дідька лисого, навчив, що робити, і далі полетів.

Прилетів до барлогу ведмежого, тричі через голову перевернувся і перетворився на ведмедя. Заревів так, що кудлач із домівки вискочив, наче ошпарений. Зібралися й інші тварини. І з ними чаклун побалакав, чомусь навчив та й знову тричі через голову перевернувся і перетворився на сокола. Полетів сокл, заклекотів; зібрав таку зграю, що й за сім п'ятниць не перелічити, і птахам завданнячко дав.

У цей час приїжджає до багна пан.

— Тпру! — репетує. — Нумо, коники, біжіть, комах ловити. — Дідки й порозбігалися.

Сидить пан на возі, зітхає. Роззявив рота, а туди комарів налетіло! І кожен за язик ужалити намагається. Інші комарі теж гав не ловлять, куди заманеться пана жигають. Дзижчать: «Не раби ми тобі, пане, не раби!» Він спочатку одмахувався, а потім із воза зіскочив. «Рятуйте!» — галасує.

Тільки зіскочив, як бачить — ведмідь до нього прямує, а за ним і лиси, і зайці, і білки, кого тільки нема. Пан навтьоки. Та де там! Спіймали його, заламали, і — ляс! ляс! — ну сердешного хворостинити. Хто по спині, а хто і нижче. Товкли його, товкли, аж втомилися. «Ну що, — питають, — більше не будеш нас зневажати, своїми рабами обзивати?» Дивляться: а пан ледь живий лежить. Ну, то й звірі у своїх справах і порозходилися.

Хотів пан встати, та ноги в нього підгинаються, дрижать, от він накарачках з лісу й почвалав. Аж звідки і взялися птахи. Такого галасу нарobili, аж луна розляглася. А він чує: «Не раби ми тобі, не раби!»

Виповзає пан з лісу, а там люди стоять, гиготять, аж за боки взялися. І виходить вперед Швидкогляд, посміхається люб'язно.

— Що, — каже, — паночку, отримав розуму через задню браму? Чия це земля, відповідай!

— Ваша, — шепоче пан. — І ви всі вільні. Тільки життя, життя даруйте!

Козак йому:

— Щоб сьогодні ж усім вільну дав, бо як повернуся, то буде тобі непереливки.

Пішов собі Швидкогляд далі, по інших містах та селах, поніс звістку радісну про волю народну.

Пан той, бають, не збрехав, у той же день усіх селян звільнив, гроші бідним пороздавав, а сам до Англії подався. У них, англійців, усюди лад, ні комахи, ні звірі, ні птахи не розмовляють; хіба що папуги у цирку. А це ж зовсім інша справа.

Чи правда воно, чи брехня — не знаю. За що купив, за те й продаю.

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Що вам відомо про Богдана Хмельницького? Чому у творі його названо «великим гетьманом»?
2. Про що йшлося в універсалах, які Хмельницький вирішив розіслати по Україні?
3. Чим прославився серед козаків Швидкогляд?
4. Як діяв запорожець, коли розносив гетьманські універсали?
5. У чому пан звинуватив Швидкогляда? Що відповів на це козак?
6. Охарактеризуйте пана за його мовою та вчинками.
7. Як запорожець провчив пана?
8. Якими були наслідки «науки» Швидкогляда?
9. Що у творі реальне, а що вигадане?
10. Які риси запорозького козацтва уславлені в цій легенді?

ПОГРАЙТЕ, ВІДГАДАЙТЕ!

- Упізнайте персонажа

Установіть відповідність між іменем персонажа із творів Єліни Заржицької та цитатою, яка його стосується.

Персонаж	Опис
Морський цар	А) «Такий спритний, швидкий та вдалий, а розумний же...! Все каламбурить, каламбурить... За годину куди завгодно дійде й назад повернеться».
Молодий козак	Б) «Ледь живий лежить... Хотів... встати, та ноги в нього підгинаються, дрижать, от він накарачках з лісу й почвалав».
Богдан Хмельницький	В) «Взяв... заставу..., у вузлик зав'язав, за пазуху сховав і до війська риб'ячого пішов».

Пан	Г) «Збирав тоді...військо, щоб свободу Україні здобути. Тільки як його усіх селян оповістити, щоб до війська збиралися? І вирішив тоді...по всій Україні універсали розіслати».
Швидкогляд	Д) «Сидить... на дельфіні, у правиці золотий тризубець, коралюми та перлинами прикрашений, тримає, а лівою поводи натягує».

- Ребуси

Розв'яжіть ребуси, відгадуючи зашифровані слова. Поясніть, як ці предмети допомогли козакові з твору Е. Заржицької.

1.

2.

3.

Василь Королів-Старий

(1879–1943)

Василь Королів (Старий — псевдонім письменника) народився на Полтавщині в родині священника. Батько мріяв, щоб син продовжив його справу, проте той обрав інший шлях, отримавши освіту ветеринарного лікаря. Тривалий час Василь Костьович лікував тварин і навіть написав популярний посібник із ветеринарії.

На початку ХХ століття В. Королів-Старий брав участь в українському національному русі, створив політичну організацію, зайнявся журналістикою та редакторською справою. Згодом був обраний до складу членів Української Центральної Ради — уряду тогочасної Української Народної Республіки.

1919 року Василь Костьович (Костянтинівич) виїхав із дипломатичною місією до Праги (Чехія), де й залишився до кінця життя, працюючи викладачем та займаючись письменництвом.

Туга за батьківщиною позначилася на всіх творах В. Короліва-Старого: у романі «Чмелик», оповіданнях, збірці казок «Нечиста сила», спогадах «Загадки про мою смерть». У доробку письменника є п'єси-казки «Русалка-жаба», «Лісове свято», твір про Бориса Грінченка, переклади з чеської мови.

Твір «Потороча Хрипка» входить до збірки «Нечиста сила» (1923), побудованій на фольклорному матеріалі. Демонічні сили, створені народною фантазією, діють у казках переважно на користь людям. «Потороча Хрипка» — цікава й повчальна казка про те, як добро може змінити долю людини.

Потороча Хрипка

Хрипка придбала собі це наймення з того самого часу, як стала Поторочою.

Мало хто знав її молодість, бо прийшла вона з чужої, далекої сторони. Сама ж вона була неговірка, як і всі Поторочі, й ніколи нічого не розповідала про себе. Та й не було кому щось розповідати, бо Поторочі живуть собі цілком окремо від іншої Невидимої Сили і майже не бачать інших створінь. Вони здебільшого сидять тихенько по старовинних руїнах, покинутих будинках, пожарищах, старих млинах та пустках. Ніхто до них не приходить, так само й вони ніколи не виходять поза межі свого житла. Живуть самотно, цілком самотні й тільки по черзі з'являються під Івана Купала на Лису гору. Часом ще їх викликає до себе Біс, щоб дати наказ перебратися на нове сидло. Мовчки приймають вони ті накази й нечутно переходять

до нового житла, де й лишаються до іншого наказу. Там вони справно виконують свою невелику повинність: не допускати живих створінь до життя в небезпечному помешканні...

Хрипка звали так через те, що коли вона озивалася, то мала занадто тихий, хрипливий голос. Навіть спочатку важко було розібрати, що Хрипка говорила. Тільки було чути сухий хрип, що нагадував шкрябання обережної миші в сусідній хаті або скрипіння пера по паперу. А як Потороча була дуже негарна з себе, то ніхто з розмовників не підходив до неї близько, на далечінь же у Хрипки не вистачало голосу...

Була вона такого самісінького зросту, що здалеку виглядала, як школярка народної школи. Вона була дуже суха та кощава, з довжелезним носом, що аж затуляв їй верхню губу й майже сходився з її гострим підборіддям. Під носом росли темні, досить довгі, як на жінку, вуса. На підборідді ж з шести бородавок випиналися тверді, як у kota, білі куштики волосин. Сиві великі брови нависали над блискучими, меткими, чорними очима.

Вона завжди ходила в старому, темному рам'ї, підпираючись ключкою.

Одне слово, коли б ви її побачили, то безперечно помислили б, що то якась бідолашна, стара жебрачка.

Вже довго жила Хрипка в покинутій цегельні, що стояла осторонь великого міста. Ніколи ніхто туди не навідувався вночі, а через те мало хто й знав, що там живе Потороча. Цегельня обсіпалася з часом, іноді падала мазка зі стіни, старі черепиці летіли від важкого снігу додола, вітер обривав струхлявілі лати, а минулого року напровесні так навіть упала одна внутрішня стіна. Після того туди приходили якісь люди, оглядали будову й говорили поміж себе, що треба її доценту зруйнувати, поки вона не впала сама.

Хрипка стурбувалася, що їй доведеться переходити до нового житла, бо тут вона дуже звикла, знала кожен камінчик й ніхто її не турбував. Тут же були й єдині її приятелі — кажани та шестеро старих щурів, що невідомо чим живились, але ж рішуче хотіли дожити свого віку в ріднім гнізді, де минула їхня давня, весела молодість. Узимку часом сюди збиралося ночувати кілька безпритульних псів, що вдень блукали по сусідніх літніх дворищах.

Однак час минав, а ніхто не приходив руйнувати старої цегельні. Видимо, люди забули про неї знову, а Хрипка також забула про тих людей. Щовечора вона обходила цегельню зокола й ізсередини, заглядала у всі щілини, вилазила й на горище. Потім, як вже ставало зовсім поночі, йшла до розваленної криниці, що з неї колись брали

воду на цеглу, й пила, їла вона раз на добу — вночі. Їла дуже мало: кілька сухих корінців, переважно з квітки петрів батіг, що мала насушеними на горіщі. Часом їла моркву.

Повечерявши, Хрипка залазила в розщелину над дверима й нерухомо сиділа там до ранку. Іноді лишалася там і на цілий день.

Уночі Хрипка дивилася, як над містом сяяла світляна заграва від безлічі ліхтарів і слухала, як здалеку долітали до неї дзвінки трамваїв, часом — свищик автомобіля, іноді торохтіння возів. Дивилася також на шлях, що стелився перед нею. Бачила, як їхали тим шляхом селянські підводи: увечері — з міста, а вранці — до міста; як поспішали кудись поодинокі й цілими юрбами завжди заклопотані люди; перебігали пси; коли-не-коли марширували з музиками вояки...

Але все те, що було навколо її цегельні, її не заціпало, не торкалося. Вона дивилася, бо мала очі; слухала, бо мала вуха, але ж здебільшого навіть про все те нічого не думала. Також ні про що вона не мріяла, нічого не чекала й не бажала від будучини; дуже нерадо згадувала й минувшину...

Виходило, що вона рухалась, їла, дрімала, виконувала свої повинності, але ж — властиво — не жила. Так, наприклад, як не живе годинник, дарма, що він цокотить, махає своїм вагадлом, пересуває стрілки, показує час, потребує, щоб його заводили, чистили, мазали...

І ось одної ночі трапилася пригода, що примусила Хрипку виявити життя. Та пригода не тільки розбуркала її нерушимий, незмінний спокій, а ще й лишила в ній згадку на довгий, дальший час...

Було вже перед північчю.

Давно спорожнів шлях, помалу темніло сьйво над містом, затихали дзвінки, свищики, гудки, торохтіння. Навколо тільки одномаїтно падала мряка, подібна на дрібний дощ. Було вогко й холодно, бо стояв листопад, коли найгірше буває надворі.

Потороча напівкока дивилася на шлях і майже дрімала. Коли це в імлі, в напрямку від міста, почала коливатися якась тінь. Хрипка враз упізнала людину. За кілька хвилин вона впізнала також, що то не був дорослий чоловік, а малий хлопчик. Він ледве волочив ноги й ніс під пахвою невелику скриньку, що здалеку випадала на малу катеринку¹.

Коли він наблизився, Хрипка розплющила очі й дивилася навіть із цікавістю. Вона знала, що діти самі бояться ходити вночі, а

тим більше ще так далеко за містом та в таку непогоду. Ще дужче вона здивувалася, коли помітила, що хлопчик звернув зі шляху й помалу почав наближатися до цегельні. Спочатку Хрипка одразу хотіла була вилізти зі своєї схованки й заступити хлопцеві дорогу до небезпечної будівлі, але стрималась, бо ж знала, що не скрізь у цегельні було небезпечно. Вона помітила, що в хлопчика було повне розпачу та відчаю обличчя. До того ж він був цілком знесилений; його очі застинали сльози, й він тихо хлипав чи стогнав, чого відразу не можна було розібрати.

І якесь незнайоме почуття зненацька заворушилося в Хрипчиному серці. Вона вчула жаль до дитини, якій, видимо, все на світі було байдуже. І їй мимохіть схотілося не тільки виконати свій обов'язок, а зробити бідолашному хлопчикові щось більш корисне. Тому вона чекала, що він буде робити в цегельні...

Тим часом хлопець пройшов усередину, полапав в одному кутку, потім в другому, махнув рукою, скинув з себе реміняку, на якій висіла скринька, й поклав її на землю. Постояв трохи, потім сів на скриньку й затулив обличчя брудними, замащеними в чорну й руду барву, рученятами. Так він сидів саме під діркою в даху, не рухаючись, без жодного звуку.

— Що ж таке? — міркувала Потороча. — Хоча б принаймні вибрав сухе місце або ж ліг. Тоді видно було б, що він не мав де переночувати чи ж шукає відпочинку в сухому місці. Такі сюди приходили. Але ж цей...

Вона нечутно вилізла зі своєї щілини й підійшла до хлопчика поза його спиною. Тут вона притулилась до темного муру, бо ж боялася налякати зашогого своїм страшним виглядом. Подивилася на нього ще зблизька, побачила, який він наскрізь мокрий, як він увесь тремтить із холоду й, нарешті, наскільки вистачило у неї голосу, ласкаво промовила:

— Любий хлопчику! Не бійся мене й скажи, чого ти тут шукаєш?.. Говори зі мною щиро. Я — стара жінка й жодної шкоди тобі не зроблю.

Хлопчик підвів головку й прислухався.

— Ти чуєш? — спитала знову Хрипка.

— Чую, наче хтось говорить, але не зовсім розбираю що, — відповів захожий. — Хто ви й відкіль говорите?

— Я тут, за тобою. Але я дуже стара й не хочу, щоб ти мене злякався. Крім того, я не можу голосно говорити. Не бійся мене і скажи, чого тобі треба?

Хлопчик повернувся лицем до чорної тіні й також тихо промовив:

¹ Те саме, що шарманка — невеликий механічний орган без клавіш у вигляді коробки з лямкою, що надівається на плече.

— Я не боюся вас, бабусю. Я вже нічого на світі не боюся, бо я прийшов сюди вмерти. — Й він зарідав.

Тоді Хрипка підійшла до нього, легенько його обняла й повернула до сухого кутка. Там посадила його на купу цегли, а сама сіла обіч з ним.

— Розкажи ж мені, синку, що з тобою трапилося. Може, я чимось тобі в пригоді стану?! Я — старчиха, нічого не маю, але ж, може, ти чув від старших, що вбогому завжди швидше допоможе вбогий, як багатий? Отож не плач і розповідай усе, мій соколику.

Хлопчику стало тепліше на душі. Давно вже він не чув, щоб хтось озвався до нього ласкавим словом. Давно вже ніхто не обнімав його... Він ще трохи похлипав й почав розповідати.

З того оповідання Хрипка довідалася, що той хлопчик, Андрійко, був сирота. Батька свого він не пам'ятав зовсім, а нянька померла два роки перед тим, коли йому було всього сім літ. Коли мама дуже захворіла, то з останніх сил пішла з ним у місто. Привела його під двері дитячого притулку, наказала йому говорити, що він не знає, куди вона поділася, — а він справді того не знав, — поблагословила, поцілувала й пішла. Андрійко стояв довго-довго, — аж поки його не спитали, чого він там стоїть. Тоді його прийняли до притулку. Швидко по тому переказали йому, що його няня померла в лікарні, а перед смертю написала листа, хто він, як його прізвисько. Так він і лишився сам-самісінький на білому світі. Деякий час пробув у притулку, а потім його віддали в науку до шевця. Швець чоботарству хлопця не вчив, а дав йому скриньку з різними ваксами й посадив на вулиці чистити панам чоботи. Андрійко мусив приносити своєму господареві що кожного вечора найменше карбованця в літні місяці й сімдесят копійок тепер, восени.

В літі він ще так он як справлявся. Траплялося навіть, що приносив і більше. Однак швець завжди був незадоволений, за всяку дрібницю дуже бив ременем його та ще двох хлопців, що були в його майстерні. Бо він вважав їх своїми безправними рабами. Годував погано й узагалі поведився так, як поведяться лихі люди з підкинутими цуценятами.

Андрійко по правді робив своє діло. Іноді він бував страшенно голодний, однак ніколи не втаїв жодної заробленої копійки. Він пам'ятав останні слова своєї няньки, що казала:

— Тільки одного не забувай, сину: як би тобі не було тяжко в житті, не зроби жодного недоброго вчинку. Ніколи не візьми нічого чужого, ніколи нікому не говори неправди. Знай, що як перетерпиш лихо, — буде добре.

І Андрійко увесь час слухав неньку.

Іноді траплялися такі добрі пани, що, коли він їм почистив черевики, не тільки не торгувалися, а ще давали йому більш як треба.

— Оце тобі за чищення, а це — на цукерки лиши собі!..

Тільки таких панів було дуже мало, а через те за два роки він не зібрав з тих грошей, що давано йому на цукерки, й десятих карбованців. Але він мріяв зібрати ще і потім перейти від свого господаря-чоботаря до школи, щоб навчитися там всяких добрих наук і зробитися розумним...

Та ж нині, восени, настали для нього найгірші часи. Коли люди мають трошки забруднені черевики, як-от влітку, то вони радо їх дають почистити. Навпаки, якщо чоботи будуть дуже брудні, то ніхто чистити не хоче. Раз, що люди завжди бояться і стидаються малого бруду, як великого, а по-друге, за цих днів, коли раз у раз іде дощ, ніхто не хоче спинятися на вулиці й зайвий час мокнути, поки він почистив би чоботи, що зараз знову стануть брудними. Через те вже кілька днів Андрійко майже нічого не виробив. Господар його безжално бив, і з кожним днем все дужче. Тоді хлопчик, щоб не терпіти нової муки та знущання, почав видавати шевцеві по 70 копійок із тих грошей, що він заощадив.

А сьогодні з ним трапилось велике нещастя, на яке нема вже ради. За цілий день ніхто не дозволив йому почистити чобіт, і тільки аж увечері хлопчик побачив на другім боці вулиці пана, що стояв, чогось чекаючи. Андрійко знав, що такі пани, котрим доводиться чогось чекати на вулиці, знічев'я найчастіше дозволяють почистити їм чоботи. Отож він мерщій кинувся на другий бік і не вгледів, як підскочив під візника. Той штовхнув Андрійка голоблею. Андрійко впав у болото. Його скринька розчинилась, і відтіль повипадали не тільки всякі щіточки, вакси, масті, але ж і всі його гроші.

Болото було велике, перемішане з мокрим снігом. У тім місці вулиці було темно, й по ній увесь час неначе навмисне їхали візники, підводи з вагою, автомобілі... Отож як не шукав Андрійко, але грошей майже не знайшов. Загинуло також багато й хазяйського майна: деякі шабатурки закотилися, на інші наїхали колесами підводи, бобили пляшечки, потрочили коробочки та щіточки...

— Я знаю, що мій господар мене вб'є! — скінчив своє сумне оповідання Андрійко. — Мені краще вмерти з голоду... Я й пішов просто геть з міста. Тепер дійду до якогось лісу, ляжу там і лежатиму, поки не вмру або ж поки не з'їдять мене вовки...

Хлопчик промовив ці слова зовсім спокійно, без жодного ляку. Видно було, що йому байдуже до всього навколо.

Хрипка уважно слухала, а коли він замовк, запитала:

— Ти ж їв що сьогодні?

— Їв уранці бараболю. Але вже більше я не буду нічого їсти...

Потороча мовчки встала й десь зникла. За хвилину вона повернулася і принесла хлопчикові дві великі моркви та брукву.

— Не маю нічого ліпшого, — сказала вона. — Та ж з'їж бодай це. Трохи підкріпишся, а потім ляжеш спати...

— Ні, ні! Я не буду їсти, бабусю. Це мені не допоможе. Нехай краще я швидше вмру! — сумно відповів Андрійко, хоча йому невимовно кортіло вп'ястися зубами в солодку моркву.

— Слухай сюди, синку! — поважно промовила Хрипка. — Може, ще й не так кепсько твоїй справі. Перебудь тут до рання, переспи. Мені здається, що вранці я зможу тобі чимось допомогти.

— Ні, це неможливо! — безнадійно похитав головою хлопчик.

Але Хрипка почала говорити з ним, як із дорослою людиною, й нарешті сказала:

— Хіба ж тобі твоя ненька не наказувала слухати старших?.. Я ж стара й, може, знаю більше за тебе. Чому ж ти не хочеш мені повірити, що твоєму горю можна зарадити?..

Згадка про неньку вплинула на Андрійка. Жадібно згриз він брукву й обидві моркви, а тим часом Хрипка принесла йому кілька оберемків сухої соломи. Хлопчик зарився в солому, згорнувся клубочком, поклав голову на свою скриньку й міцно заснув...

Ще перед світом він вчув, як хтось обережно взяв його за плече. Хлопчик протер очі й побачив перед себе страшну, маленьку бабусю. Зі сну не пам'ятаючи, де він є, Андрійко злякано скочив на рівні ноги.

— Опам'ятайся, моя дитино! Не жахайся. Я ж тобі ще вчора говорила, що я стара й негарна. Але вже час тобі вставати, бо швидко почнеється день.

Хлопчик пригадав, що було вночі, й заспокоївся.

— Ходи за мною! — сказала Потороча і пішла вперед.

Вона вивела хлопчика з цегельні й повела до глибокої ями, де колись брали на цеглу глину. Там, на самому дні, був довгий хідник, неначе льох або печера. В ньому було темно, як уночі.

Потороча взяла кілок і почала розгромаджувати землю у стіні. Коли вона вивалила кілька цеглин, щось задзвеніло їй в руках.

— Візьми оце, синку, і вийди на світло, подивися, що то.

Андрійко ще в п'ятні вчув у своїй руці дві монети. Коли ж він вийшов з хідника, то побачив два блискучих золотих червінці.

— То — гроші! Великі золоті гроші, бабусю! — скрикнув він.

— Так. Я теж чула колись, що то — гроші. Так-от, дитино моя! Я тепер дам тобі аж десять таких золотих грошей. А далі ти будеш

приходити сюди у п'ятницю ввечері кожного тижня й будеш мати за те по два таких кружальця. Тільки послухай мене й зроби так. Насамперед заплати все своєму шевцеві, а потім іди до школи. Скажеш там, що є в тебе бабуся, яка обіцяла тебе удержувати. Тільки не говори нікому, де та бабуся живе.

Хлопець засявав щастям. Тепер він міг здійснити свою мрію: вчитися й стати розумним!.. Він почав дякувати добрій бабуні.

— Ну, синку, тим часом іди. Будь щасливим, та не забудь про п'ятницю...

— Але ж чим я вам віддячу, бабусенько? — промовив хлопчик.

Мимоволі, по своїй звичці, він поглянув на бабині черевики. У неї були старі, зашкарублі, руді шкарбани. Не можна було й пізнати, якої вони були барви.

— Так дозвольте ж мені принаймні почистити ваші черевики! — попросив дозволу хлопчик.

Може, вперше в житті усміхнулася Потороча. Вона погладила Андрійка по голівці, сіла, як він їй сказав, на купу цеглин і поставила ногу на його скриньку. Спочатку він довго дивився, не знаючи, яку брати на ті черевики масть: чорну чи жовту? Нарешті вибрав найкращої рудої вакси й вичистив Хрипчині черевики так, що вони засяяли, як люстро. Потім подивився їй на підбори, знайшов дві жовті гумки найкращої фактури й прикрутив їх до черевиків.

Коли Хрипка підвелася, вона ступала так тихо, неначе в повстанках.

— Це — добра річ! — промовила вона задоволено. — Тепер я назавжди буду мати про тебе пам'ятку, мій любий хлопчику! Я ходжу мало, то мені вистачить цього на все життя...

— Але ж, бабусенько, я буду вам чистити черевики що кожної п'ятниці! — радісно відказав Андрійко. Ще раз подякував їй і щасливий, з червінцями в кишені, він бігцем подався до міста...

Майже два роки щоп'ятниці вночі приходив до старої цегельні бідний хлопчик. А Хрипка, що раніш була така байдужа до всього на світі, тепер нетерпляче дожидалася свого гостя. Вони зустрічалися так радісно, як рідні. І не те радувало й тишило Хрипку, що хлопчик приносив їй з міста всякі ласощі, а найбільше раділа вона з того, що є на світі принаймні одна душа, яка її не боїться, яка її навіть щиро любить. І вона залюбки слухала, як щебетав їй Андрійко, розповідаючи, що трапилося з ним за минулий тиждень, чого його навчають у школі, які казки прочитав він у книжках...

Одної ночі, прийшовши до цегельні, Андрійко не впізнав такого знайомого йому місця. Будову було зруйновано... Лежали тільки купи старої цегли...

У хлопчика стислося серце невимовним жалем. Він радий би був віддати всі ті гроші, що йому давала бабуся, аби тільки її побачити. Так міцно він прив'язався до Хрипки за ті два роки. Тепер вона не видавалася йому ні страшною, ні навіть негарною. Це ж була єдина істота, яка щиро його кохала та яку й він так само полюбив. А коли кого міцно любиш, той завжди видається гарним, найкращим на світі...

Андрійко якийсь час стояв між купами цегли, і йому з очей капали сльози. Але зненацька блиснула думка: заглянути в печеру на глинищі. Бігом кинувся він до ями, — а там біля хідника його зустріла Хрипка.

— Яка я рада, що ти прийшов! — привітала вона його. — Я навмисне ще й сьогодні лишилася тут, хоча мені ще позавчора треба було йти. Більше вже ми не побачимось, милий мій хлопчику! Я мушу йти далеко відсіля, на нове місце...

Андрійко тої ночі не повернувся до міста. Він просидів до самого ранку зі своєю бабусею. А вранці, попрощавшись, вона віддала йому лишок скарбу — повну торбинку золота...

Гірко плакали вони обоє, прощаючись, як почало світати...

Минуло багато років...

Андрійко добре вчився, перейшов до вищої школи й вивчився на інженера. Він став заможним, мав свій дім у Києві, мав власні коні, а на Дніпрі — гарного моторного човна... Дуже він любив їздити Дніпром на своєму човні, коли було дозволя...

Якось одного тихого вечора, у п'ятницю, він поїхав вниз по річці. Швидко летів його човен по рівній, як скло, воді. Був чудовий вечір, їхати було так гарно, й він незчувся, як надійшла ніч... Вийшов місяць і посріблів усе навколо своїм зеленкуватим сяйвом.

Скрізь панувала повна тиша.

Інженер зупинив човна й задивився на воду, на місяць... І зненацька він почув з берега, немовби хтось пошепки покликав його:

— Андрійку! Любий Андрійку!..

Він оглянувся довкола. Скрізь було безлюдно. На освітленому місяцем піщаному березі так само не було нікого. Під берегом стояв старий, напіврозвалений водяний млин. Але ж і там не було жодної живої душі...

Однак, дарма, що Андрійко вже давно відзвичаївся, щоб його хтось так звав, дарма, що навколо ніде не було нікого, — те шепотіння видалося йому таким знайомим, таким близьким, що він навіть увесь затремтів...

Постояв він іще якийсь час серед річки, а потім глибоко зітхнув і пустив човна...

Тільки ж серце чує близьку істоту й без мови... Тим-то, сам не знаючи чого, згадав Андрійко своє дитинство, згадав, як йому було тяжко, як ішов він до лісу помирати... Згадав потім і страшну малесеньку старчиху, що звала його «любим Андрійком», до якої щоп'ятниці ходив він уночі майже два роки... Вдячно згадав і те, як вона врятувала йому життя і зробила його чоловіком... Він став на човні на рівні ноги й повним голосом проказав:

— Спасибі тобі, бабусенько мила!..

Сказав те і не знав, що з того розваленого млина смутними очима дивилася на нього й чула його слова байдужа до всього на світі, крім свого «любого Андрійка», Потороча Хрипка...

Уперше в житті в той сумний листопадовий вечір, коли хлопчик прийшов зі своєю скринькою до розваленої цегельні, почула вона те миле слово «бабуня», вперше пізнала вона в своєму серці щось тепле, нове, незнане... І до самого свого кінця вона не згубила того почуття... Сьогодні вона враз упізнала Андрійка на моторному човні. Хотіла була покликати його до себе, але ж подумала, що він може її не впізнати, злякається Нечистої Сили, буде її проклинати, тікатиме від неї, як усі люди...

І вона не вийшла з тіні, коли він оглядався і шукав, хто так ніжно, пошепки покликав його серед порожньої великої річки. А коли вчула його ласкаві слова, у неї не вистачило голосу йому відповісти.

Так і не призналася вона йому. Не призналася так само, як нікому іншому: ні з видимих істот, ні Невидимій Силі не призналася вона в своєму почуванні...

І ніколи Андрійко не довідався, що зробила його чоловіком «Невидима Нечиста Сила»...

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Хто такі поторочі? Чому Хрипка отримала це прізвисько? Де вона мешкала? Опишіть її зовнішність.
2. Яке лихо спіткало Андрійка в ранньому дитинстві? Про що він мріяв?
3. У чому полягали обов'язки хлопця? Чи був милосердним до Андрійка швець, до якого його віддали в науку?
4. З яким проханням ненька звернулася перед смертю до свого сина? Чи виконав його хлопець?
5. Як ви гадаєте, чому Поторочі захотілося допомогти Андрійкові?
6. Що відчув хлопчик після спілкування із Хрипкою? Як змінилося його життя після зустрічі з Поторочою?
7. Що значила для старої зустріч з Андрійком?

8. Висловіть припущення, чи відвідував би Андрійко Поторочу, якби вона не давала йому золоті монети? Думку обґрунтуйте.
9. Як склалася доля Андрійка? Чи є в благополуччі чоловіка заслуга старої Хрипки? Чому?
10. Чого навчає ця казка? Які емоції вона у вас викликала?

ПОГРАЙТЕ, ВІДГАДАЙТЕ!

Гра «Літературне доміно»

Склавши кісточки доміно в потрібній послідовності, прочитайте вислів українського кінорежисера та письменника Олександра Довженка. Чи згодні ви з цим твердженням? Як вислів співвідноситься із головною думкою казки «Потороча Хрипка»?

поспішайте

добро.

робити

Життя

коротке:

таке

(Відповідь: Життя таке коротке: поспішайте робити добро.)

Степан Васильченко

(1879–1932)

Справжнє прізвище письменника — Панасенко. Він народився на Чернігівщині у м. Гчня та змалку мріяв навчати дітей. Здобувши освіту педагога, багато років учительовав на Київщині та Полтавщині, пізніше — на Донбасі та Чернігівщині. Також був завідувачем дитячого будинку в Києві. Свої думки про професію С. Васильченко виклав у щоденнику «Записки вчителя».

Під час Першої світової війни Степан Васильович потрапив до армії, де був командиром саперної¹ роти. Жахи війни відтворені в його «Окопному щоденнику», оповіданнях «Під святий гомін», «Отруйна квітка», «Чорні маки» та ін.

Персонажі прози С. Васильченка — прості люди, трудівники, яким притаманні такі риси, як співчуття, совість, віра в перемогу справедливості, здатність до взаємодопомоги. Найвідоміші твори письменника: «Мужицька арифметика», «Вечеря», «У панів», «На чужину», «Циганка», «Талант», «Віконце», «Осінні новели»,

¹ Сапер — військовослужбовець інженерних, військово-будівельних частин і підрозділів, які будують і ремонтують шляхи, мости, оборонні споруди.

«Мати» (пізніше дає назву «Чайка»). Також є в літературному доробку С. Васильченка п'єси, кіносценарії, переклади творів інших авторів.

Оповідання «Приблуда» написане 1925 року. У ньому розповідається про життя у важкий повоєнний час початку 20-х років ХХ століття, зокрема, порушується проблема дитячої безпритульності.

Приблуда

Із життя дитячого будинку

...Гу-гу! — трубить над ним вітер, бляхою гримить... Гу-гу!.. А осінь угорі темні хмари над ним в отару зганяє, хмари дощем його січуть холодним, хмари дощем його поливають. А кругом його — смітник, кругом бур'яни сухі свистять, кругом дереза.

І вікна биті в йому, перебиті, і дах латаний, перелатаний, і сам він увесь такий закурений, обідраний, сумний...

Гу-у! — вітер над ним...

Та — шелесь! бур'янами, та — брязь! вікнами, та — гур-гур! трухлими дверима. «Одчиняй!» — «А чого тобі, губатий?» — «Мчу із поля мале покотиполе... одчиняй!»

Курява, темрява, дим...

В ідальні коло дверей — натовп: діти, завідувача, якась чужа людина в окулярах — чоловік. Змокрила стіна полупана; коло стіни стоять двійко дівчаток, зубами од холоду бриняють — голісінькі! Чоловік і завідувача люто змагаються, махають руками, кидають одне одному у вічі папірець. Діти слідкують — уважні, зацікавлені.

— Нащо, кажу, ви з дітей одержу поздіймали? Ви дітей попростуджуєте.

— Це позичене. Ви мусите одягнути їх.

— Я вам сказала, що я не маю де їх діти! В будинок я не візьму їх.

— А я де їх діну? Де? — озвірівся чоловік. — Третій день возжуся з будинку в будинок... У мене сили вже немає.

— В наросвіту¹ ведіть! — завідувача.

— Ведіть уже самі — я водив!

— Слухайте сюди, ви можете що-небудь розуміти чи ні: будинок на тридцять душ — у мене їх дев'яносто. У мене заразні хворі. У мене по троє сплять на одному ліжку; у мене ні білизни, ні чобіт... У мене хліба — ні кришки!

— Про мене, хоч на вулицю їх повикидайте!

¹ Відділ народної освіти.

— І виведу! От голісіньких і випроваджу, та й побачимо, хто буде за це одповідати!

Дівчатка винувато і злякано переводили очі з одного на другого, почувши цеє, одна — в плач, друга — в плач. Завідуюча зирк на їх — позгиналися, аж посиніли, — не втрималась — у сльози!

Чоловік в окулярах, користуючи момент, папірець — на стіл, продерся поміж дітьми і, нашвидку витираючи на лиці піт, югнув¹ у двері. Діти, що слідкували, — в регіт!

...Завідуюча, схлипуючи, одягає гостей у якесь шмаття й присягається комусь:

— Ні одного більше! Ні лялечки, хоч там що! Краще втечу.

Дівчата сміються, ляскають у долоні і дражнять хлопців — співають:

*На городі качата —
Роди, боже, дівчата.
А хлопців не роди,
Бо то самі іроди...*

За гомоном та стукотнявою — нічого не чути; за курявою — нічого не видно. В кутку коло груби — низка головок, як разок намиста. Аж мох на їх повставав — холодно. Губи сині, обличчя ніби борошном потрушені, а в борошно повтикані свіжі вишні — очі. Слухають казки, очима поблискують. Каже казку білоголовий хлопчик років десяти. Тихо. Пирскнув од сміху, другий — і цілий вибух реготу... Трохи згодом — другий, іще дужчий.

Підходять до гурту інші.

— Що таке?

— Ось коли б ви почули, що оцей хлопець казав. Оглядають хлопця: марний, обідраний, босі ноги всі в грязі.

— Та що ж це за хлопець?

— Ай справді: у нас такого немає. Слово, друге — на допит хлопця:

— Ти наш чи не наш?

— Ні, я чужий.

— А чого ж ти прийшов сюди?

— А я до вас гулять прийшов.

— Може, тут є в тебе товариш або брат?

— Ні, немає нікого.

Пильно придивляються до його, оглядають лахміття, виразки на ногах. З підозрінням:

— А ти ж не «голодающий» часом? Хлопець швидко й злякано:

¹ Швидко піти, зникнути.

— Ні, ні! У мене є папа й мама. Тут ми недалеко й живемо — на Глибокій.

Не ймуть віри.

— А чого ж це ти босий, коли в тебе є папа й мама? Ви бідні?

— Ні, чоботи є в мене, тільки мама заховала, щоб я з дому не сходив. То я босий утік. І пальто в мене є, і шапка гарна — все мама поховала.

— А як тебе звать?

— Мишка.

Привітніше:

— Ну, то що ти, Мишко, казав тут. Розкажи, і ми послухаємо.

Мишко заспокоївся, підтяг штани, очі засяяли, аж луна скрізь заблищала:

*Ой, Морозе-Морозенку,
Ти славний козаче...*

З усіх кутків так і гунули всі до гурту.

— І де ти, Мишко, так навчився? Чистий актьор!

— Ану ще!

Мишко знову гребінь із кишені, та як утне на йому губами: так і пориває до танку, і очі в усіх засяяли; прихитують та тільки зирк-зирк один на одного — шукають, хто б почав.

— Ну й Мишко!

Мишко тягне книжку зі стола.

— Ти й читать умієш?

Мишко розгорнув книжку та як дякон у церкві:

— Братіє...

Та як почав, як почав...

Регочуть, аж хитаються.

— І де він там вчитав таке?

Хтось через плече зазирнув йому в книжку і знову — регіт.

— В його й книжка догори дригом.

— То ти не вмієш іще читати, Мишко?

— Цієї зими папа найме мені губернатку¹, буде вчить мене. І фортеп'яно купить... Я буду музикант. Усі серйозно презирнулись:

— Он як... — Далі й собі:

— А в нас, казала Параска Калістратовна, оцей буде професор, а цей — інженер, а оця і оцей — це будуть артисти.

Мало не всі в будинку, як визначала сама Параска Калістратовна, були майбутні великі люди. Всі, що на їх вказували, заклавши руки за спину, спокійно хитали головою, вважаючи, очевидно, все, за їх сказане, за всім відому, непохитну істину.

¹ Гувернантку, виховательку.

Потім хвастались:

— Еге! У нас неабиякий будинок — ми й французьку-німецьку мову учимо!

Один витяг із-під шафи обдертий підручник, вибив об коліно пилюгу з його, почав розгортати:

— Ось дивися, Мишко, оце — дер шуль, а це...

...Почали вибивати кописткою¹ у битий чугун — дзвоник мусить бути. Всі зразу кинулись, усе покидали і, як на галич, з вереском, з криком ринули в стоволу:

— Обідать!

Мишко стояв на порозі.

— Мишко, іди й ти до нас обідать!

Мишко затурбувався:

— Ні, я не хочу! Це я так, подивитись.

— Чому? У нас сьогодні на обід *дер зун* — без хліба, без солі й без круп, а зате з кістками.

Коло великого щербатого казана стояла підтикана чергова з битим черепком замість ложки. З казана випирали косточками, ніби в той «*der Surre*»² вперли цілий коров'ячий кістяк. Пара йшла, як із жлукта.

Кличуть:

— Іди, Мишко!

Мишко тихо:

— Я вже обідав.

Хтось цікавий:

— А що ж було у вас на обід?

— Борщ із м'ясом, і каша молошна, і чай з булкою в накладку, і...

Мишко ковтнув слину й замовк.

...Обідали. Здавалося, парив дощ: шуміло, плюскотіло, тріщали кістки, торохтіли миски. Ніяких розмов: лусне десь по лобі ложка, хтось із малих кусне сусіда за ухо — короткий виск, і знову до роботи.

Мишко стояв, схилившись на одвірок, нахмурений. Все одхиляє убік голову, ніби на той обід і дивитись не хоче. Тільки в горлі у його кавкало, мовби глита великі камінці.

Надворі завечоріло. Засвистів, заплакав у холодній грубі вітер, загрюкала на будинку бляха. Заторохтіли крупи у биті вікна. Зацокотіла малеча зубами...

— Грїться! — Почали стрибати в довгої лози, в кобили. Хлопці спершу, далі й дівчата.

¹ Дерев'яна лопатка для розмішування чого-небудь.

² Суп (нім.)

Двоє з хлопців тягнули в кімнату кілька дощок із сусіднього паркану. Тут ж, на підлозі, пиляють, рубають, кришать на тріски...

Незабаром у панському напівзруйнованому каміні запалали дрова. Збилися до каміна, як циганчата.

Цілий день бігав Мишко з хлопцями, як свій; носив казаном воду од криниці, лагодив двері, підмітав, гомонів, сміявся. Стемніло — зажурився. Стоїть самотній коло вікна, смутно дивиться на темні вікна, мне свою брудну блаженську будьонівку із зіркою.

А вітер: гу-гу-гу! за вікнами, аж мурашки поза спиною...

За гомоном про його було забули, далі хтось побачив:

— Гляньте, Мишко і досі в нас!

— Мишко! Як же ти додому підеш? Чуєш, що то надворі? Там десь, певне, твій папа та мама скрізь бігають та шукають тебе.

Мишко низько схилив голову. Один — ближче до його, придивився: котяться дві сльозини в Мишка, як той горох, по лицю.

— Еге-ге! Та він, сукин син, чи не голодаючий! Мишко затулився драгим рукавом і гірко заплакав:

— Я без-при-тульний...

Всі од каміна, обступили, дивляться:

— От тобі й папаша з мамашею!

— От тобі й каша з молоком, і чай у накладку з булкою.

Старші суворо до його:

— Чому ти зразу не казав цього, нащо брехав? Мишко витер до сухого очі полою, насунув свою будьонівку на голову, важко зітхнув, мовчки пішов до дверей. Стало жаль:

— Куди ж ти, Мишко, ми ж тебе не виганяємо! Зажди...

— Що ж його робити?.. — Почали щось між собою шепотіти.

Хтось із дівчат голосно запротестував:

— Хто його знає, що воно за хлопець, може, обікраде вночі, як той босяк Володькін, та й утече. Один спалахнув:

— Та яке ти маєш право так на його казати? Ти докажеш?

Галя спохватилась:

— Та я ж не на його, я так тільки...

— «Так тільки»... «босяк»... А ми хто такі? Хіба ж ми не такі, як і він?

— Та я ж не на його казала, чого ти причепився?

У того вже загорівся якийсь жаль:

— «Босяк»... Та, може, він кращий за нас усіх у мільйон разів! Може, він артист-музикант буде! Розумієш ти, голова? Може, з його якась Моцарта¹ вийде пролетарська²? От що!.. Товариші! На раду!

¹ Моцарт Вольфганг-Амадей — австрійський композитор і музикант-віртуоз.

² Робітничий.

На раду зібралися старші. В спальні, в темному кутку. Малеча — на варті. Радили на диво тихо, діловито й коротко. Вирішили — днів з скільки передержать Мишка потайки в будинку; далі, коли трохи покращає стан, улучити нагідний момент і всією бурсою прохати Параску Калістратовну прийняти хлопця до гурту. Сподівалися, що буде як і раніш бувало, — покричить, посердиться, а далі заплаче й прийме. Вони вже добре знають її, реву.

— Ну, Мишко, тепер катай під ліжко, бо швидко, мабуть, вернеться наша плаксуха з міста.

Недовго вагаючись, Мишко тільки захурчав, куди показали. Далі вистромив голову, моргає весело, бадьоро:

— Товариші, пошамать би чого-небудь трошки!

— Нема ж, Мишко, нічогісінько, може, чого завідуюча привезе на вечерю, тоді принесемо.

Мишко:

— Мені що-небудь, аби не нудило. От, скажемо, у казані, я бачив, — дві кістки лежать.

Дівчата назбирали, принесли пелену кісток, принесли якесь шмаття:

— Ось тобі, Мишко, барахло — замотайся гарненько в його, бо холодно буде. Коли чого буде треба — гукни. Сам не вилазь.

— Товариші, коти зі спальні: здається, шумить-гримить наша Параска!..

Висока, огрядна, в мужичих чоботях, голос, як труба, іде, як буря...

Зранку гасала по установах, змагалася, прохала, сварила, аж скрипла. Приперла на плечах пудів зо два борошна і трохи пшона. Прийшла, мотається сюди-туди, забула, що вже дома, не говорить — кричить: не дурно, видно, досталося те борошно.

— Семенові промивали ногу? Валі міряли температуру? Та чому сміття не винесено? Вікно хто розбив? А книжка чого ото під столом? Староста! Староста!

Влетіла в спальню, світить каганцем:

— О, я так і знала: ліжка не заслані, кімната не провітрена, бруд, сморід... Черговий!

Спинилась посередині, дослухається. Далі люто:

— Черговий! Черговий! Скільки разів я казала, щоб не пускали собак у помешкання! Хто черговий? Вбігає черговий.

— Вижени мені зараз собаку, і щоб було це в останній раз.

— Якого собаку? Тут собак немає у нас.

— Не базікай — роби, що велю! «Тут собак немає», — а ото ж хто кістку під ліжком гризе? Черговий прикусив язика, почухав голову. Далі певніше:

— Та то вам, мабуть, почулось.

«Собака» якась була розумна — замовкла.

Один по одному — на допомогу черговому збігся гурт:

— То почулось! Почулося! То, може, так що...

— Та то, мабуть, пацюк! — догадався хтось. Всі в один голос:

— Так і є! Пацюк! Учора Андрій убив одного черевиком. Здорового-здорового!

Дивиться на дітей, віри не діймає: чогось поблискують тривожно очі.

— Хм...

Далі рішуче:

— А на лиш каганця, посвіти мені.

Нагнулась — до одного ліжка, до другого. Далі повертає суворе лице до дітей:

— Сором! А оце що лежить під ліжком? Візьми щітку, зараз мені вижени!

Змовкли. До чергового:

— Ну, кому я кажу?

Черговий не взяв щітки, нагнувся до ліжка, смутно:

— Вилазь, Мишко, засипались...

З-під ліжка висувалась біляста, нестрижена голова, червоне од напруги лице.

Параска Калістратовна плеснула в долоні, одступила:

— Що це?! Це вже нового знайшли!

Зразу, як по команді, оточили її з усіх боків: резонери, жалібниці, філософи:

— Параско Калістратовно! Параско Каліст... Це не простий хлопець! Це найкращий за нас усіх! Роботящий, слухняний...

І далі з жаром:

— Це буде Моцарта! Моцарта!

Дивиться:

— Яка Моцарта?

— Артист, музика... Якби почули, як співає! Як грає!.. Ми його як-небудь... долі...

Затулила уші, кричить:

— І слухать не хочу! Мене під суд! Мене в чеку за це! Ми тут кубло зарази розведемо! Мене живцем з'їдять за це!

Сіпають за поли, за руки:

— Та ви ж подивіться, який він марний, ось яке на йому шмаття!
Гляньте!

Повертали хлопця на всі боки, демонстрували його лахміття.

Заплющила очі, одвернула голову:

— Не чую нічого й не бачу! — Проте пильне її око щось загляділо.

Зразу:

— Ану, стій! — Мовчки, поривчасто вхопила, розгорнула на хлопцеві шмаття, що його соромливо й старанно не давав він розгортати.

Під дрантям не було сорочки. Світилися реберця. Схудле, марне тіло було порване, подряпане, скривавлене — живого не було на йому місця.

Крутулась, як вихор, помчала в свою кімнату, грюкнула дверима, аж по всіх вікнах злісно брязнули биті шибки...

Стало тихо...

Деся іздалека мерехтить, догораючи, камін. Коло дверей завідуєчою — гурт. Один щільно припав щокою до дверей, зазирає в щілинку. Всі дух затаїли — ждуть. Швидко одвів од дверей голову, очі блищать, радісний. Стиха:

— Не журися, Мишко, — діло, здається, буде: реве! Всі нишком:

— Реве?

— Так реве, так реве, аж захлинається! Аж ніс її почервонів!
Витре носа хусточкою та й знову!

Невтримана радість, мов на крилах, підняла всіх, завертіла, тихо, без гуку. Вихором закружило лахміття, довгі рукава, обірвані лацкани, обмотки на ногах. Один водить рукою по руці, як смичком по струнах, другий товче кулаком, як у бубон, у надуту щоку; той — у боки, той навприсядки. І тихо-тихо, як тіні, тільки хуркає вітер та шугають, як у метелиці, золоті блистинки — очі.

Пострибають, знову заніміють, слухають: чути за дверима ридання, виразне, безсумнівне.

І знову — вихор радощів — ще дужчий, ще буйніший. Хтось подав тривожний знак, і всіх видуло з коридора, як сухе листя.

Вийшла умита, спокійна. Голос твердий, як криця:

— Іди сюди, як тебе...

Мов розв'язався мішок із гамором: крик, зик, пискотня...

— Мишко, сюди! Мишко, кличуть!.. Спирила всіх, зібрала кругом себе:

— Слухайте сюди — завтра має бути у нас ревізія: коли яка гава засиплеться, то дивіться... Показала добрий-таки, м'язистий кулак. Усі з жаром, з огнем:

— Ніколи в світі!

— Ось нехай тільки бовтне хто!

— У-у!!!

Замахали кулачками.

— Подивіться, дівчата, є там у нас у коморі хоч яке-небудь сухе шмаття?

Хлопці показували дівчатам носи, язика й басками співали:

На городі стовпчики —

Роди, боже, хлопчики.

А дівчат не роди,

Бо то — самі іроди¹...

Поскулювались, позамотувались, сплять. Усе — майбутні зорі нового життя. З темряви у биті вікна летять білі папірці — сніг.

Деренчать шибки, вітер над сонними ходить, лахміття торкає.

Вскочить у трубу, прибере живого голосу, заводить, як по нотах:

Ой буде ж нас, не-не-не...

По го-ра-ах, по-о-о до-ли-нах...

Далі — дверима! Вікнами! Желізом на даху!

— Гу-гу-гу!..

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Прочитайте опис дитячого будинку на початку твору. Яке враження він справляє?
2. Чому завідувачка відмовляється брати дівчаток? Чому так багато дітей потрапляло до притулку? Які умови життя там були?
3. Охарактеризуйте Параску Калістратівну. Чому діти прозвали її Рєвою? Прочитайте епізоди, які найповніше розкривають душевний стан завідувачки.
4. Якими ви уявляєте дітей із притулку? Які порівняння використовує автор, описуючи їх?
5. Які риси характеру та здібності виявляє Мишко в розмові з дітьми? Чим пояснюються вигадки хлопця про те, що у нього є батьки?
6. Що їли вихованці дитбудинку на вечерю? Про що це свідчить? Чому Мишко, будучи голодним, відмовився їсти, вигадавши історію про домашній обід?
7. Як діти відреагували на те, що хлопчик безпритульний?
8. Як вихованцям вдалося переконати Параску Калістратівну залишити Мишка в притулку? Як характеризують дітей їхні вчинки?
9. Чи актуальне оповідання С. Васильченка в сьогоденні? Які причини існування проблеми безпритульних дітей у сучасній Україні?

¹ Жорстока, люта людина.

ДЛЯ ДОПИТЛИВИХ

Засоби гумористичного зображення в оповіданні

Знайдіть уривки, у яких автор використовує засоби гумористичного зображення. Поясніть, з якою метою вони застосовані.

Засоби гумористичного зображення	Приклади
Жартівливі народні пісні	
Використання кумедної ситуації	
Уживання просторічних слів	
Перекручування іноземних слів	

Олекса Стороженко (1806–1874)

Олекса Петрович Стороженко народився у Чернігівській області в родині дрібного поміщика.

Майже тридцять років він перебував на військовій службі. Нерідко переїжджав з однієї місцевості в іншу й завдяки цьому вивчив побут південної України, спілкувався з колишніми січовиками, слухаючи легенди та перекази про запорозьких козаків. Вийшовши у відставку, Олекса Петрович останні роки життя провів на хуторі поблизу м. Бреста (Білорусь).

Ім'я письменника О. Стороженка з'явилося на сторінках газет та журналів 1857 року як автора роману з української старовини «Брати-близнюки». Трохи пізніше його літературний доробок друкували у відомому на той час журналі «Основа», де вийшли «Українські оповідання» у двох томах.

Прозу письменника поділяють на такі групи: твори на історичну тематику: («Голка», «Закоханий чорт», «Дорош», «Мірошник», «Прокіп Іванович»), про народний побут («Два брати», «Скарб», «Дурень»), твори-анекдоти («Вуси»).

Події, змальовані в оповіданні «Голка», відбуваються у другій половині XVIII століття на Правобережній Україні, де на той час панувала польська шляхта.

Голка

За давніх часів колись на Україні були такі люди, що не признавали над собою ніякої влади. Кожний з них мав старшого за ворога, рівного за брата, бо в рівні поважав самого себе, власну самоістність¹, а менших

¹ Достоїнство, честь.

мав за бидло, прах, посміття. Усе, що Господь щедрою рукою розсипав по світу, усе те побачили б у їх палацах, а кругом тих палаців — непокриті халупи, обідраний, голодний і холодний люд. Усе добре і чуле, чим наділя Господь чоловіка, даючи йому серце й душу, усе те в них заплило глеєм чванства, ганьби, і ненадли¹. І як то чудно усе в них зложилось і перекорилось: проповідували вольність, негідність, а тим часом чухрالی батогами свою ж таки шляхту! Палили слободи, вибивали народ тисячами і плакали над їх безголов'ям. Строїли монастирі, костьоли, а душі свої губили у тяжких гріхах. На втіху собі стріляли, палили і вішали людей, без вини карали, без заслуги награвдали, для своєї користі переганяли на лембик чоловічі сльози, трудовий піт і кров, щоб з відра добути хоч одну краплю золота. Хоч би увесь світ з людьми вверх дном перевернувся, тільки б їм було добре, тільки б усе робилось по їх волі, як їм схотілось. Широко і далеко простягалась та воля; здається, якби вона встала, то й неба б дістала!.. А знаєте, люди добрі, як звали тих людей?.. Польськими магнатами!..

Розкажу вам дещо про одного із сього кола магната, про Потоцького, що колись жив у Тульчині. Може, ви чували, що він на своєму віку виробляв? Немилосердний він був до всього люду... (...)

Бувало й таке, що деколи, вертаючись з полювання в осінню темну ніч, запалить слободу, щоб видко було йому дорогу доїхати до свого палацу. (...)

Так отакій-то був дзіндзівер-зух² Потоцький!.. Тепер вже, як почувте про мою голку, то вона не здасться вам за брехеньку. От слухайте.

Кілька миль од Тульчина, коло одного маєтку Потоцького, жив з жінкою, з дітьми небагатий шляхтич, пан Кондратович. Мав він кілька моргів³ земельки, фольварочок⁴, добре працював і, хвалити господа, не прохав ні в кого хліба. Розсердився на його за щось економом того маєтку, пан Тридурський, а кожний з економів теж удавав із себе Потоцького, та й вигнав бідного шляхтича з жінкою, з дітьми із власної хати. Що робить бідолашному шляхтичу? Не запозивається ж йому з магнатом! От він осідлав коника та й поїхав собі в Тульчин до самого Потоцького, щоб здатися на ласку і правду його ясновельможності.

Не доїжджаючи милю до Тульчина, Кондратович здалека побачив поїзд Потоцького. Сам він їхав попереду, а за ним цілий шкадрон жовнірів, козаків, доїжджачих, стремених і псарів з гончими й хортами.

¹ Жадібність, ненажерливість.

² Шибеник, паливода.

³ Міра землі, що дорівнює 0,56 гектара.

⁴ Земельне угіддя.

Дуже зрадів Кондратович, побачивши Потоцького: «Се,— дума,— сам Господь посила його мені; може, він ласкаво мене вислухає і звелить вернути заграбовану худобу». Зупинивши коня, зняв шапку і стоїть собі: не осмілився сам і під'їхати до гетьмана. Аж ось сам Потоцький шпигнув коня острогами і підскочив до Кондратовича.

— Хто естесь? — спитав Потоцький.

— Шляхтич, ясновельможний пане, — одповів Кондратович, нахилиючись аж до луки.

— А маєш голку? — знов спитав Потоцький.

Кондратович вип'яв баньки, дивиться йому у вічі, не зна, що й казати.

— Маш голке, гунцвот¹, лайдак? — гримнув Потоцький, і брови нахмурились і почервоніли: вже й розсердився. Так зараз його чортяка і вхопить за серце.

— Нема, ясновельможний пане, — одмовив Кондратович.

— Німа! — крикнув Потоцький, аж зубами заскреготав. — Патшай, — каже, показуючи застромлену в рукаві голку, обкручену ниткою, як буває у кравців, — патшай; я грабя Потоцький, коронний гетьман, над панамі пан, мам сто городів, і в мене є голка, щоб часом, як розірветься, зашить, а ти — ланець, безштанько, і в тебе нема?.. Ануте, хлопці, дайте йому в скуре²!

Не дали йому бісові котолупи і слова промовити, стягли раба божого з коня і почали чухрять канчуками³; а Потоцький дивиться та приговорює:

— Отак дурнів вчать та на розум наводять! Отак і ти вчи і лупи їх власною моєю рукою!

Може б, ще більше всипали небораку, так на його щастя схопився зайчик; от Потоцький покинув Кондратовича і чкурнув за куценьким. Не схаменувся бідолаха Кондратович, відкіль йому і лихо склалось; думав знайти заштиту, правий суд, а знайшов, ні за що, ні про що, люту кару. «От тобі, — думає, — й панська правда! Запозивай тепер магната до божого суду!..» — Заплакав сердешний і поїхав у Тульчин до свого родича, що служив у Потоцького конюшим. Приїхавши, розказав йому все, як було, як його Тридурський ограбував, як Потоцький одчухрав.

— Яка ж тепер у тебе думка? — пита родич.

— От яка, — каже Кондратович, — тепер мені вже не до земельки, нехай вона чортам достається, жінку з дітьми оддаю на волю богу, а сам... пропаду, а вже оддячу диявольському сину!

¹ Собачий син (польськ.)

² В шкуру (польськ.)

³ Нагайка з переплутаних ремінців.

Нічого казати, завзятий-таки збіса був і Кондратович — не з того десятка, що гоють свою спину чужими дукатами. Та ще, нівроку йому, і здоровий був, на одну руку трьох би таких вклав, як Потоцький.

— Не журись, — каже родич, — оддячиш, коли вже тобі так того схотілось; я тобі і пораду дам. Чи ти знаєш ту капличку, що в кінці парку?

— Як не знати! — відповів Кондратович, а сам аж затрусився од радості.

— От у сю ж капличку, — каже родич, — Потоцький, перерядившись старцем, щосуботи ходить одмолвувати у Почаївській богоматері гріхи, що за тиждень назбираються. Завтра субота; устанеш раненько, то там його і застукаєш, як сотника в горосі, і що душі твоїй схочеться, те з ним і зробиш.

Кондратович, почувши се, як на світ народився. Зараз і вигадав, що йому робити. Велика радість для чоловіка — допомгти тому ворогу, которого покарала злая година, а ще більша — оддячить ворогу. Здається, караєш його не за одного себе, а за всіх, за все те лихо, що він робить людям.

Іще чорти не бились навкулачки, як Кондратович, узявши добрий малахай, потяг у парк до каплички. Не доходячи до неї з півгонів, забрався в гущину та й стереже Потоцького, як той кіт мишу. Тільки почало трошки розвиднюватися, аж чує Кондратович: щось залопотіло; дивиться: іде Потоцький, такий обірваний та обшарпаний, у семиряжці¹ іще й з торбою через плече. Кондратович і дух притаїв, оком не змигне; дивиться: увійшов Потоцький у капличку і став молитися. То простягнеться крижем², то кулаками в груди себе стосує, то руки догори підійма — живий на небо лізе. Устав Кондратович, аж труситься, так йому закортіло напитися тії помсти. Дав Потоцькому трошки помолитися, а там увійшов у капличку, ударив кілька поклонів і став голосно молитися:

— Найсвентша³ матко, — каже, а сам своє дума, — пошли усякого щастя, здоров'я, талану і довголіття дідичу нашому, ясновельможному пану Потоцькому за те, що він нас, дурнів, вчить і до розуму доводить! Нехай він і діти його панують над нами до кінця світу!

Потоцький притулювся в куточку і слуха, аж облизується: як маслом по душі його маже тієї молитвою. Зараз пізнав, що це той шляхтич, котрому вчора він задав шваби⁴. Скінчивши молитву, Кондратович обернувся до Потоцького та й пита:

¹ Верхній селянський одяг із грубого сукна.

² Хрестом.

³ Пресвятіша (польськ.)

⁴ Образи.

— А що ти тут робиш, старцю?

— Молився, вельможний пане, — одповів Потоцький, низенько вклонившись і затуляючись торбою, щоб, часом, не пізнав його шляхтич.

— А маш голку?

«Бач, який розумний! — подумав Потоцький, — мабуть, вже у нього голка є».

— Чи маш голку? Гунцвот, лайдак! — grimнув Кондратович, визвірившись на Потоцького.

— Німа, вельможний пане, — одповів Потоцький, а сам мерщій до дверей, думає: «От собі на лихо навчив чоловіка. Щоб не задав він мені такої прочуханки, як я йому вчора».

— Німа! — крикнув Кондратович, простягаючи руку. Ось дивись, — каже, — я гоноровий шляхтич, маш кілька моргів землі, два коні, корову, чотири свині, у мене є голка, щоб не ходити обірванцем, а ти гольтіпака, ланець, безштанько, а в тебе нема?!..

Та се кажучи, хап його за чуб: вихрив, вихрив, далі голову між коліна, ну його шмагат малахаєм; шмага, шмага, а сам приговорює: «Отак батько наш Потоцький звелів дурнів вчить та на розум наводить! Не я тебе б'ю, а б'є власна його рука!» Супонив, супонив, поки він не зомлів. Вдовольнивши серце й душу, Кондратович плюнув на Потоцького та й пішов собі до родича.

— А що? — спитав родич, — побачивши Кондратовича.

— Знатного перегону задав, — каже Кондратович, усміхаючись, — буде згадувать ту голку по суботах!

— Тікай же швидше, а то щоб він на шибениці тебе ще не провітрив!

— За що?.. Хіба ж не сам він звелів мені дурнів вчить?!. Адже ж я трошив не його, а старця, і ще власною його рукою. Та куди ж і тікати од Потоцького? Хіба на той світ, а на сім не сховаєшся!

— Та воно так, тільки гляди: ти сам знаєш, що у тих магнатів така правда, як у цигана сорочка: і коротка, і латана. І правда та у них, як кий в руці: яким кінцем схоче, тим і вдарить.

Отак поговоривши, та й прислухуються, яка буде чутка об Потоцькому. Аж ось зайшов до родича з двору служонца та й каже, що гетьман вчора на полюванні трошки застудився й занедужав.

На другий день, тільки вернулись з костьола, аж прибіг козак.

— Чи тут, — пита, — гостює пан Кондратович?

— Тут, — каже родич, — а нащо вам?

— Гетьман кличе до себе: нехай швидше йде!

Сміло пішов Кондратович до Потоцького, думає собі:

«Що буде, то й буде, а буде те, що Бог дасть».

Тільки побачив його Потоцький, зараз і крикнув:

— А що, чи маєш тепер голку? — тільки вже спитав не так, як тоді, а ласкаво, усміхаючись.

— Маю, ясновельможний пане! — одвітив Кондратович, показуючи голку.

Глянув на неї Потоцький неначе не бачив, а там вже не тільки очі, і спина бачила ту голку.

— А чи не трапилось тобі ще навчить якого-небудь дурня? — пита гетьман, а сам пильно дивиться на Кондратовича.

— Як не траплялось, ясновельможний пане! — сміливо одказав Кондратович. — Вчора у капличці спіткав якогось старця і добре одшмагав, довго буде згадувать ту голку.

Тут Потоцький став розпитувать Кондратовича, відкіля він і з чим приїхав. От він і розказав йому все, що треба. Гетьман ласкаво його вислухав, узяв лист паперу, щось написав та й каже:

— Озьми сей розказ і оддай його глупному економу, то все зробиться, як тобі й не снилось!

Кондратович подякував гетьману, поцілував полу його кунтуша¹ і пішов у контору. Тільки прочитав той лист глупний економ, як витріщиться, як крикне:

— Кілька літ служу його ясновельможності, а він мені десяти грошей не подарував, а тут чорт батька зна кому і за віщо, дає і гроші, і землю!

— Се ж моя земля, — каже Кондратович, — ще батьківська. Не свою дає, а ту, що пан Тридурський заграбив!

— Розказуй — не свою!.. Потоцький звелів в придачу до своєї землі дати утроє стільки, і ще двісті дукатів, от що!

— Так тобі жаль чужих грошей, а не жаль чужої спини? Позавчора Потоцький всипав мені двісті канчуків, а сьогодні одсипав двісті дукатів: так покуштуй перше канчуків, та тоді вже завидувай ласці його ясновельможності.

Забравши гроші і розказ до пана Тридурського, Кондратович подякував родича за раду і поїхав собі додому, веселий і щасливий. Хоч спина ще не загоїлась, так думка ж і серце вже не щеміло.

Не пройшло і тижня після того, як поїхав Кондратович, прибіг пан Тридурський до Потоцького і — пущь йому в ноги.

— Змилуйся, яснеосвіцоний пане, — заголосив, — пся крев, гунцвот Кондратович віку мені збавив, до полусмерті зашмагав канчуками, трохи голови не відкрутив із чубом.

— За віщо? — спитав Потоцький.

¹ Верхній одяг заможного українського та польського населення XVI–XVIII ст.

— Чорти його батька знають, за віщо! Стрів мене одного у лісі та й пита: «Маш голке?» — «Нема», кажу. А він як крикне: «Ах, ти голодренець! Патшай, — каже, показуючи застромлену у рукаві голку, — я з ласки пана Потоцького обиватель, а ти наймит, приплентач, і в тебе нема?» За чуб мене, стяг з коня і давай трощить. Та ще й приговорює: «Отак батько наш Потоцький звелів дурнів вчить та на розум наводить! Не я тебе б'ю, а б'є його власна рука!»

Пан Тридурський думав, що Потоцький, почувши се, розлютиться і звелить повісити Кондратовича, а Потоцькому й байдуже: регочеться собі, аж за живіт береться. Тридурський, щоб його розжалобить, розказує, яка важка рука у Кондратовича. А Потоцький ще гірш сміється, аж ніжками дрига та регочеться. Де б то йому не знать, яка там рука у Кондратовича! Далі, як натішився вволю, і пита пана Тридурського:

— А в якій ти школі вчивсь?

— У Межиріцькій, у піярів, ясновельможний пане, — каже пан Тридурський.

— А як ти добре вчивсь і слухав своїх научицелів¹, чи була тобі за се яка винагорода?

— Як же! Патери вішали мені на ланцюжку мідну бляшку, а мати годувала марципанами з мигдалями.

— Ну, як вернешся ж в масток, то зараз одішли Кондратовичу сто дукатів за те, що він добрий учень.

Пан Тридурський було сперечався, так куди! Потоцького не переспориш: що він раз сказав, то так і буде. Його воля — усім закон, він і сам їй кланяється, як той хлоп панові.

Довго втішались тією голкою. Далась вона не одному взнаки, не одного шпигнула. Було як хто хоче оддячить своєму ворогові, то й присікається до його: «Чи маш голку?» Як нема, то й б'є і товче його. А жалуваться до Потоцького хоч не ходи: посміється і ще й грошей дасть тому, хто бив. Було як од чорта хрестом, так од ледачого чоловіка, од якого-небудь прочвари², оборонялись тією голкою. Хто б куди не їхав, то хліба не візьме на дорогу, а вже голку застромить у рукав.

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Який історичний період змальований у творі? Як жилося українцям за часів польського панування?
2. Чим був відомий пан Потоцький? Яке ваше ставлення до цього персонажа?

¹ Учителів (польськ.).

² Потвора, чудовисько.

3. Яке лихо спіткало Кондратовича?
4. Що зробив Потоцький, коли Кондратович хотів звернутися по допомогу? Як це характеризує польського магната?
5. Як Кіндратович провчив Потоцького? Чи схвалюєте ви його вчинок?
6. Як повівся магнат після покарання?
7. Яку відповідь отримав пан Тридурський на свою скаргу?
8. Чому, на вашу думку, Потоцький потішився учинком Кондратовича й не зважив на прохання Тридурського?
9. Чому автор використав слова з польської мови? Яка їхня роль у тексті?
10. Визначте головну думку твору.

ПОГРАЙТЕ, ВІДГАДАЙТЕ!

Цифровий диктант «Вірю-не вірю»

Прочитайте твердження за змістом твору «Голка». У зошиті або на окремому аркуші поруч із номером твердження поставте «1», якщо твердження правильне, «0» — якщо неправильне. Звірте отриману комбінацію цифр із відповідями однокласників.

1. Жанр твору «Голка» — оповідання.
2. Людьми, що «не признавали над собою ніякої влади», у тексті названо запорозьких козаків.
3. Магнат Потоцький жив у місті Умані.
4. Одного разу Потоцький запалив слободу, щоб було видно дорогу до його палацу.
5. Кондратович — небагатий шляхтич.
6. Економ Тридурський позбавив Кондратовича землі та вигнав із дому.
7. Потоцький покарав Кондратовича через те, що той мав при собі голку.
8. Щосуботи Потоцький відмолював гріхи в капличці в кінці парку.
9. Щоб помститися магнату, Кондратович перевдягся в старця.
10. Слова: «У тих магнатів така правда, як у цигана сорочка: і коротка, і латана» належать Кондратовичу.
11. Потоцький повернув Кондратовичу землі втричі більше й подарував 200 дукатів.
12. Магнат наказав Тридурському дати Кондратовичу мідну бляшку на ланцюжку й марципанів із мигдалем.
(Відповіді: 1; 0; 0; 1; 1; 1; 0; 1; 0; 0; 1; 0)

ТИ ЗНАЄШ, ЩО ТИ ЛЮДИНА...

Дзвінка Матіяш

(Народилася 1978 року)

Дзвінка (Дзвенислава) Валентинівна Матіяш — сучасна українська письменниця, перекладачка. Здобула освіту в Національному університеті «Кієво-Могилянська академія», а також в Європейському колегіумі польських та українських університетів у Польщі. Перекладає з польської та білоруської. Має почесну відзнаку «Заслужений для польської культури».

Авторка книжок «Реквієм для листопаду», «Роман про батьківщину», «Казки П'ятинки», «Історії про троянди, дощ і сіль», «Марта з вулиці Святого Миколая», «Перше Різдво», «Дорога святого Якова».

Пропонуємо вам ознайомитися із початком казки-повісті «День сніговика» (2014). У творі йдеться про суспільство, яким керує шепелявий тиран. Інакодумців там «знешкоджують» у центрі роботи з психікою, а люди бояться снігу, сміху, радості. У країні цінується тільки інтелект та технічний прогрес. Письменниця проводить паралелі із сучасними реаліями, спонукає читачів замислитися над власним життям.

День сніговика

(Уривок)

«Це ти, донечко?»

«Так, мамо!», — відповіла Ірма, як їй здавалося, бадьоро і впевнено.

«Усе гаразд?» — у маминому голосі було чути занепокоєння. Ірма не могла зрозуміти: звідки мама все знає. Вона завжди знала, коли Ірма сумна, коли весела, коли в неї щось болить. Знала, коли дочка хоче похвалитися новим математичним досягненням. Знала, що іноді їй хочеться, щоб мама прийшла сказати їй «добраніч», підтикати ковдру — як тоді, коли Ірма була маленька.

Ірма вирішила промовчати, зрештою, зараз вона зайде на кухню, мама поставить перед нею миску з гарячим супом, близнюки будуть стягувати з неї шкарпетки і лоскотати їй п'яти. Дора завжди лоскоче ліву п'яту, а Даник — праву. Не інакше. Ірмі цікаво знати, чому. У цьому вона вбачає майже математичну закономірність, а такі за-

кономірності мають, на її думку, глибокий сенс. Ірма в усьому шукає сенсу і дуже любить математику. А ще любить уявляти. Багато хто сказав би, що любов до математики і фантазії непеєднувані, але Ірма так не думає. І могла би довго й пристрасно пояснювати, чому доброму математикові потрібна багата уява.

Ірма добре уявляє числа і тому може подумки підрахувати, скільки буде дванадцять у кубі, потім поділити результат на двадцять чотири, а те, що вийде, помножити на сім. Ірма блискавично справляється з цим завданням, дивуючи однокласників і вчителів. Учителі через таке вміння ставляться до неї з неабияким пієтетом і покладають на Ірму чималі сподівання. Вчителька математики думає, що Ірма має неодмінно потрапити в Особливу математичну школу у Великому місті. Бо ж ті, хто відзначається надзвичайними математичними здібностями, а також здатністю швидко робити в думках складні обчислення у чотирнадцять років, мають шанс потрапити у цю школу і розвивати й поглиблювати там свої обдарування. Ірма також мріє про те, щоб потрапити у цю школу. Як же інакше. І тому дуже чекає свого чотирнадцятиліття. Правда, до цього ще далеко, ось невдовзі їй сповниться дванадцять. «Тільки дванадцять, — зітхає Ірма, — іще чекати цілих два роки».

Мама не дуже схвалює Ірмине прагнення потрапити в Особливу математичну школу. Їй чомусь не подобається ця школа і Велике місто також. Хоча чим — вона Ірмі ніколи докладно не пояснює.

Зрештою, про Велике місто всі ще не дуже багато знають. Ніхто з маминих чи татових знайомих там ніколи не був. Ті, хто виїхав туди на навчання, настільки зайняті, що не мають часу їздити додому. Але в Ірми час буде. Ірма завжди на все знаходить час. Хоча є деякі люди, що повернулися; точніше, їх прислали вдосконалювати життя в Ірминому рідному Медовому місті. Вони працюють директорами в школах, чиновниками в мерії та в поліції.

Отож мама не хоче, щоб Ірма їхала у Велике місто. І вважає, що доньці краще було б вибрати якесь інше заняття, наприклад, стати садівницею, тоді вони могли би працювати разом у маминому саду. Тобто той сад не мамин, це загальний міський сад, туди приходять усі мешканці міста. Та й працює в ньому не тільки мама, а ще багато інших людей, але Ірма називає його маминим. Ірма, може, й була би не проти працювати разом із мамою, але математика цікавить її набагато більше. Тому вона завжди каже, що просто закінчить Особливу математичну школу й не залишатиметься у Великому місті, а повернеться додому. І запишеться до мами на курси садівників і працюватиме з нею рік або два. А потім усе-таки повернеться до ма-

тематики. Можливо, викладатиме математику в дитячому садку або в школі. У дитячому садку краще, бо Ірма любить маленьких дітей, особливо чотири-п'ятирічних. Вона вже не може дочекатися, коли ж близнюки доростуть до цього віку, щоб почати вчити їх математики.

Мама не раз казала Ірмі, що після Особливої математичної школи ще ніхто не повертався у Медове місто, принаймні вона таких не знає. «Добре, я буду винятком», — каже Ірма, бо їй подобаються винятки з правил, цілує маму, щоб та менше переймалася. І уявляє, що буде, коли їй урешті сповниться чотирнадцять. Мама не чекає Ірминого чотирнадцятиліття, вона його боїться. І сподівається, що щось зміниться. Адже ще є час. Цілих два роки.

Ірма ставить шкільний наплічник біля свого ліжка за ширмою. Велику кімнату розділено на дві частини: для неї і для її старшого брата Рона. Ірмина частина за ширмою під вікном, тому брат часто буває у неї в гостях. Вони разом дивляться на захід сонця і мріють. Щоправда, останнім часом брат приходив мріяти дедалі рідше. Ірму це турбує. Невже, коли тобі шістнадцять, бажання мріяти, коли дивишся разом із сестрою на захід сонця, зникає?

Ірма заходить на кухню й захоплено вигукує: «О, невже у нас сьогодні гарбузовий суп?» Зрештою, цього й запитувати не треба, адже дивовижний запах гарбуза і прянощів ні з чим не сплутаєш, і тільки мама знає, що саме слід додати, щоб суп смакував так дивовижно, як він смакує. Ніхто із мам її однокласників гарбузового супу не готує і навіть не любить. Але в них удома гарбузовий суп — це свято.

«Хіба сьогодні якесь свято?» — здивовано запитує Ірма. «Ти ніколи не готувала гарбузового супу в суботу. І крім того...» — тут Ірма згадує, що сьогодні сталося в школі, їй знову хочеться плакати, вона хоче стриматися, щоб не засмучувати маму, яка приготувала її улюблений суп і явно щаслива, он як у неї блищать очі. Ірма міцно міцно заплющує очі, але це не допомагає, сльози струмками біжать у неї по щоках, вона намагається не схлипувати, але саме через це схлипує. Намагається у думках поділити триста шістнадцять тисяч двісті сімдесят вісім на чотири, обчислення непогано відволікають від сліз, але зараз це не допомагає.

Мама підходить до Ірми, пригортає її до себе, нічого не запитує, тільки гладить по голівці медового кольору. І думає, що в Ірми дивовижно гарне волосся, таке як квітковий мед, у який додали крапельку гречаного. Взагалі-то в них у місті меду ніхто не їсть, відколи почали розходитись оті чутки, що він шкідливий. І навіть заговорили про те, щоб перейменувати Медове місто. Але нової назви поки що ніхто не може придумати. І до того ж тоді доведеться

перейменувати і Медову ріку. Але Медова ріка — це Медова ріка, її не можна перейменувати, її не можна висушити, — бо були й такі думки. До неї не можна навіть підійти з лихими намірами. Тепер мешканцям Медового міста заборонили підходити до Медової ріки, бо її вода також начебто шкідлива. Але колись... Ірмина мама пам'ятає, як батьки носили її купати до Медової ріки, щоб личко було рум'яне і тіло здорове. Їй здається, що вона пам'ятає медовий запах тієї води. А смак... Мабуть, так смакує щастя. «Щастя не може бути шкідливим», — думає Ірмина мама, але не їй сперечатися із суворими вченими, які все це вирішили. Багато змін у їхньому місті відбулося останнім часом, і вони Ірминій мамі не дуже подобаються.

Добре, що меду часом можна скуштувати. Бо в Ірминої мами в саду є маленька експериментальна пасіка, яку створив директор саду, як він сам декілька разів сказав, «суто з науковою метою, тільки для досліджень». Мама зрідка приносить додому малесенький слоїчок меду, і кожен може ним поласувати — по чайній ложечці. Близнюки частенько отримують і мамину порцію, бо, вилизавши свої ложки, вони починають скиглити і вимагати ще.

Ірма називає такі дні медовими днями, їй здається, що навіть сни їй тоді сняться інші, у них більше кольорів. Щоправда, їй завжди сняться кольорові сни, але оці медові сни... Як жаль, що у шістнадцять років Ірмі, оскільки вона хоче займатися математикою, доведеться пофарбувати волосся у сірий колір, бо цей колір їхні медики визнали кольором, що найкраще діє на роботу мозку і психіки, людина стає сконцентрована і врівноважена, а якщо вона має математичні здібності, то вони розвиваються набагато краще. Це Ірму завжди трохи бентежило, їй здавалося, що кольори не мають нічого спільного зі здібностями. Тобто, може, й мають, але не колір волосся.

Мамина рука м'яка й тепла, це тепло заспокоює Ірму, вона перестав схлипувати, мама садить її за стіл, ставить перед нею зелену миску з помаранчевим гарбузовим супом. Посуд у них удома кольоровий, хоча багато хто каже, що якщо їсти із сірого посуду, їжа засвоюється набагато краще. Ірма наминає суп, а мама дивиться на неї. Просто дивиться. Але цей погляд підбадьорює Ірму, додає їй сил, і врешті вона навіть усміхається, бо те, що сталося в школі, вже здається їй абсурдним. Якби не одне «але».

«Розкажи, що сталося», — просить мама.

Ірма зітхає, бо від самих спогадів їй уже стає не по собі, й береться розповідати.

У суботу в них завжди був скорочений день — тільки чотири уроки. Дві математики і дві фізкультури. Перша фізкультура завжди тягнулась немилосердно довго, бо весь урок після недовгої розминки вони марширували. Ірмі набридало високо підіймати коліна, вона уявляла собі весь свій клас рожевоногими фламінго, що високо підіймають худі ноги, і її розбирав сміх. А це дуже важко: марширувати, високо підіймаючи коліна, і стримувати сміх.

Але варто було витримати першу фізкультуру, щоб дочекатися другої. Бо на другому уроці можна було грати ігри: баскетбол, волейбол, футбол або хокей узимку, — залежно від того, який настрої був у їхнього вчителя, який особливо любив футбол, тому всі називали його Футболістом. Ірму влаштовували будь-які ігри, футболістка вона була доволі непогана, можливо, їй колись навіть дозволять стояти на воротах.

Однак сьогодні на другій фізкультурі не було ніяких ігор. Футболіст велів їм вишикуватися парами і повів у внутрішній дворик. Він був збентежений і ніби невдоволений. Надворі стояв мороз, у спортивних формах було холодно, це куди гірше, ніж грати ігри. І це відразу не сподобалось Ірмі. Вона подивилася на Футболіста з докором і вже зібралась було щось сказати, але прикинула. Бо надворі поруч із їхньою класною керівничкою стояла директорка Школи, Сталева Дама. Її сірий костюм був бездоганно відпрасований, кожна складочка. Сірий берет вона чомусь скинула і тримала в руках, і її бездоганна сіра стрижка сьогодні здавалась іще сірішою. У Сталевої Дами, вочевидь, було якесь ім'я, але ніхто його не знав, їй подобалося, щоб її називали Сталевою Дамою і щоб її боялися, бо це потрібно для дисципліни. Порушників дисципліни відводили у кабінет Сталевої Дами на виховну бесіду, і вони виходили звідти з посірілими обличчями, перелякані, казали, що в них болить живіт і надовго переставали порушувати дисципліну.

«Добрий день, учні!» — металевим голосом промовила Сталева Дама. Сталевою її назвали, вочевидь, саме за ці нотки сталі у голосі, від яких учні відчували, що по шкірі біжать мурашки. Ірма відчула зараз те саме й інстинктивно втягнула голову в плечі.

«Добрий день, шановна Директорко!» — прокричав її клас. Ірма не кричала, бо чомусь відчула клубок у горлі, тому тільки старанно відкривала рота. Як риба на березі — і тут же уявила себе рибою, великою, лускастою і мокрою.

«Учні, зараз ви пройдете перевірку снігом. Хтось знає, що таке перевірка снігом?» — запитала Сталева Дама.

Не знав ніхто. Навіть відмінниця Лана, яка завжди все знала.

«Зрозуміло. Ваш класний керівник зараз вам усе пояснить».

Класна керівничка, здається, очікувала, що все пояснить Сталева Дама, тому почала трохи розгублено: «Діти... е-е-е.. учні, зараз ви пройдете маленьку перевірку... це... е-е-е... психологічний тест... зовсім маленький. Треба просто стати босоніж на сніг... — і постояти, хто скільки зможе... витримати... е-е-е... постояти. Це зовсім не страшно, може бути трохи... е-е-е... неприємно... Це такий... е-е-е... важливий... тест».

Класній керівничці забракло дихання, тож вона замовкла, але Сталева Дама, здається, вважала, що такого пояснення цілком достатньо.

Ірму чомусь усе це розсмішило — перевірка снігом і стурбоване обличчя класної керівнички. Та вона сотні разів бігала боса по снігу. Що тут перевіряти? Ну, звісно, зараз мінус десять, але одну хвилину на снігу витримати можна. Ірма і в мінус двадцять виходила боса на сніг. Холодно, сніг обпікає ноги, і водночас радісно.

«Хто хоче бути перший?» — спитала Сталева Дама. Відмінниця Лана підняла руку — вона завжди підіймала її перша, тож ніхто нічого іншого й не чекав.

«Дуже добре, Лано. Підійди до мене, роззуйся, скинь шкарпетки. І стань от сюди».

Тільки тепер Ірма помітила, що перед директоркою стоїть якийсь ящик, а в ньому гірка снігу — цікаво, чим не годиться для перевірки цей сніг, що на землі. Лізти в ящик — це доволі безглузда ідея. Вся ця процедура вже починала дратувати Ірму, і хотілося, щоб усе швидше скінчилося і можна було піти додому. Бо ж вони явно не пограють сьогодні ніяких ігор, а могли пограти в хокей на ковзанці на стадіоні. Ну, і нехай. Може, після уроку підуть удвох із Ліною. Хоча б на півгодини.

Тим часом Лана роззулася, скинула шкарпетки і ступила в снігову гірку в ящику. Від несамого вереску Ірма аж підскочила й зацікавлено витягнула голову вперед, щоб краще роздивитися Лану. Невже це вона так репетує? Адже ніхто ніколи від неї не чув ніякого крику. Лана завжди була дисциплінованою спокійною ученицею і знала, що голосні крики порушують шкільну дисципліну.

«Усе, усе, Лано, взувайся», — швидко скомандувала Сталева Дама, бо навіть у неї від цього крику заклало вуха, а Лана репетувала так, наче з неї здирають шкіру.

Класна керівничка зробила якусь позначку на аркуші паперу, який тримала в руках.

Наступною вирішила бути Ліна, найкраща подруга Ірми, найвідважніша дівчинка у їхньому класі й найкраща спортсменка. Вона насмішкувато подивилась на Лану, яку недолюблювала за надмірну дисциплінованість, відразу до ковзанів і чванькуватість. А Ліна була фанаткою хокею, ковзанів і всього, що можна робити на льоду. «Ліна, напевно, не буде кричати, вона так любить зиму і лід», — подумала Ірма і послала Ліні, щоб її підтримати, палкий уявний поцілунок, адже коли треба, і уявний поцілунок може допомогти. Бо чомусь їй не хотілося, щоб улюблена Ліна верещала, а потім розмазувала сльози по лицю і голосно шморгала й гикала, як оце зараз Лана.

Ліна роззулася, охайно склала шкарпетки на кедах і стала на снігову гірку. Мабуть, минуло кілька секунд суцільної тиші, а потім Ліна застогнала — голосно й розпачливо. І навіть затулила рота руками, щоб цей стогін не перейшов у крик.

«Взувайся», — махнула рукою Сталева Дама, а класна керівницка зробила якусь позначку на своєму аркуші.

«Це було дуже боляче, — відразу пожалілась Ліна Ірмі. — Але я не хотіла верещати так, як Лана, наче мене ріжуть. Це соромно й боягузливо. Мабуть, це несправжній сніг, а хімічний, і ця речовина так діє на шкіру, дуже пече. Цікаво, який сенс цієї перевірки. Це тест на витривалість? Але тести на витривалість проходять тільки у чотирнадцять років. І то тільки ті, хто збирається продовжувати навчання у Великому місті. Запитаю сьогодні в тата, дивно, що він мені раніше нічого не розповідав про перевірку снігом, бо він мені розповідає про всі нові тести».

Ірма нічого не казала, просто взяла Ліну за руку й міцно стиснула. Було неприємно і навіть трохи гидко чути крики однокласників, які один за одним роззувалися, ставали босоніж на сніг і верещали. Крики білявого красеня Алекса нагадували гарчання собаки, що викликало на губах Ліни презирливу усмішку. Вона хоча б намагалась перебороти себе й затамувати крик. А тут... Від цієї хвилини Алекс став їй байдужий, раз і назавжди. Їй подобаються відважні хлопці. А не нюні, навіть якщо вони такі вродливі, як Алекс.

А Ірму Алексів крик налякав, вона раптом відчула, що це не Алекс кричить, а хтось інший у ньому, і що цей хтось може зробити щось жахливе, якщо дати йому волю, якщо його не стримати, щось зовсім негідне, ганебне, і що дуже недобре з боку Сталевої Дами й класної керівнички проводити такий тест, змушувати їх слухати дикі несамовиті крики одні одних. Ірма хотіла затулити вуха, але не могла, бо ж однією рукою тримала Ліну за руку. Вона намагалась

уявити щось гарне, бо часто могла перенестися уявою куди завгодно, навіть на Місяць, і те, що відбувалося поруч, ставало неважливим. Але зараз нічого не виходило. У думках крутилося слово «сніг», Ірма відчувала особливий смак цього слова і водночас — якийсь щемкий біль, із ним пов'язаний. Точніше, не зі снігом узагалі, а зі снігом в оцьому сірому ящику перед директоркою.

«Ірмо, чому ж ти не підходиш? Не бійся», — класна керівницка говорила майже ніжно, бо ж Ірма була її улюбленою ученицею. Виявляється, що всі вже пройшли тест і залишилися тільки Ірма. Дівчата й хлопці шморгали носами, схлипували, цокотіли зубами від холоду і виглядали доволі нещасно. Всі, окрім мужньої Ліни, яка відчувала гордість за те, що вона не закричала. «Головне, зціп зуби, щоб не кричати. Зрештою, боляче не відразу, просто зціп зуби і затули руками рот. І одразу назад, бо я вже закоцюбла. Хокею вже не буде ніякого, от же — зіпсували день», — прошепотіла Ліна їй у спину.

Ірма підійшла до снігового ящика, як вона назвала для себе цей предмет. Класна керівницка підбадьорливо їй кивнула. Навіть в очах Сталевої Дами з'явилося щось схоже на підбадьорення. Вона також поклала великі надії на Ірміні математичні здібності й сподівалася, що через два роки зможе відправити Ірму в Особливу математичну школу, куди з їхньої школи вже кілька років ніхто не вступав. Он у тій школі, де директором працює її однокласник, щороку по двоє-троє учнів. Її школа дуже відстає, отож усі надії Сталева Дама поклала на Ірму, бо ні цього року, ні наступного знову нікого не буде. Але Ірма... Таких обдарованих учениць іще треба пошукати.

Ірма роззулася і обережно ступила на сніг, який здався їй у цю мить рожевим, навіть червонуватим. Вона заздалегідь зціпила зуби і уявляла, що сміється — щоб не заверещати. Але ніякого болю не відчула. Ніякісінького. Нічого, схожого на біль. Сніг був не холодніший за той січневий чи лютневий сніг, по якому Ірма бігала босоніж разом із татом. Сніг був м'який. Сніг нагадував їй щось важливе, тільки вона не знала, як це назвати. Їй було легко й спокійно, затишно, майже так, як тоді, коли вони з братом дивилися, обійнявшись, на захід сонця. Або тоді, коли мама гладить її по голові м'якою лагідною рукою. Або коли тато носить її на руках по кімнаті.

«Ти вже стоїш майже хвилину, Ірмо. Ти ще довго можеш так стояти?» — голос Сталевої Дами був іще сталевіший, ніж завжди.

«Так, я думаю, що я могла би стояти так іще дуже довго, тому що, знаєте... цей сніг...» — Ірма подивилась в очі Сталевій Дамі й затнулася. Бо в цих очах було щось дуже схоже на ненависть — до неї, до Ірми. А Ірма не могла зрозуміти, що могло викликати цю

ненависть, тим більше, що, здається, вона пройшла тест дуже добре. Найкраще з усіх, бо ж не кричала і навіть не стогнала. У неї з витривалістю все чудово.

«Взувайся!» — рявкнула директорка. Ірма не могла зрозуміти, чому Сталева Дама так лютує, вона подивилася на класну керівничку, та уникала її погляду, але в очах у неї було щось схоже на співчуття.

Ірма взулася і підійшла до Ліни. Всі її однокласники вже вишикувалися перед Сталевою Дамою.

«Учні, перевірку снігом завершено. Можете повертатися у спортивний зал».

«А які результати тесту? Коли ми зможемо їх дізнатися?» — запитала, шморгаючи Лана.

«У всіх добрі, крім... однієї учениці. Ірмо, зайдеш до мене в кабінет після уроків у понеділок», — Сталева Дама закрила ящик і взяла його в руки, наче це була пушинка. Сталева Дама була не тільки сталева, вона була ще й сильна.

«То це я не пройшла тест? Я ж єдина не кричала...» — Ірма хотіла щось запитати, але Сталева Дама вже повернулася до дітей спиною — абсолютно байдужою і непробивною спиною, класна керівничка зробила те саме, й Ірма відчула, що сльози підступають у неї до очей. Футболіст звелів усім повертатися в роздягальню, передягатися і йти додому. І він явно уникав Ірминого погляду.

Ліна взяла подругу за руку й зашепотіла: «Це якесь безглуздя. Адже тільки ти не кричала. І я думала, що тільки ти цей тест і пройшла. Тим більше, до цього снігу явно домішано якісь хімікати. Це не звичайний сніг. Я ж теж ходила босоніж по снігу. Тут щось не те. Але ти... Може, у тебе якась особлива шкіра. Тому це унікальне явище. Не знаю, чого Дама так лютувала через якийсь дурний, нікому не потрібний тест. Зараз психологи постійно вигадують якісь тести. Тим паче у тебе такі здібності до математики, що цей тест не має ніякого значення. Вона має тебе цінувати й пишатися, і відправити в Особливу математичну школу». Дівчата відстали від решти, але Футболіст цього не помітив, мабуть, йому хотілось чимшвидше перевдягнутися самому і чкурнути додому.

«А тобі справді було боляче?» — спитала Ірма Ліну.

Ліна замислилась, а потім, повільно добираючи слова, сказала: «Ти знаєш, це був не біль, це було щось інше. Навіть не знаю, як це назвати. Але я знала, що коли почну кричати чи стогнати, то мені стане легше, і це «щось» відступить. Це зовсім не так, як болить, коли розіб'єш коліно або коли болить зуб. Це... інакше. Хоча коли

хочеш це якось назвати, то не знаєш, як, і кажеш, що боляче. Але це не боляче. Тобто це боляче, тільки не таким звичайним болям. Хух, я заплуталась. Не люблю так довго говорити. Ох, як жаль, що сьогодні був цей дурнуваний тест. Як би я хотіла пробігтися на ковзанах. Думала, хокей сьогодні пограємо. А зараз не хочеться. Зовсім настрої цим тупим тестом зіпсували».

Ліна й справді не любила й не вміла довго говорити, і це був для неї довгий монолог. Та Ірмі вистачало того, що вона, Ірма, вміє говорити довго й гарно, їй вдається оживити словами те, що вона уявляє, і Ліна любить слухати її історії. А коли вони катаються на ковзанах, мовчать. Інакше бути не може. Бо катання на ковзанах — це найкраща історія. І вони вигадують її удвох. Хоча на ковзанах головна Ліна. Тільки так.

«А ти справді нічого такого не відчувала? — питає, своєю чергою, Ліна. — Отакого, як я? Що щось роздирає тебе зсередини і, коли закришиш, стане легше».

«Ні, — не замислюючись ні на мить, відповідає Ірма. — Нічого такого я не відчувала. Мені було легко й добре. Зрештою, я завжди любила бігати по снігу босоніж, і ще з дитинства, ти ж знаєш. Може, трошечки сумно... Чомусь... Так, як буває, коли прокидаєшся із гарного сну і знаєш, що він закінчився».

«Та все уже й так ясно, у тебе інша шкіра через це, не така чутлива, ти загартована, тобі треба сказати про це в понеділок Сталевій Дамі, і вона розслабиться», — Ліна полегшено зітхає, вона не любить, коли щось довго залишається незрозумілим чи нез'ясованим. Тим паче, коли це пов'язано з її найкращою подругою. Але тепер Ліні все ясно, і Сталева Дама в понеділок теж зрозуміє, у чому річ. Бо Ліна не могла би жити спокійно, якби знала, що в Ірми якась біда. Адже вони подруги. Назавжди. Це стало зрозуміло тоді, коли вони побачили одну одну. Вони навіть урочисто присягнулися бути вірними друзями і завжди допомагати одна одній у біді. А Ліна до присяги ставиться серйозно.

Ірма також згадала про присягу, вона подає Ліні руку, і вони ще раз тихенько повторюють: «Кожну мить, завжди і всюди, вірним другом тобі буду». Від цих слів Ірмі відлягає від серця, добре мати таку вірну подругу. Вона в неї тільки одна, але навіщо більше. Хоча з іншими дівчатами теж буває цікаво й весело, але жодній із них не зрівнятися із Ліною.

У дівчачій роздягальні галас, дівчата обговорюють з усіма подробицями свої відчуття під час тесту, хлопці уже давно розійшлися. Коли Ірма з Ліною заходять, Лана якраз розповідає про те, як їй

«здалося, що в ноги впиваються сотні тисяч колючих шпичаків», і що вона зараз знепритомніє, і що коли вона заверещала, їй стало легше. А от Ірма зовсім не кричала, цікаво чому?

«Може, вона зараз нам сама пояснить?» — Лана дивиться на Ірму, і в її очах Ірма бачить незрозуміле єхидство, від якого непріємно щемить у грудях. І не хочеться нічого пояснювати.

Однак Ірма не встигає розкрити рота, як вірна Ліна приходить на допомогу:

«У неї був шок. Такий сильний шок, що вона втратила здатність будь-що відчувати. Такий сильний біль, що вона взагалі перестала відчувати біль. Зрозуміло? І зараз вона нічого не відчуває. Я от ущипнула її дуже сильно, а вона навіть не скривилась. Повний шок. І тому я зараз веду її додому. У понеділок вона все пояснить Сталевій Дамі, і їй зарахують тест. А взагалі цей тест, як на мене, тупий».

Лана дивиться на Ірму недовірливо, а потім переводить погляд на Ліну і киває головою:

«Зрозуміло. В Ірми больовий шок. Тоді питань немає».

Ірма раптом відчуває, що Лана боїться Ліни, може, просто тому, що Ліна сильна й відважна. І ніколи не боїться казати те, що думає. І може дати ляпаса. Навіть дівчині. А Ірму Лана ненавидить. Уже давно, просто раніше це не проявлялося, а ось зараз проявилось. І хоча Лана з Ірмою ніколи не товаришували і навіть особливо не спілкувалися, все одно Ірма відчуває зараз гострий біль. Виявляється, коли тебе ненавидять, чомусь стає боляче. Єдине, чого їй зараз хочеться, — це додому. Ні, не єдине, бо ще хочеться плакати. Але не тут. Лану це потішило б.

Ліна прощається з Ірмою на перехресті Дружби — так вони його охрестили і так досі називають. Тепер Ірмі ліворуч, а Ліні праворуч. «Я завтра зайду до тебе, покатаємося на ковзанах або поганяємо шайбу».

Неділя — це день, коли, здається, не зобов'язують ніякі правила й нудна шкільна дисципліна, отож Ірма з радістю пристає на Лінин план:

«Може, вранці підемо на ковзанку, а потім пообідаєш у нас. Завтра будуть рибні котлети, а ти знаєш, що моя мама смажить незрівнянні рибні котлети».

«О, так, — Ліна закочує очі догори й плямкає. — Твоя мама смажить найкращі у світі котлети, і я не відмовлюся з'їсти одну або дві...»

«Або три... а то й чотири», — підхоплює Ірма.

«Спортивним дівчатам — таким, як я, ну, як ми з тобою, Ірмо, — треба їсти багато. Так що все гаразд. Крім того, моя мама нечасто годує мене котлетами...»

Це була правда. Лінина мама свято вірила у напівфабрикати, а ще краще — харчові концентрати, які намагалася роздобувати й годувати ними Ліну.

Ірма на прощання цілує Ліну в щічку: це теж одне з правил їхньої дружби — завершити зустріч поцілунком. Ніхто з їхніх однокласниць так не робить, бо це старомодно і смішно, однак Ліна з Ірмою так не думають, і дівчата розходяться: одна ліворуч, друга праворуч.

Тепер, коли Ірма розповіла все це мамі, їй стало набагато легше. І тепер можна навіть посміятися, бо ж вона вдома, гарбузового супу ще багато, мама сказала, що вистачить і на завтра. «Ой, тільки ж я пообіцяла Ліні рибні котлети. Не знаю, чи їй сподобається гарбузовий суп».

«Гарбузовий суп їй не сподобається, бо він подобається тільки нашій родині», — каже мама, — а рибний фарш я вже приготувала». А потім каже, що це якийсь дуже дивний тест, оця перевірка снігом, вона ніколи не чула про такі тести, є якісь тести для тих, хто збирається вчитись у Великому місті. Якщо Ірма таки надумає вчитись в Особливій математичній школі, їй спершу також доведеться пройти всілякі психологічні тести.

«Не знаю, навіщо зараз проводити якісь тести. Це дуже дивно. Я піду з тобою в понеділок до Сталевої Дами, розпитаю. Мені не дуже подобається, коли такі тести проводять на очах у всіх. У вразливої дитини може бути травма. Навіть я це знаю, хоча і не психолог. Ну, але у Сталевої Дами дітей немає. То вона й погодилася на якийсь безглуздий експеримент. Нічого, я в понеділок скажу їй усе, що думаю».

Ірмина мама розгнівалася не на жарт, так що Ірмі навіть доводиться її заспокоювати.

«Ліна сказала, що у мене особлива шкіра, може таке бути, мамо?» — питає Ірма, коли мама вже заспокоїлася.

«Може, ти ж у снігу купана. І у тобі живе снігова квітка», — відповідає мама і тут же думає, що, може, цього не треба казати. Принаймні зараз.

«Я купана в снігу? Ти мене купала в снігу? Ох, як же це гарно! Тепер мені все ясно. Я обов'язково скажу про це Сталевій Дамі. А снігова квітка...» — вигукує Ірма, бо дуже чітко уявляє, як її купають у сніговому заметі. Снігова ванна — яка краса! У них удома немає ванни, є тільки маленька душова кабіна, Ірма часом мріє про ванну

і уявляє, що було би добре полежати у ванні у білій пахучій піні. Тепер вона уявляє себе у ванні, наповненій снігом: білим, чистим та іскристим. А потім сніг перетворюється на снігові квіти — схожі на водяні лілії, які Ірма бачила на ставку в маминому саду, — з ніжними білими пелюстками, тільки серединка у них не золота, а кришталево-сліпуча, у ній міради кольорів. І коли дивишся у серединку цієї квітки... Ірма завмирає від чогось солодко-щемкого і неймовірно сильного — це відчуття з'являється там, де сонячне сплетіння, і воно краще за все, що Ірмі випадало відчувати...

...І їй стає невимовно легко на серці. І вона відчуває себе сильною. Такою, що якби захотіла, зараз могла би підняти однією рукою кухонний стіл. А цього навіть тато не зможе.

«Тобі зовсім не треба казати про те, що ти купана у снігу, Сталевій Дамі, бо вона нічого не зрозуміє. Точніше, зрозуміє зовсім не те, що їй треба зрозуміти, — каже мама. — Все, що треба знати Сталевій Дамі, скажу їй я».

«Добре, матусю, я не буду розповідати Сталевій Дамі про снігові квіти. Та я й не певна, що вона любить квіти... Але тепер я часто думатиму про свою снігову квітку... і про те, що я купана в снігу. Коли це було, мамо? Чому ти не розповідала мені цього раніше?»

Ірмина мама не відповідає, ніби й не чує, бо згадує ту жінку, що зайшла у їхній дім одного безрезневого вечора. Надворі була така заметіль, яку мало хто пам'ятав, а тим паче наприкінці березня. Ірмин тато тоді якраз повернувся з роботи дуже втомлений і одразу ліг спати, маленький Рон також заснув біля тата, міцно обійнявши його за шию. Мама годувала на кухні крихітну Ірму, і коли в кухню зайшла незнайома жінка, вона навіть не відразу це помітила. Адже коли годуєш немовля, ні на що не треба відволікатися. Мама милувалася крихітним рожевим тільцем, так приємно відчувати це тепло... І як вона плямкає...

«Гарний апетит у малої», — Іва — так звали Ірмину маму — підвела голову й врешті побачила незнайомку, що сиділа за столом навпроти і з виразною цікавістю розглядала Ірму.

А Ірма дуже пожвавилася, почувши незнайомий голос, перестала смоктати мамині груди й весело агукнула. «Хоче до мене на руки, бо знає, що їй це треба», — сказала жінка.

Іва сама незчулася, як замість того, щоб закричати або суворо спитати у жінки, хто вона така, простягнула немовля жінці, яку бачила вперше у житті і яка незрозуміло як опинилася в помешканні, адже двері вже були замкнені. Але чомусь не скрикнула і не запитала: «Хто ви така? Зараз я покличу свого чоловіка», — хоча мала намір зробити саме це.

Незнайомка взяла малу на руки і сказала так, ніби мами тут і не було: «Ой, Ірмо, як же я рада тебе бачити. Я собі уявляла тебе трошки не так, ти набагато краща. Ходімо надвір купатися, бо ж ця заметіль для тебе. Думаєш, це просто затіяти таку завірюху в кінці березня? Але бачиш, усе вдалося».

Іва не встигла навіть розтулити рота, а незнайомка уже вийшла з помешкання і спустилася сходами до вхідних дверей. Іві нічого не залишалось, як тільки вибігти за нею: «Там же така хурделиця! Дитина замерзне!»

Але незнайомка була швидка, як вихор, отож коли мама вибігла з під'їзду, жінка якраз занурювала голеньку Ірму в кучугуру снігу прямо навпроти вхідних дверей. «Боже! Вона заморозить дитину! Вона божевільна!» — мама підбігла до незнайомки, збираючись відігнати її від дитини і вихопити бідолашну Ірму з рук навіженої, але... Сніг, у якому купалась Ірма, був такий срібний, а Ірма вовтузилась у снігу так, як діти хлюпаються в теплій водичці. Їй було зовсім не холодно, про що свідчили усміхнений беззубий ротик і задоволене посопування.

Іва заспокоїлась і вже дивувалася, що сама не здогадалася викупати Ірму в снігу, і взагалі всіх дітей треба купати в снігу, якщо це їм так подобається.

«Не всіх, моя дорогенька, не всіх, — озвалася незнайомка, навіть не обертаючись. — Багато кому з цього жодної користі, самі проблеми. І ще ж треба знати, в якому снігу, і о котрій, і скільки хвилин, і як купати — чи занурювати, чи обсипати, чи розтирати, от ваша дитина сама собі хлюпається, вона знає, що їй треба. І вже її квітка проростає. І зацвіте у слухний час».

«Яка квітка? — спитала мама трохи опшелешено.

«Ох, дорогесенька Іво, я й забула, що ти ну зовсім нічогоісінько не знаєш. Децо я можу тобі сказати, але далеко не все. А тепер ходімо додому. Ірма вже накупалася, так нахлюпалась у снігу, що її квітці ніщо не пошкодить. Мене, до речі, звати Лавра».

«Дуже приємно», — пробурмотіла Ірмина мама. А що їй іще залишалось?

Лавра розчинила перед мамою двері до їхнього маленького, але затишного помешкання. Усадила її в кухню на стілець і вручила їй згорток із немовлям:

«Малій зараз корисно до мами пригортатися. А я займуся чаєм».

«Дякую, Лавро. Чай у нас у шафці біля стіни на нижній полиці».

«Мені знадобиться тільки ваш чайник і вода, а заварю я свій чай. Коли дитину викупано у снігу, то це треба відсвяткувати. Та ще й

таку особливу березневу дитину. Ну, вона не одна така. Ще є двоє. Точніше, одна є. Третя ще не народилася. А коли вони зустрінуться, то станеться те, на що ми вже давно чекаємо.

Ірма чмихнула і засміялася. Лавра підійшла й обережно торкнулася пухкої щічки.

«Ач, як щоки порожівіли після купання. Гарний день був для купання, якраз їй сьогодні рівно три тижні, а завтра рівнодення. Хоча це не має особливого значення, для кожного свій день. Ось як я купала оту першу дитину, то їй був місяць. Першого квітня снігу багато не зробиш. Але на купання вистачило. Ну, а третю дитину в перші дні після народження треба буде купати. Але це вже не моя справа. Перша купає третю — так має бути.

Ірмина мама нічогісінько не розуміла і не знала, що сказати на це все, зрештою, якби й знала, то це мало допомогло б, адже від здивування у неї відняло мову. Маленька Ірма, щойно викупана у снігу, знову зголодніла і мирно смоктала мамине молоко, і виглядала найзвичайнісінько.

Урешті здатність розмовляти повернулася до Іви, і вона спитала: «А хто такі ці діти, які зустрінуться. І чого їх троє? І що тоді станеться?»

«Чай уже готовий, — сказала Лавра так, ніби не почула жодного з питань. — Скуштуй, Івонько, тобі сподобається. Від цього чаю молоко приливає до грудей, і знаєш, як діти ростуть від такого молока?»

Іва слухняно сьорбнула чаю з великого кухля, який перед нею поставила Лавра.

«Як же смачно!» — вигукнула вона і сьорбнула вдруге й утретє.

«Отож», — Лавра тим часом задоволено підкидала маленьку Ірму на руках, а Ірма радісно повискувала.

Чай мав запах молока. А смак — важко описати цей смак, який не лише збадьорює, а й окрилює. Бо ж Іві справді після кількох ковтків здавалося, що вона могла би літати, якби захотіла.

«Залишу тобі торбинку з цим чаєм. Будеш собі щодня заварювати. Раз на день. Чи вранці чи ввечері — як захочеш. Його небагато треба брати: пучку на оцей твій чайничок, тож на наступні три місяці тобі вистачить. А потім він тобі вже не буде потрібен. Молоко саме по собі матиме силу. Дитині нічого не бракуватиме».

А потім... Іва не могла нічого до пуття згадати. Лавра розповідала їй, що на Ірму чекає у житті щось важливе, якесь особливе завдання. Але яке? Цього Іва згадати не могла. Вона прокинулася уже зранку — в своєму ліжку. Її чоловік уже встав, у душі шуміла вода. На краю їхнього ліжка спав маленький Рон, якого ніхто вчора

не переніс у його ліжко. Іва схопилася і підбігла до Ірминого ліжечка — усміхнена Ірма спала.

«Оце сон мені приснився. Ну й ну. І буває ж таке».

Однак на кухонному столі лежав білий мішечок. Коли Ірма його розкрила, відразу впізнала отой вчорашній запах молока. І згадала смак, після якого здається, що можеш літати.

«То виходить, це був не сон... Але до чого воно все було... І що воно все означало... Купання в снігу... снігова квітка... особливе завдання...»

«Мамо, чайник уже давно закипів. Я вже заварила чай. І свій я вже допиваю. Мамо, не лякай мене. Ти чуєш, чи ні?» — Ірма торсала Іву за плече вже трохи злякано.

Іва врешті повернулася з отих спогадів.

«Вибач, доню. Я просто замислилася».

«Ти згадувала, як купала мене в снігу?»

«Так. Тобто це не я тебе купала, а одна жінка... дуже дивна жінка... і вона мені сказала про снігову квітку. Але я нічого про це не знаю, Ірмусю, правда. І не знаю, що це за квітка. І навіщо вона тебе купала в снігу, також не знаю. Хоча... це має бути щось особливе... Але у кожного в житті є щось особливе... Може, це для того, щоб ти любила сніг... Та ти й справді його любиш... Ти ж завжди бігала по снігу боса і ніколи не застуджувалася...»

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Де мешкає головна героїня твору? Які особливості життя в місті?
2. У чому обдарування Ірми? Про що вона мріє?
3. Розкажіть про сім'ю дівчинки. Які взаємини панують у родині?
4. Яке випробування влаштувала дітям Сталева Дама?
5. Як підлітки реагували на випробування сніговим ящиком?
6. Охарактеризуйте Ліну — найкращу подругу Ірми.
7. Як пройшла випробування сніговим ящиком Ірма? Що, на ваш погляд, могла означати подібна реакція дівчини?
8. Що пригадала мати Ірми про дивне «купання в снігу»?
9. Висловіть припущення, для чого воно відбувалося.
10. Як, на вашу думку, розгортатимуться подальші події у творі? Чи з'явилось у вас бажання прочитати книжку «День сніговика» повністю?

Оксана Луцєвська
(Народилася 1982 року)

Дитяча письменниця, перекладач. Нині проживає в місті Шарлотт, штат Північна Кароліна, США.

Оксана Луцєвська стала співзасновницею блога про сучасну дитячу літературу «Казкарка» та «Рейтингу критика: найкращі дитячі та підліткові книжки року». Є лауреаткою й переможницею літературних конкурсів «Золотий лелека», «Смолоскип», «Гранослов».

Письменниця є авторкою багатьох книжок, що здобули визнання юних читачів та читачок: «Пташина коліскова», «Бігль-старший», «Русалки/Mermaids», «Наречений», «Єдиноріг», «Вітер з-під сонця», «Найкращі друзі», «Дивні химерики, або Таємниця старовинної скриньки» та ін.

Оксана Луцєвська зізнається, що найбільше любить пригодницькі повісті, детективи, фентезі та реалістичну прозу, а також подорожувати з цікавою книжкою, бо саме вона дозволяє людині потрапити до найнеочікуваніших міст та країн.

У повісті «Друзі за листуванням» ідеться про те, як дівчинка з маленького українського містечка в англомовному таборі для дітей з усього світу знаходить собі вірного друга, з яким у неї так багато спільного. Та відпочинок не може тривати вічно, й діти продовжують спілкування за допомогою листів...

Друзі за листуванням

Розділ 1.

Танцюй! Танцюй!

«Танцюй! Танцюй!» — долинуло з-за дверей. Дівчинка блискавкою зіскочила з ліжка і вибігла до вітальні. Мама стояла посеред кімнати і тримала в руках жовтий конверт, яким вертіла туди-сюди.

— Ксенечко, мусиш танцювати, — підморгнула, звертаючись до доньки. — Маєш листа! На твій вибір: самбу чи румбу!

Ксеня піднялася навшпиньки, кривляючись, зробила кілька па, але не витримала й кинулася відбирати листа.

— Ну, мам, ну давай же скоріше!

— Чого ж так поспішаєш? — далі глузувала матуся, але видно було, що вона щиро тішиться за доньку. — Думаєш, зумієш прочитати?

Це ж ненависною англійською, яку ти так не хотіла вчити, ще й упиралася, наче віслучок! Пам'ятаєш?

— У-у-у, — протягла Ксеня, — годі вже! Давай листа! — І, відвоювавши законну здобич, метнулась до своєї кімнати. Там дівчинка вместилися зручно на ліжку, примружилася, як задоволене кошеня, і повільно провела по конверту долонею. Увімкнула торшер, дотяглася до ножиць й акуратно відрізала вужчий край цупкого прямокутника. На постіль злетіли кілька засушених пелюсток магнолії. Ксеня обережно їх збрала та розмістила між сторінками хрестоматії із зарубіжної літератури, котру, ще вчора дочитавши, залишила на підлозі біля ліжка. Нарешті дістала згорнуті аркушики, розгорнула й занурилася у містерію англійського тексту.

Читала повільно, час від часу зупиняючись, щоб обдумати слова, котрі здавалися їй незнайомими, хоча на слух сприйнялись би набагато краще. Лист був написаний від руки, нерівним почерком, подекуди навіть із закресленими незграбними фразами:

Моя дорога Ксеню!

Класно, що ти вигадала писати справжні листи замість електронних. Я кілька разів перебирав твої листівки. Мабуть, разів сто десять.

Навіть не знаю, що написати про себе.

Ну, ось на днях усією родиною їздили до міста Шарлотт (пам'ятаєш, тато розповідав про місто королеви?) відвідати дядька Пітера та тітку Джоану. Я взяв геть усі твої листи із собою — дуже кортіло показати їм конверти із дивовижними марками з України. Ото вони дивувалися!

А який смачний пиріг спекла тітонька цього разу! З твоїми улюбленими кислими яблуками. І до нього подавала теплий сидр!

Що ще? О, хіба те, що наша команда таки виборола перемогу в бейсболі в цьому сезоні і ми всі поїдемо грати за національний кубок серед підлітків!

А бачила б ти Лолі! Цього разу вона очолювала команду підтримки. Дівчата танцювали під запальну українську музику, що ти подарувала Лолі на прощання.

Після матчу нам вручили ~~призи~~ медалі й замовили піцу, чипси, морозиво та колу. Наївшись від пуза, ми разом із батьками поїхали додому. Ось такі в мене справи...

По дорозі додому ми проїжджали повз узбережжя. Океан нині зовсім не такий, як улітку. Натомість сірий і грізний. Проте люди таки бродять уздовж набережної, вигулюючи собак. Пан Лео, у картатому картузику, вигулював нашого улюбленого вуханя — бассета Тутті. Той усе намагався упіймати горластого баклана, але вуха заважали.

А хвили які були! Не хвили, а гори! Я думаю, що вони тобі б не дуже сподобалися. Однак до листа додаю кілька світлин, аби поділитися з тобою враженнями.

А як ти поживаєш, дорога подруго? Як справи в тата й мами? Які успіхи в навчанні?

Закінчую листа, бо вже пізно, а завтра вранці маю прокинутися на тренування. Чекай на твою відповідь! Не зволікай довго, добре?

*З найщирішими побажаннями,
твій друг Ерік.*

P.S. Ксеню, ледве не забув: зелені папужки, котрих ми упіймали влітку, дуже сумують за тобою. Коли я звертаюся до них англійською, вони відповідають мені українською. Отож я маю гарних «учителів». Вони все повторюють: «Ксе-ню, Ксе-ню!» І верещать, верещать. О, то це зелені папужки!

Дівчинка згорнула листа. Дістала дві невеликі світлини. Здалося, від них запахло солоним океаном та великими сивими хвилями з пухким шумовинням. Акуратно вклала аркуші й світлини назад у конверт. Встала з ліжка, підійшла до полиці, дістала розкішну океанську мушлю й приклала її до вуха. «Ш-ш-ш-ш-ш!» — зашуміли в голові спогади, накочуючись один на одного й розбиваючись, ніби хвилі, на яскраві незабутні фрагменти.

Ксеня зібралася до школи дуже швидко. За хвилину зібгала в жмут неслухняне русяве волосся, глянула на мить у дзеркало: рум'яні щічки, карі очка, що аж виблискують від радості, лиш невисока та й тонка, як билинка. «Ото б підрости!» — промайнуло. Але перейматись дурницями не було коли. Кортіло скорше потрапити до школи, щоб поділитися новиною з подругою.

Оленка, як і Ксеня, також серйозно займалась вивченням іноземних мов і намагалася листуватись із ровесниками з різних країн: і з Німеччини, і з Англії, і з Канади. Однак, на відміну від Ксені, ще ніколи не бувала за кордоном, і все мріяла, що одного дня хтось із друзів таки запросить її до себе погостювати.

Ксеня вкинула до наплічника жовтий конверт і вийшла в коридор, де вже чекали зібрані батьки.

— І що пишуть? Може, поділишся новинами? Тато сьогодні має трохи часу, тож підвезе нас: тебе в школу, мене на роботу... — зацікавлено допитувалася мама.

— Ні, ні, і ще раз ні! Та-ем-ни-ця! — проспівала дівчинка. — От коли від Лолі лист прийде, тоді сама вам прочитаю!

— А чому від Еріка не можна?

— Мам, то ж особисте! А особисте, ти сама казала, варто носити біля серця й менше про те говорити. Раптом хто зурочить?! — розсміялася Ксеня.

— Так я ж не зурочу, — трохи ображено відповіла мама, але Ксеня вже занурилась у свої думки. Загалом вона всім ділилася з матусею, але зараз не хотілося нічого говорити. Хотілося просто їхати в авто — і згадувати, згадувати, згадувати...

Розділ 2.

Ворог №1: хроніка боротьби

Ксеня не любила вчитися. От малювати — то інша справа! Але її тітонька Віра, мамина сестра, викладала англійську мову в школі-інтернаті і вважалася однією із найповажніших викладачок у місті. Охочих підучитись у неї правильної вимови було безліч. І хоча Ксеня вперто не хотіла до них належати, на те ніхто не зважав. Як було вирішено вже давно, мала обов'язково повинна вивчати іноземну мову, а то й кілька. Тому з четвертого класу тітонька Віра розпочала свої дошкульні уроки.

Як тільки Ксеня з'являлася на обрії, Віра Василівна пускала в хід привітання англійською й обговорення погоди та справ у школі. Якщо сідали за стіл, вона вказувала на різноманітні предмети та страви, просячи дівчинку повторити за нею кілька разів. Якщо йшли до саду, тітонька безупинно торочила назви рослин і дерев, що траплялися по дорозі. Коли ж Ксені кортіло щось розповісти, то Віра Василівна вимагала: «Розкажи все те ж саме, але цього разу англійською!» Ет, як не хотілося! Але доводилось.

Згодом така поведінка стала звичкою, а ще через два-три роки Ксеня не лише розмовляла при зустрічах з тітонькою винятково англійською, а й ходила до неї на окремі заняття. Як же пекельно тяжко давалися їй усі ті нові слова, правила, тексти... Проте наполегливість брала своє — і дівчинка вже й книжки читала, і листи писала, і тараторила вірші, знаючи їх на зубок.

Уроки англійської так би й залишалися нав'язаним обов'язком, якби не один випадок. Щоліта до їхнього містечка приїздила група англійських вчителів, і вже вкотре вони організовували невеликий табір при церкві. Того літа дівчинка мала нагоду туди потрапити. Яка там була атмосфера! Суцільне захоплення!

Дітей ще на початку зміни поділили на групи, але не за віком, а за знанням мови. І Ксені вдалося опинитися серед найсильніших. По-перше, це було дуже приємно. А по-друге, це означало не тільки в таборі забавлятися, а й ходити в туристичні походи.

Зазвичай заняття в «англійському таборі» проходили так: із самісінького ранку й до обідньої перерви вони читали Біблію, співали пісні, вчили вірші, після обіду грали в різні рухливі ігри, тоді пили смачну шипучку й розходилися по домівках...

Проте одного разу Ксенин загін вирушив у похід до ставка смажити дивний зефір. Так-так, зефір! Ту смакоту із собою англійці привезли. Кілька білих м'яких пундиків нанизувалися на гілочку, мов справжнісінький шашлик, і смажилися на вогнищі. Але тримати потрібно було лише хвилинку, інакше зефіру — як і не було: розтанув і все. А смачний був! Вони сиділи на моріжку, співали пісні й розповідали цікаві та кумедні історії, обмінюючись не тільки «життєвим досвідом», а й національними традиціями.

Того дня Ксеня зрозуміла, що цього всього могло б і не бути, якби вона не займалася так наполегливо мовою. І вона вперше відчула, що клята англійська їй подобається. Трошки...

Ті два тижні в таборі пролетіли швидко і яскраво, а найголовніше — додали впевненості, що Ксеня може спілкуватися чужою мовою: вона розуміє справжніх англійців і вони розуміють її.

Ба більше! Її хвалили й за вимову і за багатий запас слів. Чужа, страшна, незрозуміла мова («жахливий ворог номер один») перестала бути страшною й незрозумілою, отже, перестала бути ворогом. А нова подруга Лінзі, від'їжджаючи, подарувала книжку — і дівчинка (з тітоньчиною допомогою) прочитала ту до останньої сторінки.

Восени ж Ксеня не пішла до своєї звичної школи. Батьки, окрилені успіхами доньки, відіслали її до ліцею із поглибленим вивченням англійської мови.

— О, тільки не це! Тільки не нова школа! — скімлила перед батьками Ксеня, мов цуценя. — У мене ж там, у моєму класі, найкращі друзі лишилися!

— Знаю, розумію... — погоджувалася мама. — Будеш бачитися з ними у дворі, у парку після уроків, на дозвіллі.

Проте чи був час гуляти по парку?! Навчання, навчання та знову ж навчання. Їй уже зовсім не хотілося вчитися. Англійська знову стала ворогом.

Але тепер дівчинка вдалася до активного протесту: то текст не перекладе, то слова нові не вивчить. Учителі скаржилися батькам, деякі присоромлювали, вказуючи, що вона — племінниця найповажнішої вчительки іноземної мови в їхньому місті... Кілька двійок уже красувалися у щоденнику, і кілька зауважень було введено в ньому для уваги батьків.

І тоді в ситуацію втрутилася тітонька Віра. Вона довго розмовляла з сестрою на кухні, усе сперечаючись, але вердикт винесли такий:

«Ксеня повертається до своєї школи. Натомість двічі на тиждень вона знову має приходити на заняття до тітки. Крапка!»

За кілька днів усе знову налагодилося.

Невдовзі по тій пригоді розпочалася важлива пора: час не тільки збирання останньої городини, а й визнання найкращих учнів у школах — для поїздки на обласні олімпіади з різних предметів.

Ті олімпіади чомусь дуже подобалися вчителям, але страх як не подобалися учням. Ну хто бажав замість прогулянки по барвистому осінньому листі сидіти з книжками?!

Ксеня знала, що кому-кому, а їй вже точно не пофортує відкрутитися. І доведеться ще інтенсивніше готуватися, а потім їхати та хвилюватися на тій клятій олімпіаді.

— Що б таке придумати? — скаржилася вона якось на перерві. — Слухай! — звернулася до Сашка, найвідомішого двієчника їхньої школи. — Ти ж у нас головний спеціаліст із витівок. Що б ти зробив на моєму місці?

— Та я б на твоє місце ніколи й не потрапив! Голова не вмістила б стільки інформації, — підморгнув той.

— Та ні, я серйозно! Підкажи щось.

— Нахами вчителям. Вони будуть просто шоковані. Народ, уявляєте картинку, — звернувся до своїх побратимів-забіяк, — старанна Ксеня хамить вчителям! Або... ще кращу ідею придумав: пішли зі мною лупити з рогатки горобців під директорськими вікнами. А ти ще візьми камінчика, та й у вікно ненароком... — останні слова потонули в загальному реготі.

— Дурний ти, і поради в тебе дурнуваті, — набундючилася дівчинка.

— Теж знайшла в кого поради питати, — виховувала потім Ксеню Оленка, коли вони, повертаючись зі школи додому, вирішили піти довгим шляхом через парк. — Тобі заздрять через ту олімпіаду, а ти... Ет! — Оленка розчаровано махнула рукою й нагнулася, щоб підняти величезний яскраво-жовтий кленовий листок. — Не вмієш цінувати, що тобі дається...

Ксеня від несподіванки аж зупинилася:

— Мені заздрять? Хто? Чому?

— Багато хто. І я в тому числі! — Оленка теж зупинилася і відверто подивилася подрузі в очі. Ксеня розгубилася.

— Маячня якась... Ти? Заздриш? Мені? Через якусь дурну олімпіаду, яка мені сто років не потрібна, а потрібна вчителям та батькам, щоб вони могли мною пишатись! А мені жодного задоволення від того, а тільки вчи та вчи, ще й підкидають нових завдань. Так

ніби старих не достатньо! — Ксеня незчулася, як голос її перейшов на крик.

— Сонечко моє, — Оленка лагідно погладила її по плечу. — Ми всі бачимо, як ти багато й напружено працюєш. І повір, ми всі тобою дуже пишаємось. А про заздрість то я так, дурницю бовкнула. Просто приз переможцю олімпіади аж надто привабливий. Я б точно не відмовилась за нього попотіти, але ж не беруть...

— Який ще такий приз? — для Ксені олімпіада була неприємним обов'язком, якого треба або уникнути, або в крайньому разі стерпіти.

— Так ти не знала?! — аж розсміялась Оленка. — Ото дивачка! Готуватись готуєшся, а про нагороду й не поцікавилась. Олімпійські ігри дивишся? Там же дають солідні нагороди спортсменам. Президент навіть квартири в Києві обіцяє за золоті медалі. То чому наші шкільні олімпіади мають бути за просто так?

— Скажеш теж, квартири...

— Звісно ж, квартиру тобі ніхто не запропонує. Усе ж таки шкільна олімпіада — це тобі не світові Олімпійські ігри, та тут приз непоганий...

— Оленко, давай уже ближче до справи! Бо ти як заговориш-заінтригуєш, то аж голова обертом йде.

— Поїздка в табір! — і Оленка з урочистим виглядом вручила Ксені жовтий листок.

— Ти що, знущаєшся? Що я, в таборі ніколи не була? Треба для цього аж олімпіаду вигравати? — Ксеня вже була остаточно збита з пантелику.

— У таборі вона була, — перекривила її Оленка. — У такому не була! І не побуваєш, якщо будеш так легковажно до цього ставитись. Головним призом для переможця обласної олімпіади з англійської мови є, — Оленка на мить зупинилась, щоб набрати повні легені повітря, — поїздка до міжнародного дитячого табору, що в Північній Америці!

Дівчатка мовчали. Ксеня була приголомшена. «Хочу до міжнародного табору!» — кричала одна її половина. «Ти не переможеш. Треба було більше готуватись, а менше скиглити! Теж мені, принцеса... Примушували її вчитися, обмежували свободу...» — відповідала їй друга.

— Ну... я й не знаю... — тихо мовила. Треба було нарешті хоч щось сказати, бо Оленка жадібно чекала реакції на новину. — Я думала влітку долучитись до групи юних натуралістів. Там же й Генік буде...

— Ти дійсно несповна розуму! Який Генік?! Які натуралісти?! Ти ж світ побачити можеш! — Оленка від обурення аж почервоніла,

ніздрі роздулись, а рот кумедно відкривався, щоб різко виплюнути слова: «юні натуралісти», «Генік».

...А Ксені стало легко й весело. Вона дзвінко розсміялась і смикнула подругу за кіску:

— Оленко, ти така смішна, коли обурюєшся! І дякую тобі за новину. За таку нагороду справді варто поборотись! — і перейшла на іншу тему, цокочучи про Васька та Геніка.

А ввечері зателефонувала тітоньці Вірі, і вони вдвох обговорили детальний план підготовки, щоб досягти якомога більше за той час, що ще залишався.

Тепер Ксеня знову цілими днями сиділа за підручниками з граматики, збірниками «лексичних тем» і словниками. Учила напам'ять вірші, таблицю з неправильними дієсловами. Часом просто зубрила. Слухала диски з англійськими аудіокнижками... Інколи хотілося плюнути на те все — і повикидати ті словники, граматики, підручники, диски разом з тітчиними нотатками. Розпалити у дворі багаття й пустити за вітром. Але Ксеня стримувалася. А коли остаточно все набридало, сідала з мапою на колінах та уявляла, як подорожує різними країнами. А в таких подорожах англійська все ж таки згодиться.

Усе на світі рано чи пізно закінчується. Час на підготовку вичерпався, і от напередодні новорічних свят, якраз наприкінці другої чверті, Ксеня разом з іншими розумниками їхнього містечка поїхала до обласної гімназії, де зазвичай і проходили змагання серед різного штибу обдарованих дітей та палких шанувальників англійської мови зокрема...

Дівчинка сильно нервувала. Дивилася на інших конкурсантів. Ті здавалися такими впевненими в собі, такими серйозними... А коли дітей провели до спеціально підготовленого класу, у неї не те що руки тряслися — коліна підгиналися!

Роздали завдання. І хоча на турнір олімпіади відводилося кілька годин, матеріалу — по самі вуха: і слова перекласти, і на запитання відповісти, і часові форми впізнати, і твір написати. А в кінці — виступити зі спеціальною усною доповіддю на одну з раніше запропонованих тем.

Ксеня за порадою Віри Василівни підготувала доповідь про сталі вислови англійської мови та їхній переклад українською. Напевне, вдало вийшло, якщо сам голова комісії, Пилип Захарович, аплодував опісля промови.

Однак наша конкурсантка особливих надій після закінчення олімпіади не плекала: «Ну про яку перемогу може йти мова, коли змагатися довелося з гімназистами з обласного центру?!»

Саме з таким пригніченим настроєм і повернулася додому. А наступного ранку в школі однокласники налетіли із запитаннями.

— Ну, кажи, як? — підбігла їй на зустріч Оленка.

— Що, що там було? — Геник аж викрикував від цікавості.

— Та нічого особливого. Продула, напевне... — І Ксеня з байдужим виглядом розгорнула книжку, аби сховати за нею очі, повні сліз.

Геник подивився на її схилену потилицю та взявся розповідати про чергову нову комп'ютерну гру. Клас завмер у захопленні: такої гри ще не мав ніхто... Про Ксеню всі одразу й забули, і лише Оленка всіляко намагалася її підтримати: то цукерку тицьне, то шматочок шоколадки, то нову наклейку.

Розділ 3.

Новорічний подарунок

— Новорічний подарунок прибув завчасно! — батько втягнув до кухні велику новісіньку валізу на коліщатках, коли Ксеня з мамою готували вечерю.

— Це ще навіщо? — косо глянула мама.

— Це для нашого вундеркінда, бо «вундер» — по-німецьки означає «надзвичайно розумний», а «кінд» — то дитина. Що ж, я дарма німецькою «шпрехав» у школі?! — тато потрусив валізою. — Я ж, до вашої уваги, шановне панство, був одним із найкращих учнів!

— Не знаю, не знаю, яким ти там учнем був у школі, — засміялася мама, — бо я, наприклад, пам'ятаю, що «вундер» німецькою — це «чудовий», «незвичайний». Але в цьому я з тобою погоджуся — наша дитина і чудова, і надзвичайно розумна!

— Ох, завжди ти мусиш мене виправити. Ніколи похизуватися не даси, — жартома знітився тато. — А тебе, — знову звернувся до Ксені, — вітаю! — і вручив валізу.

Дівчинка мимоволі стиснула пластикову ручку і спантеличено подивилася на тата.

— Віра Василівна телефонувала, — пояснив він. — Ти перемогла на олімпіаді, тож улітку поїдеш до міжнародного табору. Ну що? Щаслива?

— Перемогла? Я? — Ксеня присіла на табурет, так і не випустивши з рук валізи. — А як же... А що... — та новина нарешті дійшла до збентеженого розуму й розійшлася по обличчю широкою усмішкою. — Ура-а-а! Біжу подзвоню Оленці! — і вилетіла на пошуки телефона.

— Щось мені аж страшно, — зронила мама, коли з вітальні залунав щасливий Ксенин голос. — Як подумаю, що моя дитина одна поїде на край світу. Може, і не треба було тих олімпіад...

— Так вона ж не сама буде. Там, напевне, ціла купа організаторів та кураторів. Усе буде добре, не хвилюйся. Ет, молодці ми з тобою! Яку дитину виховали!

Розділ 4.

Підготовка

Тепер валіза стояла в кімнаті, чекаючи свого часу. А невдовзі Ксеня отримала й пакунок з усіма документами.

Згодом призначили необхідні зустрічі, а також повідомили місце, час і назву табору. Групу дітей до Сполучених Штатів супроводжуватиме досвідчений куратор, а там їх уже зустрінуть керівники програми, які й опікуватимуться юними мандрівниками.

— То куди ти їдеш? В Америку? Північну чи Південну? А куди саме? Континент же великий... — усе допитувався Геник, слухаючи розповідь про майбутню поїздку.

— Не докучай людині! — не витримала Оленка. — Іди он на карті пошукай. Може, знайдеш знайомі назви. Іди, іди! Хоч користь якась буде, бо вже так на географії плаваєш...

— Яка ж ти розумна, Оленко! — скипів Геник. — А я думаю, у кого мені поради спитати?! А про тебе й забудь! — І знову до Ксені звернувся: — Серйозно питаю. Куди саме поїдеш? А й справді — покажи на карті! Часом й Оленка може щось гідне запропонувати... Куди руки тягнеш?! — хмикнув, відвертаючись від уже занесеної до чуба Оленчиної долоні.

— Ага... Північна Кароліна... У Північній таки Америці... Цікаво-цікаво, що ж іще там таке північне знайдеться. Може північне сійво?

— І північні олені, — вирішив і свої п'ять копійок вставити Васько. — А поруч Південна Кароліна. Ця вже мусить бути в Південній Америці. А ще далі Західна Кароліна, але вона вже в Західній Америці, і так далі. У кожній Америці має бути своя Кароліна!

Але бурхливо-жартівливе обговорення голосно обірвав дзвінок на наступний урок.

Перемога на олімпіаді, а скоріше, майбутня мандрівка до Америки зробили Ксеню знаменитою на всю школу. Її почали зупиняти в шкільних коридорах учні інших класів, які до того, може, й імені її не знали. Одного разу навіть запросили на вечірку до старших класів. Увага дівчинці лестила, але не більше. «Це їм здається, що

попереду в мене суцільні розваги: Нью-Йорк, Діснейленд, американські гірки й подібне. А мені ж там частину літа провести, тоді як я нічого про життя в Америці доладу й не знаю. Не хотілось би зганьбитися».

І старанно взялася за підготовку. Знайомих, які побували в США, ні в неї, ні в її батьків не було. І тому Ксеня звернулася до перевіреного методу — книг. Але що шукати? На очі траплялися переважно підручники з англійської мови...

— Іване Сергійовичу, — звернулася до бібліотекаря. — Ви не могли б мені допомогти? Я влітку їду до Сполучених Штатів Америки, у дитячий табір...

— Знаю-знаю. Чув про нашу знаменитість.

Ксеня зашарілася від таких слів, але продовжила:

— Так ось, я туди їду, але ж ніколи там ще не була! Тому навіть не знаю, як себе правильно поводити. Хотілося б дізнатися про країну більше. Фільми американські дивлюся, але ж у житті, певно, не все так, як у кіно? Та й не хочеться виглядати бовдуром — приїхати в країну й навіть не поцікавитися перед тим, як там люди живуть. Ви ж розумієте, про що я?

— Гадаю, розумію... — замислився чоловік. — Знаєш, що? Візьми для початку книжку про міжкультурне спілкування. Вона для таких, як ти, мандрівників якраз і писана. Але мушиш читати й конспектувати тут, у залі, бо на руки не видаємо, один екземпляр. А я тим часом підберу, що в нас є про Сполучені Штати.

Правила мандрівника були прості та зрозумілі: уважність до співрозмовника, повага до традицій та культурних особливостей, знання свят і пам'ятних дат, певні уявлення про історію та географію країни, в якій ти є гостем. Найбільше Ксені сподобалась ідея привезти з собою невеличкі подарунки, чи то пак, талісмани. Щось таке національне, суто українське...

Поверталась додому навантажена десятком книг, старанно підібраних для неї Іваном Сергійовичем. Та все роздумувала, які б такі подарунки підібрати, щоб і цікаві, і національні були.

Дівчинка, котру раніше й не заманиш до жодної ятки з українськими сувенірами, тепер тягла туди матусю сама. Вони перебирали, уважно розглядали й обмацували то плетений із колосків вінок, то коралі, то вишивані серветки, то розмальовані ложки чи різьблені картинки. Невдовзі валіза наповнилась різноманітними сувенірами. Там були: чудернацькі глиняні півники, барвисті низки намиста, смішні, схожі на мишенят, дерев'яні свистки, рясно завітчані хустинки, білосніжні, вишиті гладдю рушники та добра пачка листівок з містами, селами, парками, полями, лісами, озерами України.

Ксеня могла говорити про свої знахідки годинами:

— Ну чого нам це раніше не подобалося? Ось, це дерев'яне намисто — сама б носила! А цей глиняний дармовис — трипільський знак сонця! А це, — підіймала вона вишитий рушник, — ти тільки поглянь на візерунки. Це птахи, котрі літають у вищому світі, а це — дерево роду, святе дерево життя, а це...

— Ох, — втручалася Оленка, — гарне то воно гарне, але як же ти повезеш усе? Воно ж тяжке!

— Та доведу вже якимось. Так потрібно. І в книжці про те написано, ніби порада така, — почала читати: «Привезіть хоч дріб'язковий, але подарунок».

— Зрозуміло! — кивала Оленка. — А нам щось привезеш?

— Ага, кокосового горіха! — засміялася Ксеня. — А що ти хочеш?

— Навіть не знаю, треба подумати. Знаєш, що? Привези краще сюрприз! Справжній заокеанський сюрприз! — аж підскочила дівчинка на місці. — І мені, і Ваську, і Генику!

— Тобі привезу, а от Ваську і Генику... я ще поміркую... — хитро примружилася Ксеня.

Зазвичай, коли чогось довго чекаєш, час тягнеться поволі. Щоб забавити себе чимось у вільні години, Ксеня вирішила зробити кілька подарунків власноруч. Колись у журналі з образотворчого мистецтва дівчинка надібрала чудову ідею — солом'яних домовиків. Такі пузаті, смішні дядечки: зшиті з рогожі, набиті сіном, замість носа — полотняний гудзик, замість очей — квасоля. А на голові плетений з трави капелюх. У руки можна додати щось за бажанням: або глечик з глини, або засушеного чорнобривця. Сувенір-сюрприз!

Тож довгі зимові вечори Ксеня проводила, майструючи домовиків. А до весни вже кілька іграшок були готові.

Залишилося тільки імена їм подавати. Для цього Ксеня скористалася словником, де можна було відшукати безліч цікавих імен. До вподоби їй припали Влас і Панас. І от уже всі «власики» та «панасики», а було їх близько десяти, помарширували до валізи.

Однією валізою, звісно ж, не обійшлося. Довелось брати ще й великий спортивний наплічник, куди напхалося безліч потрібних речей: словник, нотатник, ручка, книжка з улюбленими казками народів світу...

Квітки були куплені. Вилітати планувалося двадцятого травня. Оцінки за чверть і за рік отримала раніше за всіх, здаючи контрольні задалегідь. Залишилося тільки з друзями попрощатися.

Геник, Васько й Оленка чекали Ксеню після уроків на розі вулиці біля піцерії.

Дівчинка вискочила з татового авта й кинулася до друзів.

— Сумуватимеш? — уже сидючи за столом і потягуючи томатний сік через соломинку, запитав Генік.

— За ким — за тобою? — пирхнула Ксеня.

— Ні! — буркнув хлопчик. — За нами — твоїми найкращими друзями!

— Наївний ти, Геніку, — встряв у розмову Василько. — Вона собі таких друзів там знайде, чи то пак вони її, що нам і не снилося.

— Не погоджуся, — втрутилась Оленка, — друзі — то назавжди!

— Підтримую! — усміхаючись, додала Ксеня. — Ви мої найкращі, найдорожчі, хоча, — вона хитро глянула на Геніка, — хтозна, хтозна?

— А ти присягни, що про нас не забудеш! — знову почав Васько.

— Ну хіба ви мене не знаєте?

— Ну-ну! — дружньо підтримала Оленка подругу.

На стіл подали запашну піцу. Це змусило швидко перервати розмову — узялися до піци.

А за потрійною порцією морозива й зовсім вмовкли, насолоджуючись смакотою.

Нарешті посиденьки скінчилися, і Ксеня нагадала друзям, що вирушає до столиці о шостій ранку.

— Я прийду попрощатися! — виголосив Васько.

— І я! — додав Генік швидко.

— О, які ви, хлопці, — плеснула по столі Оленка, — тоді я прийду найперша!

І от, сказавши друзям останнє «до побачення», Ксеня вирушила в далеку подорож.

Розділ 5.

Неочікувана пригода наплічника

В аеропорту дівчинка відразу ж зустріла групу, з котрою летітиме до Нью-Йорка. Куратором виявилася Дарина Косар, струнка, симпатична, з довгим каштановим волоссям і синіми великими очима. Вона привітно усміхнулася Ксені і вручила таку ж футболку, як і в кожного, хто брав участь у програмі.

— Тепер ви як курчатка! Однаковісінькі! А отже, я вас усіх бачитиму та за всіма припилюю!

Даринка (так Ксеня вирішила називати про себе куратора) мала славу однієї з найдосвідченіших супроводжуючих. З нею було легко й безпечно. Вона і з батьками встигала переговорити та заспокоїти, і з дітьми час до часу перекидалася слівцем та підбадьорювала

схвилюваних. І водночас нікого особливо не виділяла, але ніким й не нехтувала. Ксеня захоплено спостерігала, як вправно Даринка проводила збори та орієнтацію:

— Усі зібралися вчасно. Дякую вам! Бо вже за півгодини вирушаємо до літака на Амстердам. Там матимемо пересадку на інший літак, уже до Нью-Йорка. У Нью-Йорку нас зустріне група інтернаціональних досвідчених кураторів. Заночуємо в готелі. А наступного дня діти познайомляться зі своїми керівниками та помандрують далі, до таборів, куди їх призначили.

— А ви куди помандруєте? — запитав хтось із батьків.

— Я — до Північної Кароліни, — відповіла куратор. — Та ви не хвилюйтесь! У нас усі керівники досвідчені та надійні. Усе буде добре! Це не перша і, сподіваюся, не остання наша подорож! А кілька тижнів пролетять так, що й не помітите. Ми будемо обов'язково телефонувати.

Батьки з розумінням кивали, але хвилювання вже огортало їх, наче море. Та й, по правді, дітей також. Тільки Ксеня тихенько раділа: «Ура! Даринка поїде зі мною до самого табору! Може, навіть потоваришувати вдасться?!» Хоча, звісно, на душі ставало трохи млосно, коли вона озиралася на батьків.

— Час проходити митницю! — скомандувала Дарина.

Діти кинулася хто до тата, хто до мами, а хто обіймав обох одразу.

Одні сміялися, інші кривилися, ніби скуштували кислить, а ще інші вже й плакали. Однак від подорожі ніхто не відмовився, і вже за кілька хвилин їхня група прямувала на реєстрацію.

Пригоди розпочалися відразу. Ксеня, хоч і читала всі вказівки уважно, однак укинула до наплічника кілька шпильок для хвилястого волосся. І щойно вона віддала ручну поклажу на перевірку, відразу ж ненавмисна таємниця відкрилася.

— Ой! Забула! Що ж тепер? — вона перевела наляканий погляд на Дарину. Та спокійно звернулася до митників:

— Ви ж розумієте, дитина вперше їде так далеко. Без батьків. Хвилювалася, напевне, коли збиралась. Так, Ксеню? — Дівчинка швидко-швидко закивала. Вона ледь не плакала: невже її зараз через таку дурницю повернуть назад?!

— Та не тремти так, мала, — зронив працівник аеропорту. — Але шпильки ми все ж вилучимо. Правила такі. Ну що в нас там знову?! — і повернувся вже до наступного порушника. Хлопчик з їхньої групи поклав до наплічника декілька прозорих скелець. — А вам, пані куратор, я б радив відповідальніше ставитися до своїх обов'язків. У вас що не дитина, то пригода.

Даринка змовчала на ці дошкульні слова та швиденько забрала свою групу подалі від людських потоків.

— Ех, ви, говорили вам, читайте й дотримуйтеся інструкцій. Не можу ж я всі ваші речі перевіряти. Та й не думаю, що ви б захотіли такого мого втручання, — звернулася вона до групи. — Ну що ж, знатимете на майбутнє. А зараз давайте нарешті перезнайомимось! Маємо ще кілька хвилин до посадки, саме час. Бо в Нью-Йорку пороз'їжджаєтесь, а як зустрінетеся, то краще відразу враженнями ділитися, а не знайомитися!

— Я перша скажу! — виступила руденька, схожа на лисичку, дівчинка. — Мене звати Ліза. Я з Черкас. Навчаюся в найкращій гімназії міста. Говорю не тільки англійською, а й німецькою...

— Молодець! — кивнула Дарина.

— Я — Іван Шульга, з Білої Церкви, — зголосився наступним смаглявий хлопчик (саме той, хто скельця до наплічника поклав. І навіщо вони йому взагалі здалися?). — Змалку беру участь у різних конкурсах й олімпіадах і завжди мені щастить! — пихато задер носа.

— Тільки щось на митниці тобі не дуже пощастило, — втрутився високий повненький хлопчик. — Я — Толя! А це, — він потягнув за руку дівчинку, дуже схожу на нього, — моя сестра Тоня!

— Я й сама про себе сказати можу, — обурилася Тоня. — А ти завжди...

— Ну то кажи ти! Яка різниця? Ще встигнеш наговоритись! — і Толя замовк. А Тоня не знітилася, а поважно почала:

— Ми — зі столиці. Досвідчені туристи. Подорожі випадають нам постійно. Хочемо — не хочемо, а батьки наполягають. До Франції кожного літа їздимо. Правда, в Америці ще не бували...

— Ага... — таки перебив сестру Толя. — Франція — це супер! Наша мама — історик. І ми теж любимо французьку історію. Королі, королеви, принци, принцеси, графи... Захват! Мама працює над дисертацією, а ми всі їй допомагаємо! Правда, Тонько? — і легенько штовхнув сестру у бік. — Навіть у великому лицарському кінному турнірі участь брали, аби підійти до історії ближче. Щоправда, лише спостерігали...

— Зрозуміло! — засміялася Дарина й повернулася до Ксені. — Розкажи тепер ти про себе.

Ксеня почувалася ніяково. Вона ні іноземних мов, крім англійської, не знала, ні до інших країн, як Толя і Тоня, не їздила, і в серйозній олімпіаді тільки оце раз і взяла участь. Як представитись? Що сказати?

— Ну... — зацікавлено подивилася на неї вожата.

— Я Ксеня Іваненко... — дівчинка зашарілася. — З маленького містечка такої-то області...

Хтось з дітей пирхнув.

— Ти, напевне, у школі гарно навчаєшся? — Дарина хотіла підтримати Ксеню.

— Ні, тобто так... моя тітонька — вчителька англійської мови. І я змалку займаюся в неї.

— От молодчина! — вожата перевела погляд на дітей. — Чуєте, оголошують нашу посадку?

Ксені випало сісти з руденькою Лізою біля вікна. Екіпаж привітав пасажирів на борту літака.

— Почалося! — тихо сказала Ліза. — Я так боюся літаків! Знаєш, мені постійно недобре: в очах темніє, вуха закладає, в голові сильно паморочиться... А тобі?

— А мені нічого, нормально! — відповіла Ксеня, хоча сама ще не знала.

Літак зрушив, Ліза зойкнула, голосно вдихнула-втягнула повітря й схопилася міцно за сусідчину руку.

— Нічого собі! — голова на якусь хвилину пішла обертом, тож Ксеня міцно замружила очі, а коли розплющила, не повірила побаченому: літак летів поміж пухких білих хмар, а збоку — хоч рукою тягнися — велике сонце.

— Минулося! — Ліза відпустила руку Ксені.

— Дивись, яка краса! — показала дівчинка на хмари.

— Е-е-е, нічого особливого! — і почала щось шукати по кишенях. — Хочеш гумку? Кажуть, допомагає від хитавиці.

— Ні... — тихо шепнула Ксеня.

— Ти що, вперше подорожуєш літаком?

— Так...

— Тоді з тобою все ясно! — Ліза заговорила досвідченим тоном. — Я теж уперше з відкритим ротом летіла, а зараз... Утомлюють ці хмарні краєвиди. От побачиш! Це зараз тобі подобається!

— Можливо... — кивнула Ксеня.

Вона дивилася крізь віконечко. Хмари були такими різними: ось кінь проскакав; ось лебідь проплив; а далі — згряя антилоп; за ними — ведмідь почалапав.

У літаку пожвавішало. Стюардеси почали розносити напої. Звідусіль лунали різні мови. Гуділо, мов у вулику.

— Дівчатка, візьміть собі соку! — підійшла до них Дарина. — Бо їсти будемо тільки через години три, а то й чотири!

— Добре! — погодилася Ксеня й замовила помаранчевий сік. Ліза зробила те саме. Сиділи мовчки. Розмова між дівчатками чомусь не

клеїлася: чи то Ксеня надто хвилювалася, чи Ліза погано почувалася. Натомість Тоня, Толя й Іван, які сиділи через прохід, голосно вели дискусію, де краще: в Україні, Франції чи Америці.

«Побачимо...» — казала сама собі Ксеня, слухаючи їх, але в розмову не втручалася.

Розділ 6. За мною!

Літак наближався до Амстердама. Відстань між небом і землею видавалася незначною: було видно червоні дахи, різнокольорові будиночки й навіть відомі на весь світ тюльпанові клумби.

— Дарино, — вигукнув Толя, — а до Амстердама нас пустять?

— Ні, на жаль! Милуйтеся зараз!

— А чого? — занудила Тоня. — Ми ж так хочемо!

— Тоню, ти ж не вперше їдиш закордон. Мала б знати: для в'їзду до більшості країн потрібно мати візу. А в нас віза тільки до США...

— Шкода! — скривився незадоволено Толя.

Літак почав опускатися. Можна було розгледіти кожен дамбу.

— Класно? — Ліза нарешті відкрила рота.

— Авжеж! — радісно повернулася до неї Ксеня.

— А ми з батьками туди опісля поїдемо! — хизуючись, втулив Толя.

— Ага! Ми теж! — вискочило саме по собі в Ксені. Ліза хмикнула, але нічого не сказала. Ксеня й не хотіла обманювати, але чому так сталося, пояснити не могла. Певно, краса міста таки надто вразила її.

Літак нарешті сів. Ліза знову зойкнула й ухопилася за Ксеню.

У розкішному амстердамському аеропорту Дарина взялася перевіряти квитки щасливої п'ятірки. Діти ж тим часом оглядалися довкола. З усіх сторін поспішали люди, тягнучи різноманітні валізи. Хтось ніс подарунки, хтось стояв, чекаючи... Натовп зливався в галасливій метушні.

— Термінал «Б»! — оголосила Дарина. — За мною! Швидко, у нас небагато часу!

Вона, знаючи аеропорт як свої п'ять пальців, заскочила на швидкісну доріжку. Діти стежили за кожним її рухом — боялись загубитися. Перед очима миготіли різноманітні крамнички з голландськими сувенірами.

— Ото б мамі тюльпанів! — обізвалася Тоня.

— По дорозі додому! — Дарина обернулася до них. — Обіцяю! Ось, — вона вказала, — ми на місці.

— Ці всі люди з нами? — Іван уважно оглянув натовп. — Невже літак вмістить нас усіх?

— Це трансатлантичний політ, Іване! — посміхнулася Дарина. — Величезний «Боїнг», місця вистачить усім.

«Хоч би сісти не поруч із Лізою», — думала Ксеня. На щастя, усі мали сидіти в одному ряду. Дарина сіла посередині, що полегшувало ситуацію між дітьми, котрі почувалися дещо скучно.

— Діставайте книжки, плеєри, — сказала куратор, — а захочете, то спіть. Шлях довгий, але будуть кіно показувати.

— А їсти? — озвався Толя.

— Скоро!

Ксеня занурилася в читання. Толя, Тоня, й Іван знову взялися за гучну дискусію, а Ліза, котра все ж сіла біля Ксені, гучно чмакала жуйкою.

Невдовзі подали обід. Уважні стюардеси ставили те саме запитання кожному пасажирові: «Курку чи рибу?».

— Мені б і те, і те! — голодними очима Толя спостерігав за наближенням жаданого обіду.

Але Дарина замовила всім курку, щоб не створювати непотрібної метушні. Вона сумнівалася, що діти одразу ж упораються з правильною відповіддю. Усе ж літак американський, а отже, мовна практика розпочалася!

По обіді розморені й утомлені довгим перельотом діти поснули.

— Будете чай? — спитала усміхнена стюардеса.

— Ми що, вже прилетіли? — сонно буркнув Іван.

— Майже!

— Оце то так! — Толя почав тормосити Тоню. Прокинулися і Ліза, і Ксеня.

— Прилетіли, Тоню! — радісно кричав Толя.

— Чаю? — перепила Дарина.

А діти вже ледве стримували неймовірне бажання опинитись назовні. Скоро літак почав опускатися, відкриваючи величну панораму на Нью-Йорк. Місто виблискувало, світилось, мерехтіло різноманітними кольорами. На яскраво освітлених широких проспектах можна було навіть розгледіти машини: одні швидко рухалися, а інші довгою змією стояли в заторах.

— Ов-ва-а! — вигукував Толя.

Дарина намагалася триматися серйозно, а й сама раділа, що вони таки щасливо подолали таку значну відстань і вже скоро матимуть нагоду відпочити.

Розділ 7.

Ласкаво просимо!

Забравши багаж, група дітей на чолі з Дариною попрямували до виходу, де на них уже чекали представники молодіжної спілки. Двоє молодих чоловіків у синіх футболках з вишитими великими зображеннями земної кулі стояли, тримаючи плакат. «Ласкаво просимо!» — було написано на ньому кількома мовами: англійською, іспанською, російською, китайською... і українською.

— Дарино! — гукнув один із них, вимахуючи плакатом. — Сюди!
— Ох! — радісно заушміхалася та й поспішила назустріч.

Ксеня, Ліза, Толя, Тоня та Іван познайомилися з Майком та Лукашем, їхніми новими провідниками. Як виявилось, перший був з Великої Британії, а другий — із Польщі. Хлопці приязно потисли їм руки на знак дружби й пірнули в людське море, ведучи дітей до жаданого виходу.

Неймовірний натовп навколо вражав: люди різних рас та національностей метушилися, штовхалися валізами та вискакували аж до дороги, закликаючи таксистів. Одні вже сідали до авта, а менш спритні незадоволено галасували й ляляли щасливчиків.

Задушливе повітря вдаряло в ніздрі так, що, здавалося, не вистачить подиху. Було спекотно й волого.

— Тут так завжди? — буркнув Толя, втираючи чоло.

— Ну, майже! — відповів Лукаш. — Але сьогодні ще й грозу обіцяли!

Усі нарешті розмістились у невеликому автобусі, Майк завів двигун, тихо увімкнув музику, повернувся до дітей і сказав:

— Перед вами надвечірній Нью-Йорк — найкраще видовище! Упевнений, у вас таки перехопить подих!

— Що-що він сказав? — перепитала Ліза у Ксені. — Ти зрозуміла? Не сказав, а ніби випалив слова, як ракета. Вони що, усі так тут розмовляють?

— Ні, от побачиш, — зауважила Дарина.

Вони мчали так швидко, що вогні зливалися в одне велике сяйво. Що далі їхали, то кращі краєвиди відкривалися: мости, мости... Ось розлилася на півміста ріка Гудзон. Далі з'явилися багатопверхові будинки, що, мов титани, підпірали край неба, а декотрі хмарочоси справді сягали хмар. Вікна будинків миготіли різноманітними вогнями: неначе ялинкові гірлянди — саме такими видавалися вони здалеку. Обабіч дороги миготіли реклами, плакати, оголошення — але таких розмірів, що Ксеня навіть не мала з чим їх порівняти, хіба що з тими ж хмарочосами.

— А де ми житимемо? — позіхаючи, поцікавився Толя.

— Наш готель розташований у самому Мангеттені — центральному районі Нью-Йорка.

— Ти про таке, мабуть, і не мріяв?! — відвів захоплений погляд від вікна Іван.

— Мені б уже в ліжко... — ще ширше позіхнув Толя. — А ще б з'їсти чогось смачненького!

«Місто «Велике яблуко», ось воно, переді мною, — думала Ксеня, — і справді, як те яблуко, повне дрібних зерен! Відкушуй по шматочку й смакуй помаленьку, щоб насолодитися...»

— А чому Нью-Йорк називають «Великим яблуком»? — не втрималася й запитала у старших.

— Гарне запитання! — відреагував Лукаш.

Усі глянули на чоловіка.

— Так чому ж? — додала Ліза, підтримуючи Ксеню.

— Кажуть, є кілька версій, — розпочав той, — колись «великим яблуком» назвав місто один із журналістів спортивної газети, а опісля й музиканти, що грають джаз...

— Джаз! — повторив услід Майк. — Джаз — то хороша музика!

— Еге ж, — продовжив Лукаш, — у музикантів було приказка: «На дереві успіху багато яблук, але коли тобі вдалося підкорити Нью-Йорк, то вважай, що вдалося зірвати найбільше з них». А ще доволі довго була популярною пісня під назвою «Велике яблуко». А надалі так почали називати один із найкращих районів Бродвею...

— Ну й туристичні агенції попрацювали, розкручуючи назву! — додала Дарина.

— Так і пішло, поїхало... — гучно засміявся Лукаш.

— А я думав, що тут яблук багато! — обізвався Толя.

— Мовчи! Не сміши людей! — штурхонула брата Тоня.

Зупинившись на світлофорі, Майк вимкнув музику.

— Зверніть увагу, — він вказав рукою на краєвид за вікном, — це Центральний парк, одне з визначних місць нашого міста. А там, — кивнув головою, — наш готель! За хвилину виходимо! Готові?

— Готові! — голосно вигукнули в один голос.

Мангеттен вражав строкатістю розкішних крамниць. В одних вітринах пишалися тонконогі манекени, ювелірні прикраси, сонцезахисні окуляри, в інших — листівки, марки, м'які іграшки, ще далі — різноманітні солодоці. Всі захоплено розглядалися довкола, але, на жаль, вечірня прогулянка уздовж найвизначнішої вулиці, П'ятої авеню, до їхнього розкладу аж ніяк не входила. Тож вони дістали свої валізи й увійшли до вестибюлю готелю. Дарина зібрала документи й попередила, що спершу всі розходяться по своїх кімнатах,

миються-переодягаються (але швидко!), а за півгодини збираються на вечерю, щоб заодно обговорити плани. Лукаш повів дітей по їхніх кімнатах, роздаючи кожному картки-ключі.

— Отак, — показував він, — проводиш карткою швидко й смикаєш ручку донизу.

— Теж мені складність, — почав Толя, — можна подумати, ми в готелях ніколи не зупинялись.

— От і добре! Тоді чекаємо вас у лобі, себто у вестибюлі готелю.

Ксеня, Ліза і Тоня потрапили до однієї кімнати.

— Моє ліжко біля вікна, — відразу ж зарезервувала Тоня. — Я буду бачити всеньке місто!

Від утоми вже ніхто й не сперечався. Вона підбігла до вікна, смикнула штору, але відразу ж її і заслонила. Дівчатка здивовано переглянулись.

— Що там? — підскочила за мить Ліза.

— Гидота!

— Та ти що?!

— Подивись сама, коли не віриш! — Тоня знову відвела штору. Навпроти височів інший багатоповерховий будинок. А неохайна вузька вуличка внизу могла похизуватись хіба кількома сміттевими контейнерами.

— Оце тобі й супер-місто! — повільно вимовила Ліза. — І знаєш, — обернувшись до Тоні, — я рада, що саме ти обрала ліжко біля вікна. Мені було б моторошно!

Тоня змовчала, почувуючись не дуже зручно.

— Дівчатка, час іти! — долинуло згодом крізь двері.

У лоббі на них чекали куратори та ще кілька дітей з Іспанії.

— Ми теж до таборів! — утомлено вимовила смаглява дівчинка.

— Тож раді познайомитися... — підійшла друга із заплетеним у дві косички чорним волоссям.

Розділ 8.

На розі П'ятої авеню

Велика зала, де учасників вітали керівники програми юнацького обміну, була завішана різноманітними кольоровими плакатами. У ній купчилися діти з різних країн. Ксеня, Ліза й Іван трималися поблизу Лукаша та Дарини. А от Тоня з Толею вже пробивалися в перші ряди, де роздавали вечерю. Невдовзі вони приєдналися до своїх — кожен із запашним пакунком у руках.

— Хе-хе! Хто не встиг, — підколював скромніших товаришів Толя, — той може запізнитися!

— Т-с-с-с-с, Толю, так не ввічливо! — намагалась зупинити брата Тоня, але вже й сама тягнула з пакунка шматок смаженої картоплі.

Трійка менш нахабних з осудом та трохи заздрісно дивилися на брата з сестрою, ковтаючи слину. Нарешті й вони дочекалися своєї черги та, отримавши пакунки із соковитим гамбургером та хрумкою картоплею, примостилися на стільчиках, утворивши невеличке коло. Поруч сиділа така ж несмілива група дівчат із Англії.

По вечері головний представник програми взяв мікрофон і став посеред зали.

— Усі ми тут, — розпочав він, — зібралися для того, аби дізнатися більше не тільки про інших, а й про себе. Програма культурного обміну — це насамперед досвід спілкування, зміцнення характеру, обмін не тільки культурними цінностями, а й духовними...

Чоловік говорив швидко й натхненно. Далі вийшов наступний і запропонував для розрядки зіграти в гру.

— Руки — широко, ноги — зігнуті, — почала давати вказівки Дарина своїй групі, але враз змовкла, озираючись на всі боки. Потім перевела занепокоєний погляд на дітей і спитала:

— Ви бачили Толю і Тоню?

Діти оглянулись.

— Вони ж щойно були тут! — втрутився Лукаш.

— Були та зникли! — різко відповіла Дарина. — Ще тільки цього нам бракувало! Марш усі за мною! Не відходити ні на крок! Але уважно, щоб керівництво нас не помітило.

Вона обережно пішла поміж гравців, удаючи, що й сама активно бере участь у запропонованій граві. Добре, що гра була помірно рухлива, а то б номер із виходом з зали не вдався.

За кілька хвилин Дарина, Лукаш, Ксеня, Ліза та Іван оглянули кімнати — близнюків не було. Спустилися в лоббі. Виявилось, що швейцар бачив, як Толя з Тонею вийшли з готелю.

— Ото халепа! — стисла кулаки вожата. — Вони здуріли чи що? За них відповідаєш головою, а вони... Ділимося на дві команди. Далеко вони піти не могли. Я, Ліза і Ксеня йдемо цим боком П'ятої авеню, а Лукаш з Іваном — іншим. Зустрічаємося за квартал, на наступному перехресті.

— Може, краще поліцію викликати? — схвильовано запропонував Лукаш.

— Слушно! — Дарина кивнула. — Якщо не знайдемо за кілька хвилин, то викличемо. Добре, хоч не стемніло ще. Лиш сутеніє...

Ксеня і Ліза поспішали за Дариною, котра роззиралася на всі боки та час від часу сповіщала по рації Лукашу те саме: «У мене ні-

чого». Дівчатка хвилювалися за Толю і Тоню не менше за старших: лише одна ця авеню видавалася такою великою, що на ній можна було загубитися назавжди. А що вже й казати про інші вулички та відгалуження?

Вони пробігали повз ресторанчики, кав'ярні, книжкові крамниці.

Куди не глянь — усе чуже. Місто вабило, але водночас і відштовхувало.

Жовті таксі підбирали людей, де тим хотілося. Світлофори змінювали кольори, але пішоходи йшли, не зважаючи ні на них, ні на дорожній рух.

Стояв неймовірний гул від транспорту; люди штовхалися, поспішали. Жодних правил!

— Ой, — здивовано зойкнула Ліза, бо назустріч їм ішов справжнісінький банан.

— Нове морозиво! Дивовижний смак! — викрикував чоловік у яскравому костюмі.

— Може, сфоткаємося з ним? — Ліза уповільнила крок.

— За мною! — скомандувала Дарина. — Ще тільки вас залишилося загубити і буде нам «до побачення, Америко»!

Ліза знімаючи й заховала фотокамеру.

— Перший-перший! Є об'єкт! — з помітним полегшенням донісся голос із рації.

— Ой, — аж втерла чоло Дарина. — Де?

— На розі П'ятої авеню і...

— Я вже бачу — біжимо!

А Тоня з Толею і не хвилювалися. Хто б міг подумати, що їхню відсутність помітять одразу ж?! Вони стояли біля входу до Центрального Парку й фотографували білок. Як тільки Тоня побачила, що до них, вимахуючи руками, наближається розлючена Дарина з дівчатами, то щосили штурхонула Толю.

— Усе, попали! Я тобі казала, що нам добряче перепаде за таке! — зашипіла вона злюще. — Ще й додому відішлють першим рейсом, от побачиш!

— Можна подумати, я тебе силоміць витягував з готелю. Сиділа б собі там з усіма, — відгавкувався Толя.

Дарина вже стояла — руки в боки, пильно вдивляючись їм у вічі.

— У вас совість є? — спитала, намагаючись триматися спокійно.

— Он уже поліція за вами їде! — додав Лукаш. Вони з Іваном щойно приєдналися.

І тут Тоня голосно, аж захлинаючись, розплакалася:

— Не віддавайте нас їм, будь ласочка! І додому нас не відсилайте!

Толя мовчав, переступаючи з ноги на ногу. Його щокі пашіли.

— Ми більше так не будемо! Ми тільки хотіли білочок сфотографувати. Ми думали, що обернемося, поки ви там у гру бавитесь, і швиденько повернемося, ніби й нікуди не ходили.

— Саме так, — тихесенько додав Толя.

Перехожі оглядалися на мальовничу групку: заплакана дівчинка, переляканий хлопчик, знервовані дорослі...

— Годі! — не витримала Дарина. — Швидко назад до готелю! Зараз там здійнуть бучу, і ми всі отримаємо по повній. А ви, — вона повернулася до винуватців, — ні погляду, ні слова, ні кроку без мого дозволу!

— Оце тобі й Нью-Йорк! — ні сіло ні впало втулила Ліза.

На щастя, обійшлося — ніхто не помітив відсутності української групи. Притихлі, вони чемно досиділи до закінчення вечора та нарешті отримали свої призначення до таборів: Іван та Ліза в супроводі Лукаша їхали до Флориди; Тоня з Толею та ще кількома дітьми прямували разом із Майком у Техас; а Ксеня з Дариною, як і планувалось, до Північної Кароліни. Розійшлися по кімнатах. Цей довгезний та переповнений подіями день таки скінчився.

— І жодних пригод без відома наставників! — укотре наголосила помітно втомлена Дарина. — Усім, крім Ксені, щасливої подальшої подорожі! Бажаю чудово провести час і набратися побільше вражень! Зустрінемося за три тижні. А зараз — добраніч!

Ксеня ніяк не могла заснути. Чи то через зміну часових поясів, чи то від надміру емоцій, але дівчинка все вертілася в ліжку, думала і ніяк не могла повірити, що ось вона, Ксеня Іваненко, з маленького українського містечка, зараз за тисячі кілометрів від рідної й звичної домівки, серед людей, які не розмовляють її мовою... А що чекає на неї завтра?

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Які захоплення має Ксеня Іваненко? Де вона мешкає?
2. Як дівчинка ставилася до занять з англійської? Що мотивувало її вивчати мову?
3. Який «новорічний подарунок» отримала Ксеня?
4. Як дівчина готувалася до заокеанських канікул? Хто їй у цьому допомагав?
5. Чому кураторка Дарина відразу здобула симпатію дівчинки?
6. Як діти поводитися під час подорожі? Які пригоди трапилися з ними?
7. Які емоції переповнювали дівчинку в США? Чим уразив Ксеню Нью-Йорк?

Розділ 9.

Другий день у країні

Уранці Дарина чекала Ксеню у вестибюлі готелю.

Вона швидко підвелася, як тільки дівчинка вийшла з ліфта, допомогла їй з валізою, перевірила наявність квитків і здала ключ.

Ксеня стояла збентежено, бо Дарина, роблячи все по черзі, не вимовила жодного слова.

— Усе гаразд? — не втрималася дівчинка.

— Ой, та ніби все, — Дарина глянула на годинник, — окрім того, що машина Лукаша поламалася. А він мав відвезти нас до вокзалу. Тепер доведеться своїм ходом, на метро, а часу обмаль. Ось так.

— А що, коли запізнимося?

— Не знаю. Краще поквапитися.

Вони знову, як і ввечері, бігли довжелезною авеню й далі, повз парк. Згодом спустилися до переходу. Дівчинка розгубилася: станція була зовсім не такою гарною та величною, як у Києві; кілька ліній метро перетинались і розходились у різних напрямках; потоки людей змішувалися та знову розділялися — кожен до свого потяга. Дарина міцно схопила свою валізу та стисла Ксенину руку. Наплічник відтягував плечі, а валіза торохкотіла позаду.

— Тримайся за мене й не бійся! Нам потрібна зелена лінія. А ось і потяг! Давай! — і Дарина потягла дівчинку за собою, бо люд такі тіснів з усіх боків.

— Жах! — тихо видихнула Ксеня.

У вагоні кожен займався своєю справою: одні читали газети, інші куняли. Якийсь смаглявий чоловік бубнів пісню незнайомою мовою.

— Нам ще дві зупинки, — почала готуватися до виходу Дарина, — і ми вийдемо відразу ж біля вокзалу! Але автобус рушить за п'ятнадцять хвилин. Хоча би встигнути!

Так само поспіхом, як і все цього дня, дівчата влетіли до вокзалу. Навколо чекали, прибували та від'їжджали автобуси, усі як один розмальовані сірими гончаками.

— На місці! Залишилося тільки наш рейс знайти.

Жіночка у віконечку вказала напрямком.

І вони знову погнали в інший бік вокзалу.

— Наш автобус он той! — гукнула Дарина до Ксені.

Вона підбігла до водія. Дещо запитала і з розпачу ледве не заплакалася.

— Що? Що сталося?

— Напрямки змінили! Нам потрібно знову в протилежний бік вокзалу. Але автобус уже відправляється. Вже...

Тоді чоловік за кермом показав коротший шлях, а також пообіцяв негайно ж сповістити водія потрібного автобуса про двох загублених українок. Невдовзі дівчата таки досягли мети.

— Щиро дякуємо, що зачекали!

— Рейс до Північної Кароліни, — повідомив водій, — але не проспіть зміну автобусів у місті Норфолк.

— Це де? — перепитала Ксеня.

— Це штат Вірджинія. Сусідній із Північною Кароліною.

Повністю заспокоїтись вдалося тільки, коли автобус перетнув останні вулиці Нью-Йорка. Краєвиди змінювалися, мов слайди: від сучасного яскравого міста — до індустріальних брудних районів. Далі пішли зелені поля, майже такі, як і в Україні. А ще далі — невеликі фермерські поселення. А згодом — ліси, ліси... Швидкісна траса стелилась під колеса автобуса. Хвойні дерева змінювали листяні...

— Відпочивай! — запропонувала Дарина. — їхати понад дванадцять годин.

Ксеня ще трохи опиралася сну, але скоро не витримала й таки заснула. «Я ж усе просплю...», — думалося крізь сон. Однак прокинулася лише коли хтось легенько торкнувся її плеча й знайомий голос українською сказав:

— На вихід! Зміна автобусів. За одне й перекусимо щось. Маємо аж двадцять хвилин.

Вони зайшли в кафетерій, де Дарина придбала два великі сандвічі, два яблука й коробочку з овочами.

— Любиш селеру? — запитала Ксеня, копирсаючись зеленим шматочком в якомусь соусі.

— Це корисно!

— А мені морквочка більше до вподоби, — дівчинка набрала цілу жменю й почала хрумкати. — Я таку маленьку вперше бачу. Смачно! А в нас є час придбати кілька листівок?

— Біжи швидко! Коли я селеру доім, ти вже маєш сидіти поруч! Упораєшся?

— Авжеж!

Ксеня вибрала найкращі листівки для Геніка, Васька та Оленки. Кілька — для тата з мамою, кілька — для тітоньки Віри, а ще декілька — для вчителя географії, котрий щиро зізнався перед її від'їздом, що все життя мріє про далеку подорож. Вибираючи листівки, Ксеня трохи засумувала. Лише другий день у чужій країні, а здається, наче вічність.

— Агов! — гукнула Дарина. — Я ж попереджала: доки селеру їм!

Вони сіли в інший автобус: чистий і прохолодний. Він майже не відрізнявся від попереднього.

- Ще довго?
- Години чотири! — звірила час прибуття Дарина.
- А нас чекатимуть?
- Звичайно!

І знову рушили. Цього разу Ксеня дивилася у вікно: невеличкі, наче з конструктора складені, різнокольорові будинки, охайно скошена трава, завітчані дерева. Точнісінько, як на листівках.

- А Вірджинія великий штат?
- Досить великий! Один із перших заснованих штатів. Гарне місце для життя. Тут клімат теплий, бо недалеко океан.
- Океан?! — аж сплеснула Ксеня. — Моя мрія!
- Так і в Кароліні океан не за горами, — Дарина засміялася, — і гори там є пречудові!
- А ми поїдемо? — нетерпляче допитувалася дівчинка.
- Не знаю...

Ще кілька годин пролетіли в компанії незабутніх пейзажів. Ксеня намагалася запам'ятати все, що бачила. Інколи навіть записувала в невеликий щоденник за порадою Дарини.

- Усього не втримати в пам'яті! Отож не соромся, записуй! Я так теж колись робила!
- А зараз?
- І зараз роблю, але лише коли подорожую до нових місць! А цей шлях я добре знаю. Шостий рік уже так їжджу.
- «Вітаємо вас у Північній Кароліні!» — прочитала Ксеня дорожній знак.

- Ми приїхали?
- Майже!

Невдовзі водій зупинився, дістав валізи й попрощався з дівчатами. Автобус рушив, а Ксеня з Дариною залишилися стояти на невеликому майданчику, де було кілька холодильників з напоями і печивом-цукерками та телефон.

- Ми де?
- Біля Арапахое!
- А що це?
- Це селище, де розташований наш табір. Зараз нас підберуть!

Не встигла Дарина це сказати, як і справді біля них зупинилося велике авто. Двері відчинилися і з нього вискочила сильно засмагла жіночка в чоловічих шортах, завеликій футболці з емблемою табору та в сонцезахисній кепці.

- Привіт! — гукнула вона. — Ледве встигла! — і кинулась тиснути Дарині руку.

- Оце пунктуальність! — зауважила Дарина, сміючись.
- Я — Джейн! — жінка глянула на Ксеню. — А тебе як звати?
- Я — Ксеня...
- Ксена? Як принцеса-воїн? О, мої діти полюбляли той серіал! Там дуже цікаві пригоди!

- Ага! — кивала дівчинка.
- Ксено, Ксено! Зараз ми поїдемо у найкращий у світі табір! До табору їхали ще хвилин сорок.

Ксеня сиділа мовчки, спостерігаючи за дорогою. Що далі їхали, то більше її дивувала відсутність будь-якого житла. Тільки поля навколо з великими, схожими на лопухи, рослинами.

- Тут вирощують тютюн, — пояснила Джейн. — А ще дивися уважно, коли будемо минати дерева, бо на шлях часто вибігають олені!

- Справжні? — здивувалася Ксеня.
- Ще б пак! І рогаті! — засміялася засмагла пані. — А буває й змія яка на дорогу виповзе, тоді її краще об'їхати.

- Змія?
- О, тут багато гримучих змій!

— Це ж треба... — тільки й сказала Ксеня, а сама вже думала, що, може, краще було вдома залишитися, ніж їхати в таку далечінь, аби потрапити в дрімучі ліси.

- Приїхали! Табір «Далекоморський»! Відчиняться ворота, і ми на місці!

Джейн везла їх асфальтованою доріжкою, що звивалася, як та гримуча змія, про котру вона розповідала. Обабіч шляху стелилися м'які зелені галявини. Видно було невеликі озерця та ігрові майданчики.

Нарешті з'явилися дерев'яні котеджі. А ще далі можна було розгледіти просторий міст, що вів аж до середини річки.

- Наш табір — дівчачий! — пояснювала Джейн. — Але поряд є «Чайка», табір для хлопчиків. Ми товаришуємо, як-то кажуть, таборами! Однак тут вам усе краще розкажуть!

Джейн під'їхала до офісу. Дарина вискочила перша, подякувала, допомогла Ксені, і вони попрямували в дерев'яний дім.

Розділ 10.

Новоприбульці

- Новоприбульці! — зауважила невеликого зросту жіночка з рудим, туго стягнутим у хвіст волоссям. — Даринко! Дай-но я тебе обійму! — і міцно притисла дівчину до себе.

— Це Ксеня, наша розумниця! — черга дійшла й до дівчинки.

— О-о-о! — схвально закивала рудоволоса. Позаду неї вже виглядало кілька жінок. — Раді вітати! Познайомся! Це наша творча організаційна команда! — і почала знайомити Ксеню з присутніми. — Ось це — Рона. Саме до неї слід звертатися з усіма пропозиціями та скаргами щодо басейну, ігрових майданчиків та танцювального поля. А це — Доллі, — і висока струнка жінка виступила вперед, — вона відповідає за кінний спорт та гольф; ну і, нарешті, Ірена, психолог. Дуже гарний психолог! Коли якісь проблеми, усі біжать саме до неї. А я — Сінді, куратор усього табору.

— Приємно познайомитися! — дівчинка невпевнено кивнула головою.

— У нас саме зараз вечеря. Ото ви вчасно! Ходімо до їдальні. Лолі! Де ж це дівча? — заозиралася Сінді й пояснила. — Вона щойно забігала до офісу похизуватися медалями та грамотами зі спортивних змагань. А-а-а, ось ти! Лолі, це Ксеня з України. Будете друзями!

— Приємно познайомитись! — знову кивнула Ксеня, звертаючись уже до білявої стрункої дівчинки, що стояла дещо віддалік від організаційної команди. «І вона перемагає в змаганнях?» — перше, що спало Ксені на думку, бо Лолі була тонка й довга, як хитка лоза.

— Навзаєм! — Лолі широко усміхнулася у відповідь, підійшла ближче і простягла руку для привітання. — Я родом з Ірландії, але ми переїхали, і тепер живемо в США уже понад п'ять років. А в цьому таборі я вже вдруге. Тут класно! Йдемо?

Вони йшли протоптаною доріжкою, що з обох боків поросла дивною пишною травою. Над головою кричали горласті чайки. Літали великі, незвичні для Ксені, метелики. Коли дісталися будиночків, Лолі показала рукою на перший, край великої сосни.

— Тут ми й житимемо! Ми з тобою в одному загоні.

— Так? Звідки ти знаєш?

— А в офісі говорили, і я випадково почула. Тут гарно! Біля сосни живе родина бурундучків. Вони такі смішні! І вночі голосно цокотять лапками, так що ти не лякайся, коли почувеш! А тут, — вони вже минали більший будинок, — крамничка, а далі — будинок для відпочинку.

— Ага, цікаво!

— Усі будиночки ми називаємо каютами або палубами...

— Чому?

— Атмосфера, кажуть, така! Отож, вітаю тебе, подруго, на кораблі! — Лолі щиро засміялася.

Раптом з будинку, чи то пак, каюти-їдальні, долинув гучний тупіт.

— Танцюють! — Лолі аж підстрибнула. — Швидше! Швидше!

Вони не вбігли, а влетіли до їдальні. Там відбувалося щось зовсім незвичайне: присутні дівчатка (а їх було чимало) стрибали на лавках та гучно співали-кричали пісню. А згодом одна з них вискочила на сцену посеред їдальні та затанцювала ламбада, і всі підтримали її бурхливими оплесками.

— Не лякайся! Це ми так розважаємося, аби підтримувати дух табору! — пояснила Лолі. — Тобі сподобається!

Ксеня кивнула, і вони наблизились до столу, закріпленого за їхнім дівчачим загonom.

— А тепер, — промовила голосно куратор Сінді, — час подякувати Богу за цю вечерю! Тож станемо в коло й візьмемося за руки, бо ми є єдиним цілим!

Жінка розпочала молитву, усі тихо повторювали за нею, а коли вимовили заключне «Амінь», відразу ж кинулися до смачних страв. Хтось накладав собі м'яся, а хтось — тільки салат підсипав на тарілку.

— У кожного свої смаки! — зауважила Лолі. — А ти що любиш?

— Хліб із маслом!

— Із маслом? Ну, тут вершкове масло тільки до картоплі подають.

Однак є ще арахісове. Спробуєш?

Ксеня вслід за Лолі підійшла до великої таці з нарізаним хлібом. Поруч прилаштувалися ще дві тарілки: одна з виноградним джемом, а інша — з арахісовим маслом. Лолі вхопила шматочок хліба й густо намастила його, спочатку маслом, а тоді варенням.

— На, скуштуй!

Ксеня відкусила шматочок.

— Солодко? Солоно?

— Нам усім страшенно подобається! — лаштуючи й собі шматок хліба до рота, видала Лолі. — Це райська насолода!

Вони повернулися до столу, де залишився тільки порожній посуд.

— Час подякувати за смачний обід, — знову підвелася директор табору, — заспіваємо пісню!

Дівчатка знову вискочили на лавки і затупотіли, наспівуючи:

Жив та був Шибайголова із лісистого дикого Заходу,

Він носив сомбреро і рушницю через плече,

Поїхав він якомсь на Схід, щоб спокій залишити Заходу,

Та куди б він не йшов — викрикував, ніби його пече:

Високим був Шибайголова,

З Нерівної Затоки,

Самого Колорадо,

Він нісся по шляхах собі, немов страшний торнадо.

І куди б він не їхав, всіх лякав не на вітиху...

— Це смішна пісня! — крикнула Лолі в саме вухо. — У таборах її з року в рік наспівують! Хочеш, слова тобі дам? У мене є в пісеннику!

— Хочу! — махнула головою Ксеня.

Діти востаннє плеснули гучно в долоні та почали прибирати зі столу.

— Ми чергуємо за днями, — серйозно повідомила повненька дівчинка в спортивному костюмі. — А ті, що не чергують, йдуть до кабіни-палуби, тобто нашого будиночка, відпочивати!

Ксеня уважно слухала, але Лолі вже тягнула її на вихід.

— Що ти слухаєш? Вона, мов той опеньок, нічого до ладу не скаже.

— А мені вона видалася ввічливою.

— Ага, ще й занудою! Не дай боже тобі з нею на чергування потрапити — до останньої крихти местимеш підлогу...

По вечері увесь загін зібрався в будинку-каюті. До них приєдналися вожаті. На щастя, Дарина була закріплена саме за загonom «Білокрилі», а тому Ксеня почувалася набагато впевненіше, маючи не тільки знайому, а й перекладачку при потребі.

Дарина нагадала, що загін «Білокрилі» налічує шестеро дівчат і двоє вожатих. Окрім Лолі з Ірландії та Ксені з України, у їхньому загоні були дівчатка з Австралії, Південної Африки, Мексики та Греції. Всього ж у таборі десять загонів. Дарина радила потоваришувати з усіма — така чудова нагода більше довідатись про різні культури!

— Завтра вечірка! — втомившись слухати старших, прошепотіла Лолі. — Приїдуть хлопці з табору «Чайка»! Вони, щоправда, не дуже люблять танцювати! Але буває, що й танцюють... Різні є...

— Ну-ну, — кивнула заради уваги Ксеня.

— Я тебе познайомлю з кимось, — вела далі своєї Лолі, — але ти маєш причепуритися.

— Ага...

Дарина тим часом закінчила говорити про події, що чекали на загін попереду, і закрила блокнот. Ксеня, дякуючи Лолі, прослухала добрячу частину й тепер хвилювалася.

— Не хвилюйся! Я тобі все розкажу! Тут з року в рік те саме! Йди-но, сюди! — дівчинка тягла Ксеню до шкатулки. — Я тобі намісто африканське покажу. Мені його Йорі подарувала... — вона показала на темношкіру приємну дівчинку. — Як думаєш, підійде воно до моєї сукні?!

І Лолі заходила демонструвати різні прикраси, готуючись до жаданого вечора.

Розділ 11.

Танцювальний майданчик відкритий!

Зазвичай, коли планувалася танцювальна вечірка, діти вечеряли не в їдальні. Натомість їм розвозили до кают піцу з подвійною порцією сиру. Чергові їхали на невеликій легковій машині з відкритим верхом, зупинялися біля кожного будиночка та передавали по декілька гарячих коробок зі смакотою й кілька пляшок із напоями. Дівчатка сиділи надворі, при вході до каюти, жували піцу та обговорювали, звісно ж, хто у що планує одягнутись — адже кожна намагалася виглядати модно і святково!

— Що, красуні? — жартувала вожата Софі. — Позмагаєтесь на дискотеці?! Ви ж пам'ятаєте: хто найкраще танцюватиме, той отримає наклейку?!

А що більше наклейок збереже протягом табірної зміни, то кращий подарунок потім отримаєте в магазині!

— Знаємо! Я минулого року обміняла наклейки на симпатичний набір олівців! — хизувалася перед усіма Лолі.

Нарешті над табором залунав гудок, і гучномовці заговорили голосом Рони: «Танцювальний майданчик відкритий!»

— Ура-а-а! — радісно заверещали дівчата та жвавенько зарухалися до розважальної частини табору.

Уздовж дороги було припарковано багато жовтих автобусів.

— Це шкільний транспорт! — розповідала Дарина. — Якщо хто не знає, усі учні в США їздять до школи саме такими автобусами. Водії підбирають їх зранку, а опісля занять відвозять додому. Ну, інколи батьки самі підкидають дітей до школи, але загалом цей вид транспорту досить таки популярний.

— А зараз до нас хлопців привезли! — втрутилась невгамовна й усезнаюча Лолі.

І на танцювальному майданчику, і навколо нього вже купчилися хлопчики — хто поодиноці, хто з товаришами. Дехто вичепурений, у напрасованих штанах та сорочці. Переважна ж більшість натягнула, що трапилось під руку: зіжмакані футболки, шорти, кеди на босу ногу... Лунала запальна музика. Помітно було, що багато хто вже відпочивав у цих таборах раніше (а може, у школі разом навчались?), бо знайомі бурхливо та голосно вітались, обіймалися та цілували одне одного в щічки. Ксені такий яскравий вияв емоцій видавався аж занадто чужим. Усе ж таки в Україні не так. Дивився, і ніби гарно. А от уявити, що й вона з таким вереском кидатиметься на шию Генику та Ваську... Ні, таке навіть уявити складно. Ти бач, різниця культур!

Лолі вже радісно підстрибувала в такт музиці та заохочувально махала рукою, зустрічаючись із Ксенею поглядом. Але та танцювати не хотіла й тому трималася осторонь — вона все розглядала натовп і мимоволі порівнювала своїх друзів та ровесників із цією різношерстою юрбою.

Зненацька вона відчула на собі чийсь погляд. Озирнулася й побачила худенького хлопчика — русяве волосся аж до плечей, на шії пов'язаний шарфик. Загадковий...

— Привіт! Я б запросив тебе до танцю, — оговтався той, — але, — і він підняв милицю, — ногу підвернув. Болить!

— Дуже?

— Та як тобі сказати...

— Ти художник?

— Ні! А чому ти так подумала?

— Та просто довге волосся, шарфик... літо ж надворі! То я так, не звертай уваги, — засоромилась Ксеня, — десь у кіно, напевне, побачила...

— А-а-а... Зрозуміло. Але я трохи маюю! Так що ти майже вгадала! Та більш за все я люблю грати в бейсбол, от, — він знову вказав на милицю, — і догрався!

— І надовго це?

— Не знаю, кажуть, кілька днів, але на ногу бажано не ставати. До речі, мене Ерік звати!

— А я — Ксеня!

— Приємно познайомитись! Шкода, Ксеню, що ми з тобою сьогодні не потанцюємо!

— А я й не хочу... Мені не подобається танцювати. Он Лолі, то інша справа — у неї медалі...

— Ти її знаєш?! — здивувався Ерік. — Вона танцює в підтримку нашої команди!

— Не може бути!

— Ще й як може...

Якусь хвилину Ерік і Ксеня заворожено дивилися на Лолі, котра скакала вище за всіх, переверталася в сальто й сідала на шпагат.

— Ото дає! Акробатка! — засміявся Ерік. — Вона може! Слухай, Ксеню! Раз ти не танцюєш, то, може, до пірсу пройдемось?

— Давай!

Вони повільно йшли до пірсу, й Ерік натхненно розповідав про гру в бейсбол, про їхню чудову команду, про те, як він уже втретє виграє регіональні ігри й має золотий кубок. Ніби нічого дивного, але Ксеня слухала й дивувалася сама собі — ось вона, невпевнена

та сором'язлива дівчинка з далекої країни, так швидко й легко познайомилася з цим хлопчиком на милицях (смішно вони, напевне, виглядають зі сторони?! Оленка бачила б — точно потім ущипливо допікала би), і тепер він щось швидко лопоче своєю англійською, а вона його чудово розуміє. Не все, щоправда, до кінця зрозуміло про бейсбол, але тут уже, напевне, справа не в мові.

— Ось, ми й до самісінької середини річки дійшли! Удень тут на вітрильних човнах катаються. Ти вже пробувала?

— Ні!

— Сходи обов'язково!

Вони сіли на дерев'яні дошки й опустили ноги у воду.

— Що ти робиш — тобі ж не можна?

— То ж не гіпс, — засміявся хлопчик, — а просто пов'язка!

— А-а-а... — зашарілася Ксеня.

Ерік розповів, що живе в місті Нью-Берн, за годину їзди від табору; родом він із Польщі: його дідусь та бабуся емігрували багато років тому.

— Ну, а ти? Розкажи мені про себе...

І Ксеня розказала, як потрапила до Америки, згадала про своє містечко, про школу, про батьків, за якими вже навіть сумує, про друзів, які б теж страшенно хотіли бути тут з нею, у таборі. Поки говорила, помітила, що вода неподалік гучно хлюпнула.

— Змії? — злякалася Ксеня, коли вже біля ноги шубовснуло.

— Смішна ж ти, — Ерік вказав на щось рукою, — дивися туди, то летючі риби!

— Летючі риби? У них є крила?

— Ні, але вони аж вистрибують із води, ну майже як Лолі на дискотеці... — і вони зайшлися гучним сміхом. А коли замовкли, Ксеня перевела погляд на небо. Уже темніло, і зорі то тут, то там з'являлися поміж вечірніх хмар.

— Зірки тут, мов на американському прапорі, — в рядок! — сказала дівчинка.

— Порахуємо, а що, коли їх п'ятдесят? — пожартував Ерік.

Але Ксеня таки заходилася рахувати...

Гудок цього разу сповіщав про закінчення танців. Ксеня з Еріком помалу пішли до автобусів, де галасливі діти прощалися один з одним: табір «Далекоморський» проводжав табір «Чайка», сподіваючись на швидку зустріч.

— Ну що, до салюту? — мовив Ерік, прощаючись із Ксенею.

— До якого?

— Тут незабаром буде «Інтернаціональний день», а в честь нього — салют!

— А це скоро?

— За тиждень!

Водій гукнув хлопчика й зачинив за ним двері жовтого автобуса. За мить Лолі підхопила Ксеню під руку й заторохкотіла, переказуючи, як гарно вони натанцювалися усім загonom.

Розділ 12.

Захоплення

Ксеня завжди прокидалася рано і їй доводилося нишком лежати в ліжку, аби не побудити дівчат. У ті хвилини дуже відчувався сум за батьками. Вона вертілася, відганяючи меланхолійний настрій, та безуспішно. Порятунком від нудьги ставав табірний гудок, який щоранку сповіщав про підйом. По ньому здійсалися галас і метушня: хтось робив зарядку, хтось ще ніжився в ліжку до останньої хвилини, але ванна кімната потрібна була всім!

Наступний гудок скликав на сніданок, однак перед тим усі загони та персонал табору збиралися біля їдальні для ранкового підняття прапора.

У таборі вже багато років існувала традиція: зранку підіймали прапор, увечері згортали. Церемонія супроводжувалася тишею, а розгорнутий прапор — оплесками. Звісно ж, дітей багато, тож не кожному випадала така честь, однак Ксені таки пощастило. І ось вона стоїть посеред галявини, розв'язуючи великий морський вузол. Не так уже й легко його розв'язати! Силу потрібно мати добрячу! Ксені вийшов допомагати Роман — старший на палубі-кранниці. Удвох вони впоралися доволі швидко, і ось уже прапор майоріє в повітрі, і загін «Білокрилих» плескає тому, як ніколи. А далі привітно відчинилися двері їдальні, і натовп ринув на свої місця. Грала бадьора музика, підіймаючи і настрої, і апетит.

На сніданок завжди подавали безліч наїдків: пластівці, молоко, яечню, смажені ковбаски, грінки з корицею, невеликі деруни зі сметаною та різноманітні фрукти. Наїдайся досхочу! Тож дівчатка й намагалися підживитись, бо попереду на них завжди чекав активний день: табір пропонував різноманітні види спорту, мистецтва та реалізації вільного часу в неповторні незабутні миті.

Ксеня і Лолі вже побували в Каюті Ремесел, що знаходилася неподалік пірса. Там вони нарobili дивних блискучих кульок, схожих на дзеркальні. Те видалося їм трохи нуднуватим, і вони вирішили проводити дні активніше. Тому після сніданку вони попрямували до зеленого викошеного поля для гольфу, де їх зустріла інструктор, яка відразу ж узялася за ключку.

— Для цієї гри потрібно кілька речей, — розпочала пояснення дівчина, — м'яч, лунка, ключка й поле. Гра залежить, як то кажуть, від «кола гольфу».

— Як це? — повертіла, приміряючись, ключкою Лолі.

— Ось підготовлена зона, — показала інструктор, — називається вона майданчик «Ті», а вам потрібно надіслати м'яч до іншої підготовленої зони, он там...

— То це дурничка!

— Ну, не скажіть... А взагалі, дотримуйтеся трьох основних правил: грай на полі, яким воно є, грай м'ячем так, як він ліг, а якщо неможливо ні те, ні інше, то дій справедливо. Ну добре, давайте практикуватись, а я буду підказувати в процесі.

Лолі замахнулася ключкою, і м'ячик аж засвистів у повітрі. Вона замружила очі, а коли відкрила, то побачила, що м'яч залетів далеко за поле, і якась дівчинка вже бігла, щось викрикуючи.

— Я не хотіла! — потім довго вибачалася Лолі, дізнавшись, що вона одним м'ячем встигла зруйнувати невеликі споруди із камінців, що їх довго і старанно будували навпроти.

— Ні, це не моя гра! — дійшла висновку Ксеня.

— І не моя! Махнемо до коней?

Конюшні знаходилися недалеко. Ото краса! Кілька спеціально розбитих майданчиків для проїзду й такі ж акуратні доріжки.

Коні були різної масті. Були серед них і білі, і сірі, і темні рисаки, а то й зовсім дивні — коричневі й дужі; не тонконогі та граційні, а міцні та надійні, з довгими осячними вухами.

— Це мули. Вони витриваліші за коней, а й повільніші. Їх вивели спеціально для перевезення вантажів. І вони походять від віслуків. А ти що, ніколи на таких не їздила? — торохтіла здивовано Лолі.

— Ні!

— А чому? Ми ось минулого року спускалися в низовину гір Аппалачі саме на таких...

— Я ж ніколи не була там, Лолі!

— Та я знаю! А що, в Україні немає таких гір?

— У нас є Карпати! Теж великі гори.

— А мулів немає? — ще дивувалася Лолі.

Ксеня заперечно похитала головою.

— Ну, принаймні, я ніколи не зустрічала!

— То знайомтеся, — підійшла до них жінка, — це Джміл! Хто перший?

Лолі повертілася, подумала й пропустила Ксеню.

Інструктор Енна допомогла одягнути шолом, наколінники та спеціальні черевики... І, взявши мула за мотузку, повела його по колу.

— А можна, я сама? — не втрималася Ксеня.

— Якщо в тебе є сертифікат із кінної школи, тоді можна. Ти маєш?

— Ні, не маю... Але я обов'язково отримаю! Знайду спеціальну школу верхової їзди в Україні!

— І правильно! Коні — це чудово!

Лолі тим часом фотографувала Ксеню з усіх можливих дистанцій.

А опісля дівчатка годували цукром руде поні, котре аж кахикало від неймовірного задоволення.

— Куди тепер?

— Давай до Природної Каюти! — підхопилася Лолі. — Там таке, що ти зроду не бачила! — вона вже бігла по смоляній доріжці. — Будемо шукати зуби тигрової акули!

— Що?

Лолі підбігла до великої піщаної купи, де вже сумлінно порпалися кілька дівчат. Подала Ксені спеціальні граблі, а сама заходилася чимдуж копати.

— Ага, є! — дівчинка витягнула справжнісінький акулячий зуб. — Страшний такий! На! Це тобі!

— Звідкіля він?

— Кажуть, що з дна Атлантичного океану.

Ксеня теж надібалася сіре ікло. Далі ще кілька.

— Класні сувеніри будуть!

— Та то ще не все! — махнула Лолі. — Ходімо сюди!

Вони увійшли до каюти. Усі стіни в кімнаті були прикрашені гербаріями, світлинами небачених тварин: скунсів, мурахоїдів... А неподалік стояв великий акваріум, що здалеку видався Ксені порожнім.

— Тут живе удав Б'ютік! — підійшла до акваріума інструктор Кері. — Хочете познайомитися?

Ксеня аж відсахнулася.

— Не бійся! Він добрий! — і дістала удава, котрий тихо засичав.

— Ні, я не хочу! Не варто, — почала Ксеня, — а що, коли він утече?

— А таке вже було! — засміялася Кері. — Але він далеко не тікає: так, на сонечку погрітися... Ну, торкнися, не бійся!

Лолі знову несамовито клацала фотокамерою. Але Ксеня стояла спантеличено й кроку до удава не зробила. Коли плазуна таки сховали до акваріума, вожаті нанизали зуби акули на плетені шнурки й подали дівчатам.

— Сувеніри готові!

Гудок сповістив про обід, що звично супроводжувався танцями та всілякими промовами. Далі настала тиха година або ж година спілкування в каюті. А опісля всі побігли до басейну, бо там виставили справжнісінькі водні гірки.

— У-у-ух! — кричала Лолі, злітаючи з найвищої гірки.

Ксеня слідувала за нею мовчки, бо аж дух перехопило. Вона припустила до себе руки й чекала, що от-от шубовсне в прозору водичку. Оце так! Але гірка ніби не закінчувалася. Повороти, повороти і — шубовсть! Лиш бризки летять врзнобіч...

Навколо басейну юрилося багато люду: хотілося і з кладки стрибнути, і з трампліна, і з водної гірки, мов чайка, злетіти. Збуджені крики звідусіль розливалися луною. Коли трохи потомилися, Лолі запропонувала відпочити романтично, себто на каное.

— Але ж я не вмію! — заперечливо потрясла головою Ксеня, дивлячись на озеро, де дівчатка на каное щосили греблі веслами.

— Навчись! Простіше не буває! — Лолі вже натягувала рятувальний жилет на Ксеню. — Такі правила, — пояснила, — хоч і неглибоко, але жилет потрібно!

Вони взяли по двосторонньому веслу. Вибрали двомісного човника із глибокими сидіннями.

— Ми що, лежачи попливемо?

— Та то тільки виглядає, що лежачи, а насправді дуже зручно: сидиш собі захована у каное, і вода тебе майже не торкається. — Лолі намагалася відштовхнутися від містка. — Ану чекай, я підштовхну, а ти гребі веслом!

Ксеня мотала тим веслом у різні боки, але то в багнюку встрягне, то у водорості заплутає.

— Ап! — крикнула Лолі.

І вони таки попливли. Ледве-ледве рухалися. Ксеня вже терпіння почала втрачати: хотілося швидкості та захоплення. Аж тут каное почало рухатися в шаленому темпі. Дівчата й веслами не встигали перебирати.

— Що це?

Лолі сміялася, поклавши весло, і розмахувала руками, опускаючи їх раз по раз у теплу зелену воду.

— Боггі та Боггі! Дивися-дивися! — захоплено кричала вона, показуючи в глибіню і все заглядаючи під каное.

— Що? — Ксеня й собі глянула у воду: дві величезні черепахи підхопили човен і греблі лапами, несучи каное майже на спині.

— Ох, ви мої красуні! Ох, ви мої помічниці! — примовляла Лолі. — Я минулого року поділилася з цими панянками бананом,

тож вони мене й катали все літо. Тут багато таких черепах-велетнів, але всі вони ліниві. Он глянь під той місток, бачиш?

Ксеня помітила безліч смішних черепах, що висунули з води голови та порозкривали роти, чекаючи на ласощі. Час від часу вони ховались назад у воду, але відразу ж знову висували носа назовні.

— А ці, — провела рукою Лолі, — ці сумлінні! Вони гостинці відпрацьовують! — дістала мандаринку з кишені й розламала її на дві частини. — На! Пригостиш їх, коли з каное вискочимо.

Накатавшись на каное, чи то пак на великих черепахах, дівчатка пригостили їх, похвалили та й подалися до будиночка. Ксеня ще оглядалася кілька разів, дивуючись із Боггі і Боггі, котрі помалу, ніби хизуючись перед іншими черепахами, ласували заробленим мандарином.

Розділ 13.

Печера кажанів

Аби якось урізноманітнити дитяче дозвілля, керівництво запланувало подорож до печер. Виділили автобус, необхідні харчі та знавців території штату.

Виїхали на світанку. Дорога передбачалася доволі тривала, але час промайнув на диво швидко: спочатку дівчатка співали, потім тихо споглядали схили, грали в ігри — і нестямились, як дісталися печер.

— Ми наближаємося до природного заповідника «Печера кажанів»! — залунало з мікрофона.

— Ой! Тільки не це! — хтось сполохано скрикнув із задніх сидінь. — У мене ж волосся світле!

— Дівчата, перед вашими очима відкриється цікава місцевість, один із гірських хребтів Аппалачі, — продовжувала інструктор, — з тваринами та рослинами, вам не відомими. Нам проведуть пішохідну екскурсію. Таку цікаву, що ви й уві снах не бачили!

Екскурсоводи чекали на них на автобусній стоянці. Вони тримали компаси, підзорні труби, лічильники для виміру вологості. Кожній учасниці роздали по лупі, щоб при нагоді розглянути комаху чи рослину. Група почала підійматися вгору по схилу. Йти було досить важко, невеликі камінці щоразу потрапляли у взуття або ж летіли, осипаючись, додола. Ноги ковзали, і дівчата хапалися одна за одну.

— Такі походи, — озвучила думку Дарина, — ще й здружують!

Лісова стежка все ніяк не закінчувалась. Але нарешті дісталися гірської річки. Там трохи перепочили та знову рушили.

— Ой, ще довго? — не витримала Йорі. — Така спека!

— Година ходьби! — обізвався один із екскурсоводів. — А ми по кілька екскурсій на день проводимо!

— Ото бі-да-ки! — повільно, крізь видих, мовила Йорі.

Коли дійшли до входу в печери, усім видали захисні шоломи, і діти, дотримуючись вказівок, зайшли всередину.

— Ця печера одна з найбільших, що утворилися внаслідок тріщини. Зазвичай печери творяться вимиванням води. А тепер вмикайте ліхтарики!

Великі брили звисали, окреслюючи дивовижні фігури. Де-не-де вилискували водяні калюжі. Рудуваті стіни ніби стікали додола. А над головою простягалось скелясте небо, котре виблискувало від світла ліхтариків. І куди не глянь — кажани, кажани! Вони висіли непорушно, міцно тримаючись за кам'яні глиби й були незвичного жовтого кольору.

— Вони тільки виглядають жовтими. Це від світла. Насправді вони сіруваті, — пояснив гід.

— А вони не полетять зараз? — спитав хтось перелякано.

— Якщо сильно галасувати, то можуть! Але ж ви, певно, знаєте, що вдень кажани дримають... Ці красені дуже люблять поспати!

Екскурсія все спускалася й спускалася, час від часу повертаючи за чергову велику брилу. Почувся дивний писк. Раз по раз, раз по раз... Усі почали оглядатися.

— Кажани! — затремтіла білява дівчинка. — Я знала! Знала, що так трапиться! Рятуйте, я боюся! Кажани, ой! — білявка сховалася за спину гіда. І тут звук пролунав уже біля самого вуха наляканої дівчинки.

— Це моя фотокамера! — засміялася Лолі. — Такі звуки видає... Таке інколи трапляється...

— О, теж мені! — білявка роздратовано й засоромлено відпихнула Лолі й попрямувала вперед.

Вихід із печер нічим не відрізнявся від входу. Ті ж сталактити, що ніби скапують на землю, ті ж рудуваті стіни, а далі — кущі, дерева...

— Ну ось! Ви вже змогли оцінити красу наших печер! А на честь кажанів названо навіть район, де ми живемо! Наша місцевість взагалі надзвичайно цікава. І з року в рік сюди приїздять багато волонтерів, щоб допомагати та доглядати за цим заповідником. Їм то велика честь, а нам додаткова робоча сила! Тут же цінних рослин, — ведучий провів рукою, ніби охоплюючи простір, — ого! Дорогою назад діставайте лупу й дивіться уважно. Нам траплятимуться справжні рослини-м'ясоїди.

— Такі, як у мультику «Мадагаскар»? — запитання пролунало так гучно, що луна ніби в печеру пішла.

— Ну, майже!

А навколо справді було дуже цікаво. Час від часу пролітали великі метелики, та такі великі, що коли вони змахували крилами, то здавалося це птахи. На схилах зустрічалися цілі зграйки плямистих гірських ящірок: жовто-чорні, сіро-білі — різні. Вони, ніби звиклі до туристів, сиділи й дивилися прямо в лупу чи об'єктив фотокамери.

— А ще тут росте жимолость, — чоловік показав трубчасті пахучі квіточки, — це спеціальний вид. Ми його оберігаємо.

Ще за кілька кроків із колючок вигулькнули дивні прямі рослини.

— Це і є рослини-м'ясоїди! Дивіться уважно!

Комаха, котра сіла на рослину, опинилась у відкритій пащі, що враз зімкнулася.

— Ой, яке жахіття! — прокоментував хтось із натовпу.

— На жаль чи на щастя, у природі все так: бджоли живляться нектаром квітів, ми забираємо їхній мед... — провадив далі чоловік. — Ось і ці рослини харчуються комахами.

Вони ще трохи порозглядали ці, на перший погляд, симпатичні, але все ж таки хижі квіти, і гід повів їх до наступного вартового уваги краєвиду. На розлогій галявині росли гігантські дерева.

— Це секвої? Найбільші дерева у світі?

— Ні, не секвої. Це — каштанові дуби!

— Бачила каштани! Бачила дуби! — сміялася Дарина. — Але щоб дуби були каштанові?!

А потім усі розглядали квіти з дивною назвою кореопсис — ніби й ромашки, ніби й маргаритки — чудернацькі сині квіти, схожі на косарики.

Цікава видалась екскурсія. Пізнавальна. Зморені, дівчатка поверталися до «Далекомор'я».

Розділ 14.

Родинне вогнище

Якось після вечері вожаті Дарина та Софі організували «Родинне вогнище».

Вони простелили величезне простирadlo посеред кімнати, розмістили колом зручні подушечки замість крісел і принесли з їдальні чай та солощі.

— Ми розуміємо, що ви сумуєте за своїми рідними, — почала Дарина, — але в таборі товариші по заgonу — це наразі найближчі

для вас люди. Щодня ми занурені в безліч цікавих та веселих справ, які так щедро пропонує нам цей гостинний «далекоморський» край, і складно знайти хвилинку, щоб зупинитися й поговорити. Тож давайте цей вечір присвятимо ближчому знайомству одне з одним!

— А тим більше, у нашому заgonі представлено так багато різних культур! — підхопила Софі. — Було б дуже шкода провести стільки часу разом і не дізнатись про інші країни! Давайте кожна розповість щось цікаве, притаманне тільки вашому народу. Що скажете? На ваш вибір. Хочете — казку розкажіть; хочете — пісню заспівайте!

Першою почала Йорі.

— У Південній Африці вірять, що історії варто розповідати тільки в темряві. Саме тоді вони оживають. Звичайно, у це можна вірити або не вірити... Але давайте будемо дотримуватись традиції! — І Йорі вимкнула світло та сіла ближче до центру кола. — Бабуся розповідала, що наш світ складається з трьох частин: лісу, підземного й підводного світів. Найкращий із них — підводний. Той, у свою чергу, поділяється ще на кілька. А править ним сама королева дочів Муджаджі, — Йорі підвелася на повний зріст, підійняла руки вгору, торкнулася закрученого цупкого волоссячка, перевела погляд на стелю й почала притупувати ногами. — У нас є багато богів, але легенди розповідають, що світ створило божество на ім'я Нана-Булку. Ніхто його не бачив... Але кажуть, що згодом воно народило двох близнюків: Маву й Лізі. Мава — то місяць, що керує світом уночі, а Мава — то є мудрість, — притупувала далі в такт оповіді Йорі. — Лізі — то сонце, себто сила! У нас є багато різних легенд, однак, на жаль, усіх не охопити. Їх знає тільки королева дочів, вона всі земні сили в кишеню складає. А коли потрібно, — застосовує!

— А ти бачила ту королеву? — хтось прошепотів ледь чуто.

— Ні! Вона десь у племенах живе! А ми — в місті! Тож ми, як тато стверджує, надто урбанізовані... Але ці повір'я передаються в нашій родині з покоління в покоління. А ще я вмію на мові племені Масай говорити. Отак: цок-цок-цок-цок, — зацокотіла швидко язиком по піднебінню Йорі.

— І що це означає?

— І гадки не маю, — вона увімкнула світло, — але моя бабуся знає. Вона дуже пишається, що ми родом із племен Масай — найвищих і найповажніших племен Кенії.

Дівчинка дістала з валізи в'язку прикрас, зроблених із різних зерен та трав, і почала роздаровувати.

— Цок-цок-цок! — повторила Лолі. — Так можна дякувати?

— Еге! — засміялася Йорі.

— А я буду наступною... — почала Каталіна. — Розповім вам про смачну мексиканську страву. Було б гарно й пригостити вас, але не зараз...

Тож кожного квітня на мексиканських фермах збирають урожай кактусів.

— Навіщо? — здивувалася Ксеня.

— Я так і знала, що хтось запитає. Ви теж думаете, що кактуси тільки для краси?! помиляєтеся! У Мексиці їдять кактуси в таких кількостях, як у вас капусту, — пирхнула Каталіна. — Вони, до речі, смакують навіть сири!

— Але ж то, певно, не кожен кактус, а тільки спеціальний вид? — втрутилась Софі, непокоячись, що дівчата надумують поласувати першим ліпшим кактусом.

— Звичайно! Я маю на увазі «Нопал Гранде». У нього дуже приємний смак. Листки потрібно збирати молодими, бо інакше вони стануть м'якими всередині, а кактус, як яблуко, має хрумтіти. Рецепт «Смаженого «Нопал Гранде» по-вікторіанськи»: пагони ретельно почистити від колючок і дрібно подрібнити на прямокутнички, як картоплю. Вмокнути в яйце, муку й обсмажити на олії. Усе! Ну, можна ще полити сальсою — перченим томатним соусом.

— А хто не любить перчене?

— У Мексиці таких немає! — розсміялася Каталіна. — Але вам я приготую помірну страву! — вона дістала з конверта по світліні й роздала дівчатам. — Ось він, величний «Нопал Гранде». Росте в моєму садку!

— А в Греції, — мовила Ілона, спрямувавши увагу з кактуса на себе, — колись вірили у силу богів, в їхню красу та велич.

— Ага! Я люблю грецьку міфологію понад усе! — викрикнула Лолі.

— Але зараз уже не те. На зміну богам прийшли дракони, феї, магія... Ось я вам казку про пана Лазаруса перекажу. Слухайте, «Пан Лазарус і дракони»:

...Жив-був кепський майстер на ім'я Лазарус. Одного дня, коли він працював над замовленням, до майстерні влетів рій мух. Майстер убив їх одним помахом, а натомість отримав силу. Він створив меч а й написав на ньому: «Одним ударом я забрав сорок життів».

Із цим мечем він подався в подорож. А коли втопився йти, набрів на струмок і ліг спочити. Коло того струмка жили дракони. Доки Лазарус спав, його помітив один із драконів, що вийшов ковтнути водички, прочитав напис на мечі і, наляканий, швидко переказав новину своїм друзям. Ті порадилися й вирішили підійти до Лазаруса

та запросити його приєднатися до них. Чоловік погодився і відтоді почав жити з драконами.

У родині драконів кожен час від часу мав приносити до печери воду зі струмка та деревину з лісу. Дійшла черга й до Лазаруса.

Щоб не ходити щоразу за водою, він запропонував принести всю одразу.

— Не роби того, — сказав старший дракон, — бо ми помремо від спеки!

Наступного разу, коли дійшла черга до Лазаруса принести деревину, він знову захотів захопити все відразу.

— Не варто! — попередив його дракон. — Нам не буде де взимку сховатися від холоду!

Та чоловікові не сподобалося виконувати їхні накази, а дракони, відчувши непокору, вирішили його вбити. Однак Лазарус підслухав їхні плани, утік назад до свого селища й наказав дітям виглядати дракона. Як тільки побачать летючого ящура, мають кричати: «Смачний обід летить!»

Так і трапилося. Дракон, зачувши про смачний обід, налякався та й повернув назад. На шляху він зустрів лиса.

— Лисе, ти боїшся дітей пана Лазаруса? — запитав дракон.

— Ні! Чого б це я їх боявся?! Я саме йду полювати на їхніх курей. Підеш зі мною?

Він прив'язав дракона до хвоста й вони почали підкрадатися. А пан Лазарус стояв із рушницею і, щойно побачив лиса, пальнув.

— Я наказав тобі усіх драконів привести, а ти? — мовив пан Лазарус роздратовано.

Дракон хотів утекти, але був міцно прив'язаний за хвоста. І від страху його зле серце зупинилося.

А решта драконів, наляканих такою справою, назавжди залишили мудрого пана Лазаруса в спокої, — закінчила оповідь Ілона, і її підтримали оплесками.

Коли надійшла черга Лолі, дівчинка встала й зняла з шиї невелику торбинку та дістала з неї маленькі амулети.

— Ірландія — то древня кельтська культура. Я маю для вас багато різноманітних речей, ось, — вона простягла Йорі амулет, — це тріскель, має три спіралі: вогонь, вода й повітря. Символізує силу природи та мудрість. А це, — вона повернулася до Каталіни, — кішка, котру з давніх часів вважали символом вічного життя. Це для Ксені й Дарини, — вела далі Лолі, — кельтський морський орел. Маючи такого на шиї, людина відкриває своє серце добру, а з ним і успіху.

— А мені? — запитала Софі.

— А тобі, Ілоні та Келлі — витий хрестик, щоб завжди зберігати позитивне бачення світу та людини в ньому.

— Дуже гарно! — відразу ж начепила амулет на шию Софі. — А ви, дівчата, що українського нам привезли?

— Зачекай, — притримала її Дарина, — ми з Ксенею пропустимо вперед найскромнішу дівчинку. Келлі, просимо тебе...

Кучерява білява красуня з рудим, всипаним веснянками обличчям, сором'язливо опустила оченята.

— Я не знаю...

— Геть нічого?

— Ну, тобто не знаю нічого дуже цікавого, такого, як ось Ілона щойно розповіла... Бо ж часто повторюють, що в Австралії немає історії, немає традицій, немає легенд. Чому так? Кажуть, що все завезене іншими культурами. То виходить, що наші традиції, насправді, зібрані з ваших традицій...

— Точнісінько як в Америці! — підморгнула вожата Софі.

— Але ж у вас є індіанці, — соромливо продовжувала Келлі, — а в нас...

— А у вас є туземні племена! — вигукнула Йорі.

— Але ж я їх ніколи не бачила!

— А ведмедики-коали? Їх бачила?

— Отут я вас і впіймала! — засміялася Келлі. — Бо коали, то зовсім не ведмедики, хоча й суто австралійські екзотичні тваринки. Вони живуть на евкаліптах. Коала в перекладі означає «той, хто не п'є води», бо евкаліптові листки, котрими вони живляться, містять усі необхідні поживні речовини. А ще ці плюшеві тваринки сплять понад двадцять годин, і не тому, що сильно втомлюються, а через те, що евкаліптове листя має на них такий сонливий вплив. Але мені якось пощастило, і я застала коалу, котрий не спав. Такий кумедний! От! А в подарунок вам я привезла оці маленькі м'які іграшки. Натисніть на кнопку, отам, за вушком, — Келлі підійняла іграшку, котра проговорила сонним голосом:

Коало Лу, тебе люблю,

Тебе любила й буду!

Коало Лу, тебе люблю,

Довіку не забуду!

Кожна слухала своє власне смішне звірятко.

— А казала, нічого цікавого... — прокоментувала Софі. — Ну, а тепер ваша черга!

Дарина й Ксеня підхопилися, заховалися за шафою, пошаруділи там чимось і з'явилися перед компанією в українських віночках.

— А ми вам заспіваємо українську пісню! У всі часи Україна славилася як співоча нація. Тож прошу оплески. Ксеню, починай!

В саду гуляла, квіти збирала,

В саду гуляла, квіти збирала,

В саду гуляла, квіти збирала,

Кого любила, причарувала...

— А про що ця пісня?

— Про те, як дівчина причарувала хлопця, — переклала Дарина.

— То у вас теж магія присутня? — викрикнула Йорі.

— Не у всьому, звісно ж, але так, це невід'ємна частина нашого фольклору.

Ксеня роздарувала подругам своїх домовиків. «Власики» та «панасики» познаходили своїх нових хазяїв і вже сиділи поряд з коалами, разом з іншими дарунками.

Вечір видався на славу. Скільки всього нового!

Щоб не забути, Ксеня взялася відразу ж усе записувати до свого щоденника. Як же потім удома незвично звучатимуть історії й про дощову королеву, і про драконів, і про коал, і про кактуси!

— Ксеню? — вистромила голову з-під простирадла Лолі. — Вимикай нарешті ліхтарик... Спати хочеться, — і, позіхнувши, додала, — ледь не забула, я сьогодні перевіряла свою електронну скриньку, — тобі вітання від Еріка.

— Правда? — здивовано прошепотіла дівчинка.

— А чого б мені обманювати? — Лолі повернулася на бік і засопіла.

Ксеня зробила ще кілька записів, але дамки вже вертілися навколо Еріка. Вона заплющила очі, а в голові йшло кіно з Еріком у головній ролі. То він з драконами, то з племенами, то кенгуру з руки годує...

Розділ 15.

Скаути-невдахи, або аварійні ситуації

Дні в таборі на перший погляд схожі, немов близнюки: підйом, сніданок, активні години, обід, година тиші, творчі заняття, басейн, вечеря, приємні вечірні розмови... Але це так тільки на перший погляд. Майже щодня відбувається щось цікавеньке. Отож, як тільки котрась із дівчат сказала, що мріє потрапити до скаутівського табору, в Дарини відразу ж виникла ідея заночувати на природі. Домовилися з керівництвом, зібрали намети, харчі та інші необхідні речі й рушили до будинку на дереві.

Ще давним-давно якийсь захожий «робінзон крузо» збудував собі будиночок у гущавині, збоку від табору. Великі лози щільно

перепліталися між собою, утворюючи міцні стіни. Сама ж оселя знаходилася поміж гілок, на розлогому дубі. До входу вела драбинка, збита з міцного паліччя. Таємничий будиночок вабив до себе, і не одна компанія час від часу шукала там пригод, вислизаючи з-під пильного нагляду інструкторів та вожатих. Утомившись кожної зміни вистежувати чергових любителів гострих відчуттів, офіс прийняв рішення загородити майно й офіційно заснувати ще одну табірну розвагу.

На шляху до будиночка голосно наспівували пісень — і добре, що навколо на багато миль ніхто не живе. Коли дійшли до місця ночівлі, сонце вже сідало, тому відразу ж взялися за вечерю — розвели вогнище й по черзі смажили сосиски. А апетит на свіжому повітрі ого-го! Доки їли, обговорювали плани на «Інтернаціональний день»: ідей було безліч, тут і різні постановки, і номери... Попоївши, почали мстити намети. А деяким везунчикам то взагалі пощастило ночувати в будиночку! Іншим натомість пообіцяли дати такий шанс наступного разу. Ніхто особливо не ображався й не сперечався — свіже повітря брало своє, і сон напливав неминуче. Цикади голосно цвірчали над головою, але дівчатка поснули вмить. Мирний сон, проте, тривав недовго — комарі дошкуляли безжально. Деякі, особливо твердошкірі, не відчували напасті й продовжували сопіти у своїх наметах, але більшість уже схопились на ноги, розчухуючи покусані місця. Ні Даринина мазь, ні спрей, який знайшовся у іншій вожатій, не допомагали. Комарі, здавалося, ще пристрасніше взялися до роботи. Ксеня й Лолі вимахували руками, ніби в танці.

— Що це за напасть? — вигукнула Ксеня. — Я таких «людожерів» бачу вперше! Вони ж велетенські!

— Ласкаво просимо до американського лісу! — відмахнула комара Лолі.

— Може, повернемося до каюти? — вже хтось почав скімлити.

— Але ж ніч... — невпевнено відповіла Дарина.

— Ми маємо ліхтарики!

— Боюся, що керівництво тоді дасть нам «походи»!

— То що, хай нас краще комарі з'їдять?

Дарина збрала всіх вожатих і вирішено було повертатися до табору. Отож, о третій ночі скаути-невдахи рушили назад, мов привиди, через ліс.

На ранок чухалися всі. Дівчатка покрилися червоними плямами, а найбільш нетерплячі бігли до медпункту, бо попереду на них чекала зустріч із табором-побратимом.

Пані Енсон рятувала їх пахучими ліками, які втирала в шкіру.

— Отакими красунями тільки в круїз їхати! — нудила Ілона. — Хоча у круїз я в кожному випадку не поїхала б. У мене морська хвороба.

— А я маю знайому, Лізу, — сказала Ксеня, — їй у літаках стає зле!

— То що мені, мучитися? — пхенькала дівчинка.

— Не знаю...

Ілону вирішили не брати в подорож. Круїз планувався на цілий день, а тому ті, котрі почувалися погано на кораблі, мали змогу поїхати до міста. Для них спеціально влаштували похід до кінотеатру.

— Може, і нам не їхати в круїз? — задумалася Ксеня, бо їй дуже кортіло побачити місто Нью-Берн, розташоване неподалік.

— Та ти що? Там же будуть хлопці! — чепурилася Лолі.

Ксені не хотілося підтримувати розмову, а особливо ділитися з Лолі думками про Еріка. Отож, вона швиденько збралася й сіла надворі, чекаючи на загіт.

Ліниво розглядаючи все довкола, вона помітила щось блискуче в траві біля стежки, що вела до пірсу. Ксеня встала, наблизилася й умить залетіла назад до каюти.

— Змія! Змія! — верещала вона не своїм голосом.

Дівчата, хоч самі й не бачили того страхіття, теж почали пищати.

— Швиденько заспокойтесь! — скомандувала Дарина. — Що це за балаган? Ну змія, хіба вас не попереджали?

Вожата вийшла назовні, щоб самій глянути на причину переляку. Змія лежала зручно, вигріваючись на сонці. Але вона була така велика, що Дарина й сама відступила на крок. Дістала рацію й передала до офісу:

— Що робити? Адже змія лежить майже на стежці, на шляху до круїзного корабля?

— Чекайте! — передали їй з офісу. — Чи, краще, йдіть іншим шляхом!

— Ви ж забороняєте обхід території.

— Але ж це аварійна ситуація!

Софі та Дарина передали по рації про непередбачений випадок іншим загонам. Тож усі попрямували до пірсу, обходячи табір навкруг.

— А що, якби вона мене вкусила би? — запитала Ксеня медсестру Енсон.

— О-о-о! То нічого страшного, від цих укусів не помирають... Ну, звичайно, ти б могла хворіти довгий час, але ж то не страшно, чи не так?

— Угу, — кинула Ксеня, дивуючись такому позитиву.

Капітан корабля чекав на дівчат. Як тільки всі зійшли на борт, він привітав їх гучним гудком, завів двигуни, і вони повільно почали рухатися по річкових хвилях.

— Ця річка солона, — розповідав капітан, — бо розташована неподалік океану.

Кружляли чайки, віяв прохолодний вітерець. «Ото б до океану хоч разок торкнутися, — думала Ксеня. — Таки потрібно було їхати в місто. Що, коли їх і на узбережжя повезуть?..»

— Егей, «Далекомор'я»! — пронісся крик. Пролунав зустрічний гудок. І всі дівчатка кинулися махати хлопцям. Ксеня зустрілася поглядом з Еріком, котрий щиро усміхався їй. «О, таки добре, що поїхала в круїз», — запевнила себе дівчинка, бо серце вже тьохкало, ніби вискакуючи назовні.

Кораблі пливли бік у бік, діти заспокоїлися й тепер чекали на час виходу до омріяної галявини, де планувався пікнік.

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Що особливого було в таборі, до якого потрапила Ксеня? Яка атмосфера там панувала?
2. З ким познайомилася і потоваришувала дівчинка?
3. Як підлітки проводили вільний час?
4. Що найбільше подобалося і що вражало Ксеню в таборі? Що нового вона дізналася?
5. Як дівчата презентували Україну? А як це зробили б ви?
6. Чим Ерік привернув увагу дівчинки?
7. Чому дівчата не змогли перебувати в скаутському таборі?

Розділ 16.

Найкращі друзі

Ерік перший зіскочив з корабля і, як справжній джентльмен, тепер подавав руку кожній дівчинці з табору «Далекоморський».

— Привіт! — обійняла товариша Лолі. — Як бейсбол, як нога?

— Гарзд, дякую! — сказав поспіхом, бо наступною вже вискакувала на трап Ксеня.

— Як же я радий тебе бачити, — почав Ерік, — а я ось, — він показав на ногу, — уже без милиць! Так краще, правда?

— О, ще запитуєш!

Галявина була спеціально облаштована для відпочинку на природі: й ігрові майданчики, і сітки для гри в м'яч, і шезлонги для засмаги, і столи для обіду, і навіть гойдалки.

— Може, хочеш у бейсбол зіграти? — допитливо глянув Ерік.

— Ще б пак! — гукнула Лолі. — Збирай команду!

— Я не тебе запитую... — зашарівся хлопчик.

— А-а-а, ну то я краще до тієї групи приєднаюся! — Лолі побігла, залишивши Еріка й Ксеню наодинці.

— Але я не вмю в бейсбол грати, зовсім!

— Я навчу!

Він пішов до корабля й за хвилину виніс набір для гри: пару бит і кільканадцять м'ячиків.

— Назва гри «бейсбол» походить від двох слів «база» та «м'яч», — почав Ерік. — Зазвичай у грі беруть участь дві команди по дев'ять гравців у кожній, але зараз тільки ти і я.

— Ну, так... — спантеличено погоджувалася з усім Ксеня.

— Бейсбол з'явився у США давним-давно: ще в дев'ятнадцятому столітті. Сьогодні в бейсбол грають у багатьох країнах. Але найпопулярнішою гра є в нас, і ще в Канаді, Мексиці, Австралії, Японії...

— То я й з Каталіною та Келлі зможу грати?

— Авжеж, як навчишся, то збереш дівчачу команду! — усміхнувся хлопчик. — Мета гри — набрати якомога більше балів. Зараз ти кидатимеш м'яча й будеш беттером, що значить нападаючим, а я відбиватиму, тож буду пітчером, захисником! Н рукавиці!

Ксеня стояла, тримаючи в руці невеликий білий м'яч, завбільшки з кулак. Ерік махнув на знак старту. Ксеня замахнулася, кинула м'яч і — Ерік миттєво відбив його.

— Ще! — гукнув хлопчик. — Доки не натренуєшся!

Ксеня кидала м'яч наскільки сили вистачало, аж втомилася.

— Тепер, — підійшов Ерік, — бери бити! Пильнуй уважно й відбивай!

— Я не впораюся... — почала Ксеня, але вже прямувала до місця захисника.

— Гоп! — махнув Ерік.

Дівчинка, на своє здивування, відбила м'яч з першого разу.

— Обід, обід! — підбігла до них цокотуха Лолі. — Як гра?

Ерік глянув на подругу.

— Я б сказав, що новачкам завжди фортунисть! Але Ксеня й справді гарно грала.

Дівчинка запишалася сама собою, хоч і знала, що до справжньої гри ще далеко, але тепер вона хоча б знала деякі ази, а отже, почувалася впевненіше. Пили лимонад, їли гамбургери, весело розмовляли. Час летів...

— Я... я й не сподівався на зустріч аж до «Інтернаціонального дня», а тут... — о, який я радий! — розгойдував Ерік Ксеню на гойдалці край берега.

— Навзаєм! — дівчинка летіла вгору-вниз. — Навзаєм! — тьохало її серце.

Невдовзі капітан дав клич до відпливу і діти розділилися, хто до якого корабля.

— До зустрічі! — шепнув Ерік.

— Ви — мов молодята! — засміялася Лолі, проходячи повз них.

— Ми — мов найкращі друзі! — кинув їй у відповідь хлопчик, вибігаючи на палубу.

Розділ 17.

Спільна таємниця

Кілька днів вимокання в басейні зробили таки своє: Ксеня прокинулася хворою. «Що ж робити?» — хвилювалася вона, бо саме тривала підготовка до свята, а її загін готував перший виступ — промову богів з Олімпу.

Ідея була захопливою і не потребувала особливих зусиль у підготовці. Ілона колись виступала в схожій постановці та й загалом була обізнана з темою, оскільки в Греції, за словами юної грекині, тема Олімпійських ігор та богів завжди залишалася актуальною.

— Ми можемо, — розвивала вона ідею, — навіть конкурс рухливий оголосити. Мовляв, щоб визначити кращих атлетів. Нехай би хлопці позмагалися трохи! А тоді всім олімпіонікам, тобто переможцям, вручимо лаврові вінки. Хоча ні, лавру ми, певно, в Кароліні не знайдемо. Утім, з пальмового листя теж непогано вийде! А ще, — найкращого оголосимо Зевсом!

— Чому? — запитала Йорі.

— Бо на честь Зевса Олімпійського в місті Олімпія, на березі річки Алфей, завжди влітку організовувалися ігри! Ти що, не читала ніколи?

— Мабуть, не уважно... — знизала плечима Йорі.

План було розроблено: Каталіна мала грати роль богині Артеміди — уособлювати символ дівочої краси; Лолі — богиню війни, мудрості й ремесел Афіну Палладу; Йорі — Деметру, богиню плодючості, хліборобства та шлюбу; Ксеня — богиню домашнього вогнища Гестію. Ілона мала уособлювати богиню кохання Афродиту, а Келлі — Гебу, що віщувала вічне процвітання державі. І ось, коли роботи набиралося по самі вуха, Ксеня, як навмисне, захворіла.

Дарина ще до сніданку зводила дівчинку до медпункту, а потім залишила її саму відпочивати в каюті. Ксеня трохи полежала, зро-

била кілька записів у щоденнику, але, сидячи без діла, змудилася. І щоб хоч трохи допомогти дівчатам, зіскочила з ліжка, взяла пакунок із гілками та сіла до вікна плести вінки.

Раптом вона відчула на собі погляд — через шибку на неї дивився рогатий олень. У його великих глибоких очах Ксеня бачила себе, як у дзеркалі. Олень ще трохи постояв, чмихнув носом і неспішно зник у лісовій гущі. Дівчинці кортіло піти за ним, але сподійні пігулки з медпункту нарешті подіяли. Очі заплющились, і Ксеня заснула, поклавши голову на лікоть.

— Трудівнице! — Лолі торкнулася Ксениного плеча. — Прокидайся! У мене для тебе сюрприз! Знаєш, я не втрималася й написала Еріку про твою хворобу...

— Навіщо?! Я ж тебе не просила. І мені вже ліпше!

— Я хотіла як краще. І ви ж з ним друзі! А друг повинен знати, коли іншому погано!

— Ну-ну!

— Та не сперечайся, краще йди до альтанки, там він на тебе чекає! Ксеня, тамуючи хвилювання, поспішила до альтанки.

— Як ти приїхав?

— Випросив дозволу в старшого вожакого Грегора!

— Не варто було, мабуть... Мені вже набагато краще.

— Чесно-чесно? То що, назад їхати? А мені, знаєш, — він знітився, — дозволили побути з тобою годину, а то й дві. По мене прийдуть ближче до вечері.

— Та ні, ти що! Яке їхати?! Мені дуже приємно, що ти мене відвідав, — Ксеня й собі зашарілася. Вони трохи помовчали. — А я сьогодні оленя бачила! Дуже великого й рогатого. Він заглядав до мене в кімнату, але я не встигла за ним вибігти, бо заснула... Оце б ще раз його побачити та сфотографувати!

— Я приблизно здогадуюся, звідкля він міг прийти. Тут недалеко є оленяча місцевість, на галявині «Ікс».

Ксеня здивовано глянула на Еріка.

— Ми з хлопцями її давно відкрили, але нікому не розголошуємо. Однак тобі покажу. Іди, захопи свою фотокамеру.

Вони підійшли до невисокого тину, що відгороджував табір від лісу. Не дивно, що олень його легко перестрибнув. Ерік в одну мить переліз загорожу, подав руку Ксені, і вони занурилися у нетрі справжніх тропіків. Звідусіль витьохкували та лопотіли крилами птахи, перелітаючи з гілки на гілку.

— А що, коли змія?

— Дивися уважно під ноги! — Ерік прокладав шлях палицею, бо густі зарості не давали ступити.

— Ми не загубимося?

— Не бійся, ти ж зі мною! — він сказав це так упевнено, що Ксеня відчула себе поряд з одним із олімпійських богів, поряд із героєм.

Вона йшла, не випускаючи фотокамери: все клацала й клацала. Дорогою зустрічалися ліанове гілляччя, порослі жовтим мохом кущі, великі, аж до неба, лапаті незнайомі дерева. Повітря було вологе, а тому в просторі ніби зависла неймовірна задуха. Зустрічалися дивні квіти, схожі на медуницю, але втричі більші, якісь низькорослі кущі з чорними ягодами, що нагадували смородину, дикі колючі деревця, подібні до трояндових пагонів.

— Тут все майже як удома, але набагато більше! — зауважила Ксеня.

— Цікаво було б глянути, як у вас!

— А ти приїжджай... до мене в Україну.

— Обов'язково! — усміхнувся Ерік, але відразу ж приклав палець до вуст. — Т-ш-ш! Дивися! — він відхилив лапаті гілки, і перед дівчинкою постало «королівство оленів».

— Як же ж їх багато!..

Ксеня захоплено розглядала галявину: добрячий десяток рогатих тварин скубали травичку, а навколо метушливо боролися ще не пророслими ріжками оленята. Їхні пухнасті хвостики здіймалися догори, коли вони підстрибували, стаючи, майже як люди, на дві ноги. Дві оленіці лежали, мружачись на сонці та приглядаючи за малятами.

— Якби я вміла малювати, то змалювала б цю ідилію.

— У мене є один малюнок, з листівки якимось перемалював, — ледь чутно відповів Ерік, — я тобі подарую.

Ксеня клацнула камерою. Один із оленів підійняв голову. І почав повільно йти на дітей.

— Еріку, це ж і є той... той, що до каюти приходив! Ой, а чого це він на нас?

— Біжимо! Він захищає родину. Мерщій! Мерщій!

Ерік допоміг Ксені перескочити кілька болотяних місцин, міцно тримаючи її руку. І вони сховалися за кущами. Потому олень зупинився. Ще якусь мить дивився дітям услід, киваючи рогатою головою.

— Ху, обійшлося! — видихнув Ерік. — Оце тобі й галявина «Ікс»!

Вони перелізли через тин. Ніхто на території табору і не здогадувався про ті світи, що відкрилися перед очима Ксені. «Таємниця! — думала дівчинка. — Спільна таємниця!»

Увечері Ксеня зрозуміла, що вона й не помітила, як минув головний біль та перестало дерти в горлі. З радістю та романтичним

настроєм дівчинка взялася допомагати своєму загонові готувати костюми, на котрі пішло з десяток простирадл та кільканадцять шпильок...

— Свято розпочнеться о шостій! Спочатку буде концерт, а потім вечерея біля басейну. Із запальними кубинськими танцями! — оголосила Дарина перед сном.

— Клас! — гукнули всі замість загальноприйнятого «на добраніч!».

Розділ 18.

День Кавуна!

— День Кавуна! День Кавуна! — зі сміхом бігала Лолі вранці від ліжка до ліжка, підіймаючи дівчат. — Вітаю вас із Днем Кавуна!

— Чому «кавуна»? — мугикнула Каталіна, ховаючи голову під подушку від здіяного Лолі шуму.

— А ви не знаєте? — тупнула ногою Лолі. — В «Інтернаціональний день» завжди дають на вечерю солодкі кавуни!

— Я люблю кавуни із сіллю! — вистромила носа із-під ковдри Йорі.

— О ні, так неправильно!

— Правильно все, що подобається тобі й не заважає іншим, — зауважила Дарина, — а особливо в таборі. Таке в нас правило! Але з «Днем кавуна» таки правда! — захихотіла вожата. — Бо протягом усіх змін літнього табору кавуни дають тільки на «Інтернаціональний день»! Не знаю, з чим це пов'язано, але так є!

— А в Україні хлопцям дають гарбузи, коли дівчата заміж за них не хочуть іти!

— І що вони з ними роблять? З гарбузами тобто? Їдять? Я люблю гарбузові коржики!

— Не їдять, — сміялася Ксеня, — то традиція така, звичай!

Реготали вже всі.

Відразу ж після сніданку дівчата почали збиратися: крутити волосся, заплітати кіски. Кожна дівчинка мала перед собою образ богині, яку уособлювала. Ілона постаралася й знайшла в бібліотеці малюнки олімпійських богів. Отже, усі хотіли виглядати саме так, як намалював невідомий художник. І те вдалося стовідсотково! Дарина й Софі дуже допомагали з підбором різних дрібниць: прикрас, поясів, атрибутів...

Коли гудок сповістив про початок свята, загопи попрямували до сцени, де вже зібрався натовп вожатих та гостей табору «Чайка».

Хлопчики теж були в різноманітних костюмах: хто — як Робін Гуд та його команда, а хто — як лицарі Круглого столу. Кольори, фактори та тканини зливалися в дивну казкову юрбу.

— Ніби й справді люд зібрався в місті Олімп! — голосно прошепотіла Ілона. — У мене аж таке, — вона широко й захоплено розвела руками, — всеохоплююче почуття!

У Ксені теж настрої був піднесений, але й помітно трусило від хвилювання. Це ж потрібно виступати на сцені перед сотнями очей! І серед глядачів — Ерік...

Свято розпочалося з підняття прапорів. Цього разу не тільки американський прапор замайорів угорі, а й прапори всіх країн, представлених того дня на майданчику. На «раз, два, три» у височинь злетіло безліч кольорів — гордості націй.

Першими, як і планувалося, виступали красуні-богині загону «Білокрилі».

Ілона вийшла на сцену та промовила:

— «Іліада», Гомер! Пісня дванадцята — «Битва Богів»!

— Зевс же батько наказав та Феміда безсмертних до ради всіх зливати із гір Олімпійських..., — виголошувала Ілона, задерши голову так, ніби й справді була найкрасивішою богинею Олімпу.

Закінчивши невеликий уривок про велич богів, дівчинка оголошила про початок Олімпійського змагання, де найпрудкіші хлопчики мали стрибати в мішку вздовж стежки.

Охочих зголосилося багато, але на сцену покликали тільки по одному із загону. Серед них був і Ерік. Коли хлопці вскочили до мішків, здійнявся шалений галас уболівальників. А учасники стрибали, як могли: падали й знову підіймалися...

Хвилина — і переможець уже стояв на фінішній лінії, і то був не Ерік, а улюбленець всіх дівчаток, чемпіон серед юнаків по греблі, — Рей. Афродіта, себто Ілона, вітала Рея, даруючи йому вінок та медаль із почесним званням Зевса.

Ерік стояв присоромлено, однак Ксеня підійшла і, одягаючи йому вінок, тихенько прошепотіла: «Ти все одно переможець, бо не побоявся вийти й стати на лінію змагань!».

Еріку вмить здалося, що гімн переможця заграли йому, а не Рею. І вінок видавався золотим, а не пальмовим. Тепло й повага Ксені огортали його серце.

Далі розпочалися різноманітні концертні виступи.

Найбільше Ксені сподобався танець китайнок. Вони, мов бамбукові стебла, здіймалися на пальчиках угору, а потім, як легкі річкові хвилі, падали вниз.

Однак спів молодої китайки неприємно здивував усіх. Дівчинка не співала, а підвивала, немов сирена, що зовсім не пасувало до танцювальної композиції.

Серед хлопчиків відзначилися прованські трубадури, котрі виголошували поетичні рядки, присвячені молодим панянкам.

— Он, той, той! — все показувала пальцем Лолі. — Такий гарненький! Я з ним ще станцюю!

— Хто б сумнівався! — погоджувалася Ксеня, котра за балачками подруги, як завжди, нічого не могла почути.

Опісля фінального виступу каратистів олімпійські богині знову піднялися на сцену й оголосили завершення свята, здіймаючи догори запалений факел.

А біля басейну вже чекала святкова вечеря. Столи вгиналися від різних страв, і кожен міг підходити та класти на тарілку всього, чого душа бажала. Таці з раками, креветками, мідіями та різними соусами були на одному столі, на іншому — салати, далі — страви з картоплі, макаронів, кукурудзи та квасолі, створені за рецептами з різних куточків світу, а ще поруч — стіл із солодощами, фруктами й напоями. А завершував ряд найдків стіл із порізаними кавунами.

— Я ж казала «День Кавуна»! — знову й знову повторювала майже кожному Лолі.

По обидва боки басейну палали вогняні факели. Атмосфера видавалася загадковою, незвичною й чарівною.

Раптом зазвучала запальна кубинська музика. Танцювали всі, хто вмів і не вмів, бо ритмічні мелодії кликали за собою.

Весела година пролетіла разом із звуками музики, яка затихла несподівано для дітей.

— Що? Що? — гуділи у натовпі.

І тут у небо злетіли величні салюти.

Усі охнули й завмерли, дивлячись у височинь. Небо гуділо й розсипалося зеленими, червоними, жовтими квітами...

«Бух! Бах! Бух!» — блиснув останній золотистий вогник і розлетівся на мільйони іскор.

Ксеня простягнула руку догори, ніби ловлячи зірку.

Юрба вибухнула оплесками.

На території табору ввімкнули ліхтарі, і вожаті почали збирати свої загоны.

— Ксеню! — підбіг до неї схвилюваний Ерік. — На наступні вихідні буде родинний вікенд. Я хочу запросити тебе до нас додому.

— Ой, я й не знаю...

— Моя мама приготує щось смачненьке... а ще, ми повеземо тебе до океану, ти ж так мріяла!

— Правда? До океану — справжнього океану?

— Атлантичного! — заявив Ерік. — Чекай нас у суботу вранці! З вожатими домовляються батьки і підписують спеціальні папери! Але за те не хвилюйся.

«Це було феєричне свято! — записала собі в щоденник Ксеня. — Такого видовища я ніколи раніше не бачила!».

Розділ 19.

Знайомство

Наступного дня Ксеня розказала Лолі про запрошення. Уперше дівчинка не знала, як правильно поводитися в чужій родині: чи говорити про себе, чи запитувати щось, чи допомагати накривати на стіл, чи прибирати зі столу... Якби вдома, в Україні, то вона б дивилася по ситуації, а тут — ситуація тьмяніла, як вода в калюжі. Мало того, що в гості збиралася до іноземної родини, та ще й до хлопчика, котрий уже став їй найближчим товаришем.

— Лолі, що ж мені робити? Як поводитись? Я навіть не уявляю, як доречніше одягнутися. Сукню? Джинси? Що порадиш?

— Я знаю батьків Еріка. Вони приємні люди й завжди раді новим знайомствам. Але, коли ти вже так хвилюєшся, то давай переглянемо правила етикету. Ось, моя улюблена книга, — Лолі почала гортати сторінку, — «Як бути привітним». Читай! — вона сіла біля Ксені.

— Пам'ятай, щоби показати повагу до родини твого друга, краще взяти якийсь невеликий подарунок, сувенір чи солодощі...

— Ну, — зупинила Ксеню Лолі, — у тебе щось є?

— Усе, окрім солодощів. Маю домовика, маю намисто українське...

— Годиться!

— Якщо ти потрапив під дощ, не кидай будь-де брудні мокрі речі й не ходи взутим по кімнаті. Натомість запитай ввічливо господину, де краще залишити речі, щоб просохли.

— Сподіваюся, що в дощову халепу ти не потрапиш...

— Ну-ну! Привітайся з усіма присутніми, — продовжувала читати Ксеня, — запитай дозволу, коли хочеш взяти ту чи іншу річ, не галасуй, не регочи, не підморгуй, поважай тварин-улюбленців, стукай перед тим, як увійти до ванної кімнати, пропонуй свою допомогу господині при накриванні чи прибиранні столу...

— О! Оце, здається, ти й запитувала? Бач, які поради! Мудро!

— І остання...

— Яка?

— Не забудь подякувати за гостинність. При нагоді надішли листівку. Ой, — метнулася Ксеня до своєї шафи, — у мене ж стільки листівок з України... Давай виберемо!

Дівчата переглядали листівки з найкращими краєвидами Києва.

— Це — Золоті Ворота! — показувала Ксеня. — А це — пам'ятник Богданові Хмельницькому! Це — Києво-Печерська лавра! А це — Андріївський узвіз!

— Але ж гарно у вас! Геть не так, як тут. А подаруєш мені ту, що з Лаврою?

— На, — Ксеня щиро простягнула листівку, — ось, підпишу лишень!

Суботній ранок видався на диво свіжим. Вітерець гуляв у верховітті дерев, сонце підіймалося й осяювало стежку до Каюти Відпочинку.

Ксеня одягла літню сукню, закинула наплічник і побігла на зустріч з батьками Еріка.

— Ксеню, Ксеню! Он вона! — вигукував Ерік, показуючи на дівчинку.

— Раді знайомству! — вусатий пан Семі простяг руку. — То ти з України?

— Так!

— У мого найкращого товариша є сусід з України, але ми до нього зараз не поїдемо, бо ж у нас інші плани.

— А день ми проведемо ось як, — перебила його струнка жінка, мама Еріка, схожа на тата, як дві краплини води, тільки без вусів. — Спочатку поїдемо на сніданок до кафе на узбережжі, потім погуляємо на пляжі, потім покажемо тобі місто, а ще пізніше поведемо вдома. Дядько Пітер та тітка Джоана обіцяли приєднатись...

— Це Розі — моя мама! — перебив її Ерік.

— Ну що за звичка, синку? — усміхнулася жінка.

Вони сіли до авто з відкритим верхом, і пан Семі завів двигун. Вітер куйовдив Ксеніне волосся. Змінювались краєвиди обабіч швидкісної траси.

Пані Розі розповідала, як вони переїхали до Нью-Берна, як їм подобається клімат Північної Кароліни, як у Колорадо вони мерзли від постійних затяжних зим, а в Кароліні снігу вдень з каганцем не відшукаєш, а як і нашкребеш якусь сніжку, то доки потішишся, вона й розтане.

Ерік радів, мовчки поглядаючи на Ксеню.

— Он, он до тієї кав'ярні! — показувала пані Розі.

— Мамо, мамо, я покажу Ксені океан, доки ти замовлятимеш сніданок!

За мить вони стояли біля столиків надворі, а перед очима дівчинки відкрилася океанська велич.

— Який же він! — Ксеня прикрила рота рукою. — Я очам своїм не вірю! А запах солоний і смачний!

— Чекай, поснідаємо й підемо! Мама дуже любить, щоб усе було о'кей! Однак, може, ми тут сядемо, надворі?

— Ото було би супер!

Ерік щойно хотів побігти з проханням до матусі, але пан Семі вже вийшов із двома тацями.

— Це — молодшим! — він поклав тацю перед Еріком та Ксенею. — Булочки з корицею й чай з ваніллю! А це — старшим, — продовжував, — булочки із сиром та кава!

Сніданок був смачнючим, але Ксеню вабив океан. Їй хотілося швидше вибратися з-за столу і побігти до дужих хвиль, що з гуркотом билися об золотистий піщаний берег.

— Тепер можемо й набережною пройтись! — встала з-за столу пані Розі.

— Мамо, але нам би до води... — почав Ерік.

— На все є час, пройдемося спочатку...

Доріжка набережною була викладена з дерев'яних балок. Ерік захопив свої та Ксенині сандалі та підстрибував босоніж, насвистуючи веселу мелодію.

Пан Семі розповідав про їхній сад, що, мовляв, там і кокосова пальма є, і цитринові дерева...

— Навіть мексиканські кактуси! — додала пані Розі. — Ти маєш їх обов'язково побачити, дитинко, вони дуже гарні!

Ксеня уважно слухала й намагалася відповідати на кожну репліку тата чи мами Еріка. По-перше, їй було цікаво, бо ні кокосових пальм, ні цитринових дерев вона не бачила, а по-друге, вона дуже боялася видатися неввічливою.

— Он, який пес! — втрутився в розмову Ерік. — Дивіться!

Неподалік ішов чоловік у картатому картузику, а за ним, крок у крок, ступав вухатий пес — бассет-хаунд.

— Ой, це ж мій улюблений! Ой-ой! А можна я його погладжу? — не втрималася Ксеня.

— Як гадаєш, Тутті? — чоловік глянув на пса.

Тутті підійшов до Ксені й наставив спинку.

— А як вас звати, пане? — почала пані Розі.

— Лео!

— Лео, гарний у вас друг! Ми теж думаємо синові придбати, однак зараз обходимося домашніми рослинами, — і вона знову заходила оповідати про різновид кактусів у саду.

Ксеня зробила безліч світлин із Тутті.

— На пам'ять! — зауважив пан Семі. — Роби багато!

Пані Розі тепло розпрощалася з господарем басета і зняла сандалі, а це означало зміну планів.

— До океану! — зрадів Ерік, глянувши на матусю.

Вони бігли наввипередки: Ерік та Ксеня. Хлопчик таки був першим.

— Ось, — він розмахнувся у воді ногою, і солоні великі бризки потрапили на Ксеню.

Вона підійшла ближче.

— О-к-е-а-н... Тут і не поплаваєш... Схожий на море, але вдвічі, ні, втричі сильніший... — дівчинка по кісточки зайшла у воду.

Сильні хвилі вдарилися об берег і розліталися веселковими міріадами. Великі баклани метушилися на піску, залишаючи мокрі сліди.

Трохи далі, здавалося, небо зливалося з водою в єдину картину оксамитової величі.

— Ні кінця ні краю, — розпростерла Ксеня руки.

— Обережно, — гукнув Ерік.

Велика синьо-зелена хвиля вдарила щосили й щедро облила Ксеню — сукня стала геть мокрою, а сандалі попливли в океан. Ксеня сторопіла. Зойкнула й хотіла кинутися за сандалями.

— Ти що? — зупинив її пан Семі. — Умить накриє з головою. Не треба.

— Але... Що ж тепер робити? — Ксеня зашарілася, і їй на очі накопилися сльози.

— Боса не поїдеш. Я свої їй дам! — заступився Ерік, але вдарила нова хвиля, і тепер і його сандалі попрямували за дівчачими.

— Ай! — прикрила рота Ксеня й знову хотіла бігти за сандалями.

— Куди? — пан Семі схопив її за руку. — Кажу — змиє!

— Але, але... — задихалася від хвилювання і сорому дівчинка.

— Все гаразд! — підбігла пані Розі з рушником — Годі вже, годі! Ви, мов каченята! — вона дістала із сумки якісь капці, схожі на домашні, — хоч і великі, — подала Ксені, — але зараз згодяться, як ніколи! А ти, ковбою, будеш босим. Ти звик, — сказала вона Еріку.

Ксеня помалу заспокоїлась.

Океан шумів своєю пісню. І, здавалося, хвилювання саме якимось минулося.

Вони ще посиділи край берега, дивуючись силі води, назбирали трохи океанських мушель і рушили до міста.

Розділ 20.

Цікавинки

Нью-Берн — одне з найстаріших міст штату, — розпочав тато Еріка. — Воно назване на честь столиці Швейцарії. Колись тут було багато швейцарців, але згодом вони поїхали, хоча дехто й залишився. Інше відоме місто нашого штату — Шарлотт. Його інколи ще називають «містом королеви». А наше містечко маленьке, однак у ньому багато таких цікавинок, яких ніде більше не знайдеш. Ми замовили трамвайний тур, ось ти все й побачиш.

Невеликий білий трамвайчик з розмальованими у хвилі бортами під'їхав ближче, люди порозсідалися на свої місця, і вони рушили вуличками, уздовж старовинних будинків, обсаджених туями.

— Це головна вулиця міста! — розповідав водій. — А далі палац, збудований ще у вісімнадцятому столітті. Там проживала не одна шляхетна родина! Тільки-но гляньте на їхні сади. Колись люди не будували палаців без садів...

— Майже як ми, — шепнула пані Розі. — Шкода, у нас не палац, однак сади відповідні!

— А це, — продовжував водій-гід, — національне кладовище, де поховані солдати, які боролися за незалежність країни; це — театр, який був лікарнею за часів громадянської війни, — вів чоловік під невпинні клацання фотокамер, — а це далі — стоп! — він раптово зупинив трамвай, — місце народження пепсі, де ми й утамуємо свою спрагу!

Ксені, як і іншим туристам, було цікаво розглядати старовинні пляшки з-під пепсі, слухати смішну музику, що лунала зі старого патефона — ту, під яку кружляли у танцях пани й пані, що колись жили в тому палаці!

Вони з Еріком випили декілька порцій пепсі та отримали старовинні кришечки у подарунок.

Невдовзі трамвай знову заколисував пасажирів поміж охайних вуличок Нью-Берна. Ерік сидів поряд із Ксенею й часом ледь-ледь торкався її руки.

— Це гавань білокрилих яхт! — показував водій, і перед глядачами відкрилася ріка з безліччю великих і малих човників. — А це — міська рада. Он там — музей мистецтва з назвою «Банком». Колись там тільки гроші зберігали, однак зараз, як бачите, будівля має інше призначення. А це, — гід призупинив трамвай, — музей пожежників. Отут я вас залишаю, бо місце, де ми зустрілися, ген там! Дякую за подорож!

Ксеня, Ерік, пан Семі та пані Розі прогулялися сувенірними крамничками, де Ксеня отримала від пана Семі скриньку з мушель

та засушених водоростей. А вже згодом пан Семі відвіз усіх додому на родинну вечерю.

Пан Пітер та пані Джоана вже чекали на них у дворі.

— Де ж ви так довго? — жінка підійняла якусь невелику форму для випікання. — Мій капустаний пиріг уже майже холодний. А я ж випікала його за спеціальним українським рецептом, котрий віднайшла в кулінарній книзі народів світу. Я туди й цибулі, і перцю, і шинки — усього додала! А ти, Ксеню, — вона звернулася до дівчинки так, ніби знала її раніше, — ти любиш такі пироги?

— Авжеж! І з капустою, і з сиром, і з яблуками — люблю!

— Чуєш, Розі, я мала рацію! — тітонька гукала вже з їдальні, починаючи накривати на стіл.

— Може, і я чимось допоможу? — трохи ніяково запропонувала Ксеня.

— Е, ні, краще хай тобі Ерік сад покаже!

— Та й дім також! — додав пан Семі.

Ерік вів дівчинку стежкою, обсаженою пахучими квітами, та розказував про матусині найулюбленіші рослини. Аж раptom він замовк, схопив якусь шматину, націлився та кинув її. Ксеня розгублено кліпала, не розуміючи, що відбувається.

— Ксеню, папужки! Зелені папужки! — він показував на двох малих пташок, що налякано сиділи під цератою.

— Ой, які красиві! А давай ми їх заберемо...

— Давай!

Вони обережно взяли птахів, які почали клюватися й видиратися.

— Вони чийсь, Ксеню, ось номерки. Може, господарі знайдуться? А як ні, то впрошу маму залишити.

Для папуг знайшлася клітка, бо, як виявилось, пан Семі колись уже купував для Еріка птаху, але, на жаль, та втекла, не пробувши й дня. Тепер зелені папужки спритно знайомилися з новою домівкою.

Посмакувавши пирога та лимонаду, діти взялися навчати папуг розмовляти. Птахи цвірінькали, кричали.

— Ксеню, а скажи щось по-українськи!

— Що?

— Скажи «повертайся»!

— Добре!

Дівчинка розпочала навчати папуг українських слів. Та якби лишень папуг! Ерік сам, як той папуга, ціліснінький вечір повторював кожне Ксенине слово. Хоч і вимовляв час від часу неправильно, але все ж намагався!

Про такий вікенд годі було й мріяти. Ксеня їхала назад до татобору, вкотре мовчки споглядаючи вже звичні краєвиди. На серці

було трішки мрячно: за тиждень літак понесе її назад до України. Їй дуже хотілося додому! До мами! До тата! Але ж Ерік!.. Вона буде за ним сумувати. Хто знає, може, Лолі мала рацію, коли жартувала?! Може, Ерік — не тільки друг. Її цюки запашили. Та ні, він — друг, він — найкращий друг.

Залишився ще один спільний вечір для таборів «Далекоморський» і «Чайка», і все... Прощай, Еріку!

— Ну, бувай! — поплескав пан Семі дівчинку по плечу.

— До вечора свічок?!

Ксеня кивнула у відповідь.

Автівка родини Еріка виїхала за межі табору.

Розділ 21.

От і все!

Дівчата вже розпочали пакувати валізи. День за днем — і тижня майже й не стало. Кожна намагалася зібрати щось на пам'ять — незвичайні листочки чи квіти для гербарію, якихось річкових камінців для аплікацій — усього потрохи. Дехто завів зошити, у котрих найкращі друзі писали приємні слова на згадку про літо.

У таборі «Далекоморському» витала атмосфера прощання. Вожаті якомога більше намагалися розважити підопічних, хоча й розуміли, що кілька тижнів самотійного життя на чужині поріднили дівчат і розлучатись буде нелегко. Бал свічок мав стати останнім спільним вечором для хлопчиків і дівчаток. Усі зі щемом чекали на нього.

Якось після вечері Ксеня, під керівництвом Лолі, підписувала листівки з подякою батькам та родичам Еріка. Вона планувала передати їх Еріку під час останньої їхньої зустрічі. Аж раптом тричі пролунав, наче проскімлив, протяжний гудок.

— А це ще до чого? — невпевнено переглянулися дівчата.

У каюту влетіла Йорі.

— Побігли! Там збори! На табір іде ураган. Щойно дали штормове попередження!

За мить всі зібралися в їдальні, де директор поквапом розказала про план дій. Старші й сильніші мали допомагати носити до великих кают-сховищ човни, каное та рятувальні шлюпки.

— Бо, — хвилювалася пані Сінді, — якось сильний ураган здійняв догори з десяток човнів, і ті пролетіли вздовж табору, збивши кілька дерев!

Молодші ж мали зачиняти всі вікна на спеціальні замки, прибирати розважальні споруди, замикати дерев'яні двері.

Точно невідомо, коли налетить ураган, тому всі мають залишитися завтра вранці у своїх каютах. Кухарі принесуть вам сніданок. Виходити суворо заборонено. Вітер може знести вас аж до ріки. І не думайте, що я жартую або перебільшую. Той, хто живе на океанському узбережжі, знає, що Атлантика в ігри не грається... — додала пані Сінді.

— Сподіваємось, — взяла слово замісник директора Рона, — все обійдеться, але якщо почуєте пронизливий гудок, то готуйтеся до евакуації.

Люди рухалися по табору, мов метушливі комахи: бігли, несли, поспішали... Коли сонце сховалося у води річки, здійнявся вітер, і діти з вожатими поховалися по каютах.

— Дарино, усе обійдеться?

— Повинно!

— А ти вже потрапляла в таку халепу?

— Так! Але зазвичай усе миналося добре. Це їхня справа організувати безпеку, бо ніколи не знаєш, яких обертів набере сила вітру.

— Не повірите, — почала Софі, — але якось такий сильний ураган пройшов, що знесло частину пірсу. То було восени. Повітря за літо прогрілося до нестями і, назбиравши випарів з поверхні океану, розіграло велику негоду. Ми тоді на човнах по території табору плавали й вилувлювали різні речі...

— Але ж залишилися всі живі?

— Ну, звичайно. Знаєте, я родом із Флориди. А ті урагани не рівня цим. Кожного року наш штат отримує не менше десяти штормових попереджень. Але головне виконувати вказівки, ховатися в захищені місця й не виходити назовні.

І діти, і вожаті сиділи нерухомо, прислухаючись до кожного пориву вітру, до кожної дощової краплини. Ніхто не знав, як воно буде цього разу. Вітер помалу починав завивати, а дощ — періцтити щосили.

— Я боюся! — Лолі заскочила в ліжко до Ксені.

— І я! — обійняла подругу дівчинка. — Слухай, а що, тепер і вечора прощального не буде? Це ж післязавтра...

— Та що вечір? Хоч би ураган обійшов нас без наслідків.

— А в таборі «Чайка» теж таке?

— ...звичайно!

— Передаси Еріку листівки? — шморгнула носом Ксеня. — Ми з ним навіть адресами не обмінялися. Отак і поїду...

— Звичайно, передам йому все. Не хвилюйся, — і Лолі підморгнула, — я ж казала, що ви мов...

— Найліпші друзі, — перебила її Ксеня.

Дівчата нарешті стомилися прислухатися до кожного звуку й заснули під гучне гуркотіння за вікнами, міцно закритими дерев'яними дощечками.

Уранці постукали кухарі. Вони стояли в дощовиках, по коліна мокрі, з повними черевиками води.

— Що там? — відразу ж запитала Софі.

— Вода, сік, пластівці, коржикі й сендвічі.

— Ні, що надворі?

— Ох, — утер чоло старший кухар, — вітер все дме, але дощ ніби припинив лити. Гілок наламало багато...

Ксеня, Лолі, Йорі, Каталіна, Келлі та Ілона уважно дивилися на нього, висунувши голови.

— Виходити не можна? — гукнула Йорі.

— У жодному разі!

Дівчатка нудилися, сумували, хвилювалися — у невідомості час тягнувся нестерпно повільно. Аж тут пролунав гудок.

— Ой! — підскочила Келлі. — Евакуація?

— Е-е-е, ні — обід! — Дарина добре знала, яким має бути евакуаційний гудок, а яким — обідній.

— Не може бути?!

Дівчатка повиходили з кают і позастигали: місцевість так залило водою, що річка вийшла з берегів, а калюжі сягали колін. Обірвані гілки й поламані дерева виглядали моторошно. Де-не-де валялися перевернуті лавки. Звідки їх принесло, ніхто й гадки не мав. Діти, перестрибуючи глибокі калюжі, помалу потягнулися до їдальні.

— Минулося! Минулося! — радісно зустрічали всіх пані Сінді та пані Рона. — Пообідаємо та візьмемося за прибирання! А тоді вже можете збирати речі.

Поламані гілки й листя вивозили тачками. Вичерпували воду з найбільших впадин між каютами, аби не залило кімнати. Виносили назад всі заховані речі.

— Ми до завтра будемо прибирати! — незадоволено бурчала Лолі. — Оце тобі вечір свічок!

— Ох! — Ксені дуже хотілось заплакати. Невже вона так і не побачить Еріка ще раз?

«Ну хто міг таке передбачити? — вертілося нав'язливо в Ксені в голові. — Було ж так чудово!» — ставало гірко-гірко, а перед очима раз у раз з'являвся Ерік: у шарфику на шії, з папужкою в долоні... «Смішний! — ніби сама з собою говорила Ксеня. — Прощавай, милий друже!»

Вкладаючи речі у валізу, вона все переглядала мушлі з океану, світлини, зроблені в Еріка вдома...

— Агов, — тихо підкралася до неї Лолі, — закохана!

— Припини! Припини! — обурено повернулася до подруги Ксеня.

— Ве-чір сві-чок бу-де! — розтягнула, мов жуйку, слова Лолі.

— Обманюєш?

— Бу-де-е!

— А я вже весь одяг склала, — заметушилася Ксеня, — ось, тільки шорти та футболка в дорогу.

— Йди так! Яка різниця, все одно темно буде.

Та ніхто і не дивитиметься на одяг — це ж прощальна вечірка! Шкода, що без танців, а то я б станцювала їм на прощання!

Їдальню було видно здалеку. Вона скидалася на великий корабель, що плив у тихих небесних водах, серед мерехтливих зірок.

Дівчатка увійшли, прямуючи до свого столу. Навколо в кулястих скляних вазах плавали білі троянди, а на столах, накритих мереживними скатерттинами, палали безліч маленьких свічок.

Ксеня підійшла до свого місця й сіла, оглядаючись.

Раптом хтось затулив їй очі.

— Ерік!

Хлопчик простягнув їй свого шарфа.

— Еріку, я так боялася, що ми не побачимося!

— Ось, це тобі!

— Шарф? Це ж твій!

— Я хочу подарувати тобі на згадку мою найулюбленішу річ, тож візьми — шарф!

— Дякую! Дякую! — раділа дівчинка. — А ти листівки, будь ласка, передай своїм, гаразд?

Вони сиділи поруч, їли шоколадний пиріг та зацукровані вишні й розмовляли про все на світі. Так хотілося наговоритися перед від'їздом...

Зі сцени співали якихось меланхолійних пісень, цитували мудрі вислови, читали вірші.

— А зараз, — увімкнула світло пані Сінді, — ми проглянемо незабутні моменти нашої літньої сесії! — й почала показувати слайди.

— Ой, Ксеню, — підбігла Лолі, — то ж ми й черепахи, бачиш?

— Ага!

— А он ми летимо з гірки, о-о-о, шубовсть у воду! Та ти незграба! — продовжувала Лолі. — Я ж тобі казала їхати на спині, а не на животі! А он ти — богиня Олімпу... Смішна!

— А ти... ти яка! — вже й Ксеня захоплено дивилася кожен слайд.

— А он ви з Еріком! Ти думала, ніхто й не помітить? Он, незграбна гра в бейсбол...

Слайди зупинилися. Безліч веселих облич щасливо дивилися на дітей зі світлого, мов у кінотеатрі, екрану.

— А зараз, мої морські товариші, — підійняла руку пані Сінді, — пісня!

Усі заскочили на лавки, і хор з дівчачих та хлопчачих голосів залунав по всьому табору:

*Високим був Шибайголова,
З Нерівної Затоки Самого Колорадо.*

Він нісся по шляхах собі, немов страшний торнадо.

І куди б він не їхав, усіх лякав не на втіху: Ту-ру-ру-ру-ру!

Дівчатка несли свічки в руках, проводжаючи хлопчиків до автобусів.

— Я до тебе приїду, — Ерік несміливо підійшов до Ксені й обійняв її. — Я до тебе приїду. Або ти до мене, — прошепотів, — правда?

— Прощавай, «чайко» Еріку! — розгублено усміхнулася дівчинка.

— До зустрічі, принцесо Ксено! — Ерік ще раз торкнувся Ксениної руки. — А ти писатимеш мені?

— Справжні листи, — кивнула Ксеня.

— Так, справжні, — потому він заскочив усередину автобуса, а дівчинка стояла, проводжаючи його поглядом.

— От і все! — тихо мовила сама до себе.

Розділ 22.

Згідно з планом

Час від'їзду був різним у кожного: хтось їхав до Нью-Берна, хтось до Шарлотт... У кожного були свої водії, тож дівчатка по черзі виходили з валізами, прощалися, обіймалися, плакали...

Лолі, намагаючись триматися й не плакати, довго нашіптувала Ксені, щоб та не забула позаписувати всі пригоди.

Але коли подруга нарешті заскочила в авто, Лолі таки розревілася.

— Ну, не треба, не плач! — Ксеня простягла їй невелику коробочку. — Це тобі. Українські запальні пісні.

— Дикі танці? — дівчинка витерла сльози.

— Атож!

Авто рушило.

— Я танцюватиму, танцюватиму під цю музику! — кричала Лолі вслід.

Дівчата всі разом проводжали Ксеню з Дариною: і Келлі, і Каталіна, й Ілона, і Йорі, і Софі...

А далі все за планом: невеличка зупинка, прощання з пані Джейн, яка по-солдатськи дістала валізи з багажника і, віддавши честь дівчатам, рушила назад до табору. Потім автобус. Цього разу Ксеня із задоволенням би проспала всі дванадцять годин, але не вдалося. Спочатку біля них сидів велетень-боксер, котрий усе розповідав, що їхав на тренування і, не вмовкаючи, хизувався м'язами та показував боксерські рукавиці. Щойно спортсмен вийшов, на його місце сів молодий чоловік, котрий усе скаржився на життя та звирявся, що втік із дому, а тепер їде назад — просити вибачення.

— Дарино, ми, мов пані Ірена, — психологи! — тихенько зауважила їй на вухо Ксеня.

Коли хлопчина нарешті вийшов, дівчата полегшено зітхнули, мріючи про кілька годин міцного сну. Але не судилося! Біля них уже сидів пан — співак церковного хору. Він усе наспівував дівчатам мелодії та намагався вивчити хоч кілька слів українською.

Так минула дорога і ось вже — здоров, Мангеттене!

Коли Дарина і Ксеня дісталися гуртожитку, було вже пізно, але Толя, Тоня, Іван та Ліза чекали на них.

— Дарино! Дарино! — кричали Толя і Тоня. — Ми живі й здорові! Ще й з відзнаками! — Толя тряс ковбойським капелюхом. — Ми там на кінному полі такого ажіотажу наробили! Дарино, ти би бачила!

Вожата усміхалася, дивлячись на свою «щасливу п'ятірку». Усі здавалися веселими, засмаглими й сповненими нових вражень.

— А я, — втрутилася Ліза, — Івана врятувала! Я в басейні допомагала, а Іван, як виявилось, плавати не вмів!

— Ну навіщо ти розповіла? — насупився хлопчик. — Ти ж обіцяла!

Уранці, доки вожаті звітували керівникам програми, діти обмінювалися різноманітними історіями. Виявилось, що Лізі пощастило потрапити до найцікавішого природного заповідника Флориди — парку «Еверглейдс», де живуть крокодили-алігатори.

— Там навіть можна наблизитися до них!

— Та що ти кажеш? — не вірив Толя.

— Сам дивися, — Ліза дістала фотокартку, де вона стояла прямісінько біля сіро-зеленого алігатора.

— Ой, а я би ні на крок не наблизилася! — розглядаючи фото, сказала Тоня.

— Я теж боявся! — відвернувся Іван.

— Ну так ти в нас боягуз іще той! — знову підштрикнула його Ліза.

Ксеня дивилася на руденьку дівчинку й не вірила, що боягузка Ліза так змінилася за три тижні.

— А ми бізонів бачили! — похизувався Толя. — Вони такі — ух! Удвічі більші від бичків, а красиві... Коли проїжджаєш штати Канзас чи Техас, то здивуєшся не раз, бо ті бізони ходять собі прямісінько по дорозі!

— А ти, — Ліза глянула на Ксеню, — була в скаутському таборі?

— Ні, — заперечливо усміхнулася Ксеня, згадавши про ніч на свіжому повітрі та покусані комарами місця, — то був напівскаутський дівчачий табір!

— Як це напів? — Тоня глянула допитливо.

— А так! Інколи ми ночували просто неба, можна було й частіше. Але нам не хотілося!

— А-а-а! — кивнув Толя. — А хлопців що, зовсім не було?

— Їх привозили...

— Щоби хлопців та привозили, уперше таке чуо! — Толя натягнув свого капелюха й глянув діловито на Івана.

— Я теж! — насупився той.

Діти востаннє дивилися на Нью-Йорк — на місто, де в шаленому ритмі життя поглядів і не помічають.

Але щасливий п'ятірка вдалося увібрати найкращі пейзажі: до-железний Бруклінський міст, підвісний Мангеттенський міст, Тайм-сквер — традиційне місце зустрічі Нового року, центр міста — район офісів та банків, Бродвей, що є найдовшою вулицею, публічну бібліотеку, будівлі Природознавчого музею та Музею сучасного мистецтва й високі дзеркальні хмарочоси мегаполісу... А над тим усім, здавалося, височіла статуя Свободи!

Цього разу вони потрапили в літак без пригод. І, зайнявши свої місця, розповідали, кому що вдалося скуштувати, що вивчити, що записати, що сфотографувати...

— Ксеню, що ти все пишеш? — не втрималася Ліза.

— Знаєш, як кажуть? «Подорожній без записника, мов птаха без крил».

— Хороша ідея! То ти все записувала?

— Ну...

— Ой, я, мабуть, теж так зроблю, — вона почала шукати в наплічнику зошит і ручку, а за хвилину вже й собі розпочала писати.

Коли змінювали літаки в Амстердамі, вдалося пробігтися невеличкими крамничками в аеропорту. Ліза, Тоня і Ксеня придбали мамам цибулини знаменитих голландських тюльпанів, а Толя та Іван купили по парі амулетів-черевиків.

— Ще дві години — і ми вдома! — Дарина все звиряла годинник.

Ксеня дивилася на білі хмари й згадувала... Закутавшись у м'який літній шарф, вона поринала думками до першої зустрічі з

симпатичним хлопчиком на милицях, до поляни «Ікс», до вуханя басета й до величного океану.

Діти їхали з однією валізою, а поверталися з двома. Тягли майно, майже через силу, до зали очікувань, де до них відразу ж кинулися радісні, збентежені батьки.

Ксеня випустила валізи і вони з гуркотом упали. А вона побігла до мами з татом, щоб обійняти, аж застрибуючи їм на шию.

— Ми так сумували! — один за одним повторювали батьки.

Дарина спокійно дивилася на сімейні радощі, вона вже звикла до схожих проваджань і зустрічей.

— Ну, — гукнув Толя, — коли їдемо ще?

— Коли олімпіади перемагатимете, тоді й будемо їздити! — засміялась Дарина. — А зараз давайте п'ять — і бай-бай!

Всі поїхали своїми дорогами: хтось до столичної школи, хтось — до обласної, а Ксеня — до своєї районної.

Розділ 23.

Друзі та листи

Ото гамір здійнявся, коли Ксеня повернулася до міста! Оленка, Васько та Геник перші прибігли її вітати. Роздавши подарунки, дівчинка довго розповідала про пережиті події. Децю навіть із щоденника зачитувала.

Діти сиділи вражені. Кожен слухав із мушлі звуки океану та милувався шкатулками.

— А шарф тобі навіщо? — поцікавився Васько. — Літо ж надворі!

— Це подарунок мого найкращого друга!

— Бачиш, Геніку, — зауважив хлопчик, — таки знайшла Ксеня кращого друга!

— Е-е, товариші, облиште, бо то, — Оленка захоплено додала, — інше!

— Що інше? — здивувався Геник.

— Інше воно й є інше! — засміялася Ксеня.

А коли літо скінчилося й розпочалися уроки, у школі Ксеню невпинно зупиняли й розпитували — цікаво було всім. І дівчинка розповідала. Навіть, наче вчителька географії, не забула про кліматичні особливості, про силу океану, про випари, що спричиняють шалені дощі та урагани!

Схожі дні знову звично нанизувались один на одного: школа, домашні завдання... Суєта! Єдине, що, попри шкільні навантаження та час з товаришами, Ксеня мала змогу тішитися теплими листами від іноземних друзів, а особливо від Еріка.

І ось уже вкотре цілісінький день у школі вона подумки підбирала слова, щоб, повернувшись увечері, увімкнути торшер і написати:

Любий Еріку,

Дякую тобі за листа! Якби ти бачив, що мені за нього довелося танцювати, ти б дуже сміявся. Увесь день думала про тебе та милувалася пелюстками магнолій, котрі тепер тримаю в книжці замість закладки. Я їх охайно приклеїла на папір — вийшло дуже гарно!

У мене зараз роботи багато. Але я чекаю на літо, коли ти зможеш прийти до нас у гості.

Ми приготуємо українські пироги та вареники. Як гадаєш, Еріку, гарна ідея?

Радію з твоїх успіхів у бейсболі. Я теж намагалася навчити своїх однокласників, але Васько (я з ним сиджу за партою) сказав, що я в цьому не тямлю. Хоча Васько, між нами кажучи, гравець теж нікудишній. Доведеться чекати літа... Думаю, що ти будеш не проти підучити нас, правда?

Я проводжу багато часу за читанням... Яюсь напишу тобі гарний список книжок про Україну. У нас дуже багато всього цікавого, Еріку. Дуже!

А поки — все! Передавай вітання своїй родині. Чекаю тебе!

*Щиро твоя,
Ксеня.*

P.S. Добре, що ти доглядаєш за папужками. Підтримуй їх знання української мови, будь ласка. Тож кажи їм: «Ерік їде до України!»

Дівчинка заклеїла конверт, укинула його до шкільної сумки, щоб наступного дня власноруч передати поштареві.

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Які вечірки проводилися в таборі? Чи брали ви участь у подібних заходах?
2. Чи сподобався вам головний принцип табору: «Правильно все, що подобається тобі й не заважає іншим»?
3. Як Ксеня Іваненко ставиться до батьківщини? Чи вважаєте ви дівчинку патріоткою?
4. Яка спільна таємниця з'явилася в Ксені з Еріком?
5. Чому Ксеня хвилювалася напередодні зустрічі з хлопцем та його батьками?
6. Як минув вікенд? Що найбільше схвилювало та вразило дівчинку?
7. Що таке дружба? Кого можна назвати справжнім другом?
8. Для чого людині необхідні справжні друзі?

9. Чи вважаєте ви, що Лолі та Ерік стали справжніми друзями Ксені? Чому?

10. Чи подобається вам ідея Ксені писати справжні листи, а не електронні? Чи хотіли б ви також мати друзів за листуванням?

Степан Процюк (Народився 1964 року)

Сучасний прозаїк з Івано-Франківщини, літературна біографія якого розпочалася 1991 року з угруповання «Нова дегенерація». Відтоді побачили світ багато творів митця, що здобули визнання читачів і були перекладені кількома іноземними мовами. У 2015 році Степан Процюк отримав відзнаку «Золотий письменник України».

Серед творчого доробку письменника є повісті для підлітків: трилогія про кохання «Марійка і Костик», «Залюблені в сонце» (Друга історія Марійки і Костика), «Аргонавти»¹ (Третя історія Марійки і Костика).

Про свою творчість Степан Процюк каже: «Для мене література є способом осмислення незглибимої теми — життя людської душі, часто таємниче і своєрідне. Якщо не став би письменником, хотів би бути психотерапевтом чи лікарем загалом. Література для дітей — це ті ж оповіді про стан і відчуття юних душ, ще не заторкнених компромісами дорослого світу...»

Події книги «Аргонавти» розгортаються в містечку Старомихайлівка. Персонажі, сучасні українські старшокласники, ведуть романтичні розмови, мріють, закохуються, страждають, помиляються, проте щиро впевнені, що неодмінно знайдуть себе в непростому світі, бо в кожного горить у серці іскорка безстрашних шукачів — аргонавтів.

Аргонавти. Третя історія Марійки і Костика

І

І знову вічний вир змін. Нещодавно літо вирішило трішки поспати — і вже вересень.

— Цей місяць знаковий для нас, Костю.

— Чим, Неспокійко?

¹ Аргонавти — (з гр. Αργοναυτης — ті, що плывуть на «Арго») — герої давньогрецької міфології, які на чолі з Ясоном першими з греків здійснили далекий морський похід у Колхиду (нині — чорноморське узбережжя Грузії) на кораблі «Арго» за золотим руном.

— Не прикидайся! Ти знаєш!
 — У вересні ми вперше зустрілися?
 — І цим також.
 — А ще?
 — Костику! У вересні я тебе полюбила!
 — Але ж модно закохуватися весною: пташки-бруньки, розумі-еш, і всіляка інша травичка, — піджартовував хлопець.
 — Модно не закохуватися, а остерігатися *залежності*!
 — Ти, як завше, кажеш правду.
 — А ти хіба не так думаєш? — до грайливого дівчачого голосу вплелася тривожна нотка.
 — Не так! Не так! — тішився Кость зустрічю.
 Їхні весняні душі були непідвладними ні трохи сумовитій осені, ані депресивній нульградусній зимі із її частою слякотою і рідким снігом. Може, теперішня зима пристосовується до наших корисливих сердець із їхнім туманом і негодою, де нема ні великого холоду, ні великої спеки?
 — А як?
 — Модно остерігатися *залежності*, але все ж наважитися.
 — Хіба це залежить від нас?
 Від нас залежить усе, Неспокійко. Тільки ми не завше це розуміємо.
 — Костю, чуєш? Давай знову кудись поїдемо?!
 — Наприклад?
 — Наприклад, в Антарктиду. Ми будемо жити на полярній станції, навколо п'ятдесятиградусний мороз, ми будемо цілуватися не губами, а кожухами! А потім ти притягуватимеш на вечерю білого ведмедя. Я білуватиму тушу, смажитиму м'ясо, словом, усе, як у печерних людей...
 — Марійко! А хочеш пожити при поселенні первісних людей?
 — Хоч би на Місяці, аби з тобою, Костю.
 — Дівчинонько мила, а що будеш їсти на *Вкраїні*, на *далекій*?
 — Сухарі з водою, аби, любий, із тобою, на *Вкраїні*, на *далекій*...
 — Дівчинонько мила, а де будеш спати на *Вкраїні*, на *далекій*?
 — В полі під вербою, аби, *серце*, із тобою, на *Вкраїні*, на *далекій*...
 Задзвенів голосильник, тобто дзвінок, сповіщаючи початок чи то першого, чи то шостого уроку.

2

Отже, Кость не проти подорожей із Марійкою. Але кожна подорож дає додатковий досвід. Може, довгі подорожі не лише щось додадуть, а й щось віднімуть?

Кохання — це пір'інка невідомого. Подув — і нема.
 Кохання — це обмін серцями. Бо коли хтось не віддає свого, від нього слід якнайхутчіш тікати.
 Кохання — це волосина, загублена нею і збережена ним.
 Це те, що противиться зоднаковінню. Не вписується у визначення. Подібне, як і в більшості людей. Характерне лише для тебе.
 Кохати — означає пожбурити в найдальший куток маску тигра чи лисиці.
 Це теж різновид жертви — ти є одночасно старим волхвом із сивим волоссям і лляною — як у діда Хо — бородою — і раб, якого використовують як матеріал для жертвопринесення — якщо пощастить — усе обійдеться відносно непогано — проте зовсім наївні ті, котрі сподіваються на безкровні парадизи і опереткові гепі-енди — у будь-якому випадку й за будь-якого перебігу цієї хвороби навіть парадиз і гепі-енд плавно перетікає у товсту копицю сімейного обов'язку;

...Жив собі хлопчик і жила собі дівчинка. Хлопчик любив похмурі та суворі краєвиди своєї землі.

Кажуть, кожен хлопчик більше прив'язаний до свого місця народження, ніж кожна дівчинка. Але, кажуть, для того, щоб спростувати сказане. Або підтвердити. Менше з тим.

Вона була менше прив'язана до похмурих і суворих краєвидів своєї землі, ніж він, але, побачивши, що хлопчик справді любить ті місця, які не любив ніхто, вона полюбила хлопчика.

Кажуть, що є люди, яким любе щось нетипове. Наприклад, багато дівчаток вам скажуть, що люблять багатосерійні мелодрами про кохання. Але із сотні таких знайдуться принаймні три, яким мильні серіали будуть не до шмиги. І кожна з трьох матиме власні, одиничні, причини байдужості або неприязні до кінопопси. Бо типові — подібні, а нетипові — різні.

Хлопчик став юнаком, а дівчинка — юнкою. Двоє були вродливими та розумними, а таким людям нелегко впоратися із своїми природними дарами. Юнак, хоч і далі любив юнку і похмурі краєвиди своєї землі, вирушив у мандри світом. Дівчина залишилася заради нього вдома. У неї було багато залицяльників, але вона всім відмовляла, чекаючи на свого юнака. Була впевненою, що покохати можна лише раз.

Юнак, здобувши освіту і спізнавши багато пригод, поволі забував про свою дівчину. Він мав багато друзів і багато красивих жінок. Особливо під час своїх успіхів.

Одного разу він приїхав глянути на понурі краєвиди рідної землі. Вони здалися йому непривабливими й сірими. Також він сказав сво-

їй дівчині, яка вірно чекала, що він не знає, чи вони зараз є такою гарною парою, як колись. Дівчина плакала. Але він покинув її напризволяще й поїхав геть, подалі від споконвічного суму рідної землі, ближче до великих міст і веселоців.

Проминуло ще кілька літ. Юнакові перестало таланити в житті. Від нього поволі відверталися віроломні друзі. Він невдало одружився. І настала така мить, коли він раптом збагнув, що те, чого він прагнув, було завжди біля нього. Але він не зумів розпізнати найрідніше обличчя і власну долю, вдивляючись у міради чужих лиць і доль.

Він знову приїхав на свою батьківщину. Там небагато змінилося. Лише ті, що колись були молодими, постаріли і зневірилися. Його колишня дівчина була хворою і самотньою жінкою. І він уже не зміг упізнати в ній свою, найріднішу. Вона не вірила, що він став іншим.

І колишній юнак поїхав назавше від суворих ландшафтів свого краю. Він уже ніколи не повернувся туди. А колишня дівчина через якийсь час померла, спалювана образою, каяттям і жалем.

І одного разу, коли старий дід, у скорботному обличчі якого ніхто би не впізнав колишнього юнака, доживав свої останні дні, самотній і покинутий усіма, він подумав, що так і не прожив те життя, яке хотів. Йому було нестерпно боляче, але вже нічого не можна було змінити. І ті двоє, що могли бути разом щасливими, повмирали далеко одне від одного, нещасні й зневірені.

Висновку не буде...

3

Кость Онишкевич перейшов до 10-А. Марія Ковальчук — до 9-Б. Уявіть, вони попридумували собі нові імена!

...Можливо, тому що наш розум противиться застиглоті — і ми час від часу хочемо побувати в різних масках, помилуватися різними ролями, які вправніше чи нездарніше виконуємо, щоб відтак повернутися до основної?..

Кость був Левом. Завдяки цьому іноді смішному, іноді величому знаку Марійка назвала його Левчиком. Вона народилася під сузір'ям Стрільця — і Кость, окрім Неспокійки, вигадав її ще одне ім'я — Мисливчик. Неспокійко і Неспокійка, Левчик і Мисливчик, Марійка і Костик, Ромео та Джульєтта, два знаки Вогню, два юних вулкани, пряма лінія, перетнута перпендикуляром, десятикласник і дев'ятикласниця Старомихайлівської середньої школи № 2, одні з кількох мільярдів землян, голка і нитка, він і вона.

«Як добре, що ми помирилися!» — часто думали Костик і Марійка, будучи на самоті. Але це перше розхолодження багато навчило

їх. Кость зрозумів, що кривих дзеркал у нашому житті значно більше, ніж може видатися на перший погляд. Вони здатні спотворити й закаламутити. Людина і без них докладає титанічних зусиль, щоб якнайбільше зрозуміти іншу людину. А коли на перешкоді ще стають примхливі дзеркала нашої уяви, тоді порозуміння стає неможливим.

...Коли ми були посвареними, то розмовляли різними мовами. Мали різнокольорові серця. Наші групи крові були несполучними. Бо Той, що об'єднує, і Та, яка допомагає подати руку, водночас відвели від нас свої літургійні погляди. Ми не знаємо цих причин. Можливо, це було перше входження до світу дорослих? Лабіринту Мінотавра, який ще називають життям? Гра сліпих сил Хаосу, які, врешті, позіхнувши, облишили Марійку і Костика як *до пори, до часу* малоцікавих об'єктів? Але коли настане час — що буде тоді? Чому одні люди мають більше випроб, а інші — менше? Деякі — за десятьох? Як заслужити Його прихильність? Чи існують у нашому житті знаки-попередження й події-символи? Як навчитися розпізнавати їх із пащєки випадковостей і недоладностей? Чому ніхто не може дати чітких відповідей?..

4

Марійчина мама плакала.

— Що трапилося, мамо?

— Нічого, доню, все добре, — сльози котилися на стіл, наче перетворившись на річку, що одного разу насмілилася вийти з берегів.

— Чому ж ти плачеш?

— Бо...

— Щось із татом? Він же вчора телефонував? Про що ви говорили? — прокидалися у дочки туманні здогадки.

— Ні, ні... Усе нормально...

Сьогодні — і вперше у житті — Марійка нагадувала маму, а мама — Марійку. Наче якийсь ляльковод, що рухає ниточками нашого життя, вирішив знічев'я розважитися.

...Може, тато хворий і йому не вистачає грошей на ліки? У тій Москві, де він працює на будові в якогось голомозого скоробагатька, є шикарні аптеки й офіси, але вони не вточують тепла бідному татові, що згинається в чотири погібелі для майбутнього своїх дочок... Може, йому не виплатили зарплатні — і він третій день голодний? Навколо сновигають чужі люди, з чужою мовою і чужими думками — вони не дадуть батькові ні крихти хліба, адже тій Москві треба лише його сильних рук, якими тато розмішує й носить розчин для будівлі розкішних апартаментів невеликої сім'ї голомозого

скоробагатька, хоч там могла би поміститися сотня знедолених та бездомних...

— Ні, ні, дитино... Він не голодний... Просто...

— Що, ма? — починала плакати дочка разом із мамою.

— Просто... Я за ним скучила...

...Може, тато, набираючи правою рукою телефонний домашній номер, лівою пестить якусь тітку, адже він любить робити жінкам компліменти? Може, тато вже забув про маму, яка так чекає на нього, забув про дочок? Кажуть, на тих заробітках таке часто трапляється, що люди їдуть туди з однією душею, а повертаються — з іншою. Або взагалі не повертаються, лише пересилають гроші. Але навіщо тих грошей, коли немає любові?..

— Ні, доню... Що ти таке кажеш на тата? Він би ніколи цього не зробив! Просто мені буває важко...

Мама і Марійка ще довго розмовляли. Світилося віконце — здається, вже єдине на всю Старомихайлівку. Була друга година ночі, коли вони полягали, сповнені тривоги й надії. Мама згадувала, як вона познайомилася з татом, навіть трохи розповіла Марійці про свої хвилювання і любов.

— Це ж як у мене і Костика! — зробила дівчина приголомшливе для себе відкриття. І одразу мама видалася їй ріднішою і розумлішою. Хотілося гладити мамину голову, шепочучи якісь заспокійливі й дуже ніжні слова.

Ще довго голосно стукотіли дві беззахисні грудочки їхніх сердець. Світло вже вимкнулося, але вони говорили-говорили. І про те, що мама допомагатиме їм, коли Марійка з Костиком одружаться, і про те, як Марійка колись назве свою дочку чи сина, і про те, що їй треба вступати до вишу, і про ті невибагливі жіночі секрети, які мама знала з власного досвіду, і про те, як мама любить тата, особливо коли його нема поруч, і про мамину роботу та Марійчиних учителів.

Надворі почало світати. Було тихо, анішелесь. Лише красивий молодик-місяць безпристрасно, навіть байдуже, підслуховував розмови дочки та матері...

5

— Щось мене мама насторожує...

— Моя?

— Не жартуй, Левчику!

— А що трапилося, Мисливчику?

— Мама моя чомусь захандрила... Якась депресія...

— Не журися, Неспокійко. У батьків так буває, коли вони борюкаються з собою...

— Як це?

— Ну... Коли вони мають внутрішні конфлікти...

— А це ще що таке? А ми? Теж маємо ці конфлікти? — з ледь підмальованих уст Марійки градом посипалися питання.

— Тільки якщо пробуємо сперечатися, хто з нас краще рахував зірки...

— Коли?

— У п'ятницю о 21:59 або у вівторок о 22:01 — віджартовувався Костик

— Але справді, Левице, не тягни! Як виникають ці конфлікти і чи їх можна уникнути?

— Я ще багато не знаю... Але їх провокують різнокольорові бажання.

— Як це?

— Тобто протилежні.

— Наприклад, Левчику, наприклад!

— Наприклад, ти одночасно хочеш і не хочеш цілувати мене.

— Хіба таке можливе?

— Ще й як, Мисливчику! Хочеш — бо любиш, а не хочеш, бо боїшся збудження.

Марійка зашарілася.

— Ти про це?

— Так.

— А чого б це я мала боятися?

— Ну, не знаю. Напр...

Марійка несподівано обірвала:

— Костю, давай-но залишимо це питання, типу, відкритим. Хіба що... хіба що відкриємо йому ліве вікно і праву руку!

— А хіба питання мають вікна та руки? — розмова мимоволі текла деінде.

— Навіть голову і язик, Левчику, мають! — задержувато віджартовувалася Марійка.

— І цей язик роздвоєний? Чи потроєний? Може, шестикутний? Перекотипольний?

— Знову загинаєш своєю метафорикою... А ти для мене потроєне левенятко у п'ятикутнику, ось так!

— А ти... ти — Мисливчик, який грає водночас на десятих крихтних піаніно арію Зеленої Свободи!

— А ти — іграшковий гном!

— А ти — стоколірний ельф!

- Двохсотлітній пес!
- Десятилітровий дім! І всім добре жити в нім!
- Ящірка-хамелеон, що приносить сім пригод!
- Перехресна веселка! А ще ніж і виделка!
- Перекресний сюртук, що турбує нас: «Тук! Тук!».

Нарешті Костик і Марійка після радісних окриків, наповнених задерикуватими шифрограмами і навіть змінами окремих слів, заспокоїлися. Верх брала ніжність, що знову нахлинула на них, наче очисна червнева злива. Хотілося туркотіти, як голуби, і шепотіти на інше вушко щось таке гарне і недосяжне, неначе золоте руно для Ясона і його друзів.

- Мій Левчику...
- Моя Неспокійко...

За їхніми забавами підстерігав не місяць, а сонце, що було набагато привітніше від чванливого молодика. Сонце сміялося. І та широка відкрита усмішка робили Марійку і Костика такими ж розсміяними і радісними, як і їхній покровитель — Сонце.

6

Із Миколою коїлося щось недобре. Уперше він відчув цей дурманний заштрик ще до сварки з Костем. Одного разу на перерві він побачив Марійку. «Яка ж вона струнка і весела», — подумав. Відтоді ці два слова не давали йому спокою. Скажете, як таке можливо, щоб мордували два слова? У людському житті нема неймовірного, бо нерідко наша дійсність строкатіша від найхімерніших снів.

...Якби так трапилося, що Костик із Марійкою посварилися б... Може, їх якось посварити? Але тепер це нелегко, бо цей Ромео зі своєю Джульеттою нерозлийвода. Майже всюди разом, наче хто припилив їх одне до одного! Але ж навколо стільки дівчат, Миколо, чому тебе хвилює чужа любов?

Не знаю, вона *струнка і весела*, але Костикова. Позавчора мені снилося урвище. Марійка сидить на стільчику і грає на скрипці. Мелодія така знайома, як речі у моїй кімнаті. Але я не можу розгадати її. Мелодія набирає сили, із лагідної стає грізнішою. Починає накрапати дощ. Я з Костем танцюю над урвищем... білий вальс. Він запросив мене. «Танець має тривати п'ять хвилин», — каже Марійка, відкидаючи скрипку вбік. Раптом Кость замахується, щоб мене вдарити. Я б'ю його — і він летить в урвище так легко, як птаха. Марійка скрикує... і летить за ним. Ось вони вже пролітають над мою головою, трохи обважніло махаючи руками-крилами. Із ними все гаразд! Я ридаю від безсилля й сорому. Урвище поволі стає мою кімнатою, дзвонить будильник. Час уставати і збиратися в школу...

На перерві Микола вітається з Костем. Після тієї сварки їхні стосунки стали значно прохолоднішими. Принаймні друзями зараз їх назвати важко.

...Якби Кость знав про справжню причину... Цікаво, що би він зробив? А нічого! Я не винен, що мені подобається його Джульетта! Ось візьму і скажу їй про це! Нехай жене геть цього *психолога*! Теж мені розумака знайшовся. І відмінник цього року, і спортсмен, ще й... ще й *струнка і весела* його любить. (По Миколиному обличчі пробігла якась м'язова судом). А не забагато тобі, фацете¹, всього одразу? Може, зі мною поділишся? Ні оцінок, ні твоїх лідерських замашок мені не треба. Мені треба її... ось що мені наразі треба... Але він не винен... Як це не винен? Чого ніхто інший не став на моїй дорозі? У бойовиках чітко навчають: кожного суперника слід знищувати! Але... як це... знищувати? Не знаю... Спочатку скажу Марійці, що люблю її. І якщо все буде добре, то дам йому спокій.

Але якщо вона закомизиться чи як там, тоді...

Микола тиснув Костеві руку, порушуючи неписаний, але від того не менш реальний чоловічий кодекс честі.

Якщо ти шануєш людину, то потиск руки означає твою відкритість до неї та відсутність поганих намірів. Якщо не шануєш — то не подаєш руки, даючи їй таким чином лицарський знак: «Стережися!». Микола ж тиснув Костеві руку, потайки замишляючи щось недобре.

7

— Машо, мені треба поговорити з тобою, — почула Марійка стиснутий голос Костевого друга. Особливо різонуло оте «Машо». Костик ніколи так не звертався до неї.

— Я слухаю тебе, Миколо.

— Бачиш... Я... я хотів тобі сказати, що... що нам треба зустрітися після уроків...

— Чому? — холодно перепитала дівчина, відчувши спонтанну неприязнь.

— Я... я... щось тобі скажу...

— Кажі тут.

Микола затнувся. Він чекав якихось жартів, кокетства, принаймні сміху від *стрункої і веселої*, лише не цієї, вивіреної до грама, серйозності.

— Тут не можу!..

— Чому?

¹ Молодий чоловік, хлопець (жарг.)

— Що ти постійно чомучкаєш? Заладила зі своїм «чому» як дурень із писаною торбою!

Марійка спалахнула:

— Чого ти від мене хочеш? Або говори, або йди геть!

І дивно — хлопець, замість того щоб сказати щось образливе у відповідь, розвернувся й піти, раптом ухопив дівчину за руку:

— Почекай, не йди!

«Боже, де Костик? Де він? Може, вони змовилися, щоб мене випробувати?» — одразу пригадала Марійка ревності свого коханого. Направду, ніщо легко не зникає. Завше ця зникомість полишає слід, котрий може тягнутися днями, місяцями, а то й роками...

— Кажі, що хочеш, тільки зараз і без таємничостей, бо біжу по Костя! — водномить випалила дівчина.

— Я люблю тебе, Марійко! — Миколині слова пролунали сухим пострілом.

— Що?

— Я люблю тебе, Марійко. — слова лунали, начебто розстрілювали налякану Неспокійку. «Вони змовилися, змовилися!»

— То й що? — дівчина відчувала, що це не найліпша реакція на оспідчення, але їй зараз було не до дипломатичного лоску. «А якщо і не змовилися, то... за кого він мене має? Як він сміє?»

— Нічого, — на цей раз не втратив самоконтролю новий капітан футбольної команди. — Скажи, що мені тепер робити!

— Йти до свого класу, бо вже дзвінок!

— Невже ти ні на крихітку мене не любиш? — познайомився Микола з прохально-страдницькими нотками у своєму іншому голосі.

— Ні, Миколо. Ні на крихітку, — тепер уже Марійчині слова пролунали сухим пострілом.

— Справді? — важко було сказати, чи хлопець трагічно блазнює, чи розпачливо перепитує.

— Справді. Ну, бувай! Я побігла на урок.

Микола не відповів нічого. Він не пішов на наступний урок. Він узагалі погано пам'ятав, як провів наступну годину. Потім зайшов до класу. Забрав наплічник і поплентався чи то в напрямку дому, чи до старомихайлівського лісу.

8

Ну, як він міг мені таке говорити? Хіба не знає про Костика? Це ж його друг, принаймні колишній... Кажуть, що жінки й дівчата не вміють дружити, тільки в окремих випадках здатні до солідарності. А хлопці?

Може, у житті дорослих узагалі немає такого поняття, як дружба? Бо якщо ще із шкільної парти хлопці здатні на таку підступність, то... І не скажеш, що мені це було геть-таки неприємно чути... І найбільше страшно через це... Ні-ні, я би ніколи не сприйняла Миколиних залицянь, але ж... До мене підійшов, а не до іншої... Хіба дівчат мало у школі? Може, він думає, що я здатна до якоїсь *легшої* поведінки через стосунки із Костем?

А якби я дозволила йому трохи позалицятися — що було б далі? Одного разу він прийшов би, сказавши: не хочу більше бачити біля тебе Костя, нехай забирається геть! Бр-бр! І я тоді відчула б, що зайшла задалеко у своєму напівдитячому інтересі до пікантної ситуації. Напевне, життя — не мильна опера. І хоч я би не дозволяла йому торкатися себе, та все ж... Нещодавно в сусідньому райцентрі якийсь старший хлопець повернувся з війська. Дівчина начебто писала йому листи, що любить, кажуть, він тримав ті листи біля себе, перев'язавши їх синьою стрічкою. А повернувшись, дізнався, що вона має іншого, його ж лише заспокоювала той весь час, мовляв, хай тобі легко служитися, солдате. Він дізнався про все. Йй не сказав ні слова, а того хлопця поранив із якоїсь гвинтівки. Добре, що врятували. А бідолашного солдата, що встиг побути лише кілька днів удома, одразу забрали до тюрми, в камеру попереднього розслідування. І хто винен? Вона — і ще раз вона! Бо там, де є любов, завжди причаїлася ненависть як її нерозлучна сестра...

...Ось за кілька тижнів Микола, збезумілий від болю й пристрасті, скрадається до Костикового дому. Його переслідують недобрі знаки, застереження: свиня, що втекла від якогось сільського господаря, розляглася просто на асфальті; легіон чорних кішок, трихвилинний град. Але він щось задумав. І тоді Марійка, відчувши недобре, біжить за ним і каже: «Я не люблю тебе, Миколо. Я ніколи тебе не любила. Мені було тебе трохи жаль. Якщо не облишиш Костя й мене — начувайся! Я те-бе не люб-лю, розумієш?!» І Микола повертається, зненавидівши Марійку. Він буде по-дрібному мстити їй усе життя, але вона боїться лише за Костика, а не за себе...

Марійка відчула, що навіть не співчуває Миколі. У її серці гніздився лише клубок зневаги і здивування.

9

Микола таки пішов до лісу. Його душили сльози. Добре, що цього ніхто не бачить. Навіщо було спшити? Але він не сподівався, що *струнка* і *весела* буде себе вести так жорстоко.

...Вона могла сказати, мовляв, я люблю іншого, але ти теж хороший і кожна дівчина була би щасливою на моєму місці. Але я

люблю тебе як друга. І колись ми підемо втрюх до нашого лісу. Всі розбредемося в різні боки. Я заблуджуся, і Костик не зможе мене знайти. Пройде кілька годин. Зневірившись у пошуку, Костик піде додому. А ти шукатимеш мене півдня — і таки знайдеш. Я сидіти му під деревом, а поруч — ведмідь. Ти відженеш його і пригорнеш мене. Тоді я скажу, що люблю тебе і буду твоя дівчиною. Ми повертатимемося з лісу, взявшись за руки. Кость гляне, все зрозуміє і нарешті дасть нам спокій...

...Я перейменую тебе і називатиму Стрункою Веселкою. Кость забереться з нашої школи, і ми його більше не побачимо. Інколи ти згадуватимеш його, але чимраз рідше — і нарешті забудеш повністю. Я стану першим твоїм чоловіком, бо з ним ви лише цілувалися. І нарешті, одного прекрасного дня я поведу тебе під вінець. І ми житимемо — байдуже де — довго й щасливо...

...І однієї зими, коли лютуватиме така віхола, що за півметра не буде видно перехожого, до нашого будинку-двоповерхівки хтось подзвонить. Я відчиню двері — і на порозі з'явиться старий, побитий життям Кость. «Я знав, що ти колись прийдеш», — скажу. Він мовчатиме. «Чого ти прийшов?» — «По твою душу!» — відповідь напівбомж, який колись звався Костиком, і почне витягати із-за пазухи ніж. — «Вона давно тебе не любить!» — спробую я зупинити злочинця. — «Неправда, виродку! Ти забрав її від мене!! тобі не жити!» Перехоплюю його судомну руку із затиснутим ножом. Викликаю міліцію. Півбомжа забирають. Бліда Струнка Веселка усміхається мені...

Це не вона винна, що він їй замакітрив голову! Це все Кость! Кость! Як я ненавиджу це ім'я! Він ніколи не був мені другом! Він краще вчиться, краще грає у футбол. Але це ще якось можна стерпіти. Але тепер він став мені **перешкодою!** Він псує моє життя!

Микола плакав від безсилої люті. Промайнула, може, година, а може, п'ять. У ліс м'якими і вкрадливими лапами почали закрадатися сутінки. Раптом хлопець помітно повеселішав. Сльози висохли. Уже сухе обличчя майже світилося.

Микола вибрав із лісу і почвалав додому. У нього визрів певний план, як повернути *струнку* і *веселу*.

10

А Марійка тим часом була зовсім невеселою, невідступно згадуючи Миколіне *освідчення*. Що робити? Це ж треба такого! Ніколи би не подумала. Невже Кость аж так їй не довіряє, що вирішив випробувати руками свого приятеля? Може, вони зараз жваво об-

говорюють цю подію? Але... Якщо Левчик нічого не знає? Казати йому чи не казати? Знову може мучити ревнощами! Марійка згадала минуле літо — і її худенькі плечі пересмикнулися від надто неприємних спогадів.

Слід заспокоїтися і подумати логічно. Якщо Кость не знає, то не варто зайве давати йому привід для роздратування. Якщо знає, то сам розколеться, бо ж його великий друг Микола-освідчувач не посміє збрехати, що саме вона йому відповіла. А якщо добреше... тоді... хай начувається!

Коли після уроків дівчина зустрілася із Костем, то її лице нагадувало непроникний обрис старого вождя-індіанця. Вона не сказала нічого. Судячи з поведінки її доброго і коханого Левчика, він нічого не знав. Марійка здогадалася, що це була *ініціатива* винятково Миколи. Правильно! Як вона могла навіть подумки звинувачувати Левчика! Адже не так давно у нього з Миколою була якась сварка! Усі події начебто уклалися в логічну схему.

Тим часом Кость хотів розповісти Марійці один античний міф: про тисячі пригод воїнів, що поїхали шукати мрію, про їхні битви і помилки, підступних і жорстоких божків, що діяли за надто людськими принципами, збезумілу жінку, яка, думаючи, що кохає, чинила (в ім'я своєї одержимості...) страхітливі злочини; про добрих і шляхетних богів, що пробачали людям їхні слабощі й страхи. Розповідь текла, переносючи наших закоханих у дивні часи світанку людської культури. Це був міф про аргонавтів — вічних шукальців істини.

— Аргонавти, — ділився Кость уголос із дівчиною своїми міркуваннями, — жили завжди. Їхній ватажок міг називатися Ясоном, Гераклом чи Галілеєм. Він міг бути будь-ким — не конче воїном, що володіє багатокілограмовим мечем. Але він мусив бути аргонавтом і канатоходцем, одержимим не кишеньковою мрією про збагачення чи славу, а благородною метою пошуку щастя. Поміж нещасливими й покинутими, самозакоханими і брехливими мін мусив нести свій незламний вогонь віри, яка зігрівала і його, і всіх навколо. Важко стати справжнім аргонавтом. Іноді може здаватися, що неможливо — та й непотрібно... Але треба йти і вірити. Особливо тим, у чиїх жилах тече неспокійна і шляхетна кров шанувальника мрії.

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Хто головні герої твору? Які нові імена вигадали собі діти? Чому?
2. У якій родині виховувалася Марійка?

3. Чому Микола заздрих Костеві?
4. Чи вважаєте ви заздрість гріхом? Чи є місце заздощам у товариських стосунках?
5. Як дівчина відреагувала на освідчення Миколи?
6. Як переживав парубок відмову Марійки?
7. Чому Костеві подобалася міфологічна історія про аргонавтів? Як ви розумієте його фразу «стати справжнім аргонавтом»?

11

Такий гарний листопадовий післяобідок! Кость ішов із футбольної секції. Марійка сьогодні теж тренується, вони зустрінуться завтра.

...Йому снилися якісь нісенітниця. Наче він виходить із лісу й поривається бігти. Так гарно, у вухах свище вітер!.. І раптом падає. Хочє підвестись, але ноги заплуталися в якусь сітку, на подобі капкана. Небо стає чимраз похмурішим. Марійки нема ніде. На нього насуваються якісь люди, одягнені чи то в чорні лицарські шати, чи в уніформу гіцлів¹. Їх п'ятеро. Коло звужується. Він ніяк не може виплутатися із сітки. Сітка стає тілом. Починається допотопна злива. Чи то лицарі, чи гіцлі сміються. Вони мають довгі металічні гаки. Істоти з гаками повільно підходять до Костика. Він кричить... і прокидається...

Сьогодні була класна гра. Лише Микола знову чомусь бурмосився, мовби Кость йому винен сто євро. Раптом у тихому провулку хлопець почув:

- Ей, чувак, куда прьош?
- Себто?!
- Кудя прьош, мудаку?
- Що таке?
- Ось ми тобі шчас покажемо, що таке!

Ватага із трьох старших хлопців, жодного з яких Костик не впізнав, раптом кинулася до нього. Трісь! Бух! Бабах!

- Щоб не був таким вумним, гад...
- Не фіг' випендрюватися, мудило...
- Получай своє, паря! Получай!

Побиття тривало не більше хвилини. Костя навіть не встиг отямитися, хоч усе-таки зацідив комусь із нападників по мармизі, викидавши припадок шаленого реву і лайки. Нестерпно боліла голова. Хлопець обмацав лице — по ньому текло щось липке і червоне. Навколо не було нікого.

¹ Людина, що виловлює собак. Уживається як лайливе слово.

12

Лише через якийсь час Кость спробував підвестись. Спершу здавалося, що він підхопиться й піде, похапцем обтрисившись, наче від поганого сну. Якись хлопці... напад... цього не може бути... це випадковість... це не з ним... Але нестерпно боліло тіло. Він підіймався і падав, мовби хтось сторонній методично робив йому підніжку.

Марійці чомусь було незатишно. Нібито жодних підстав хвилюватись, але... Скільки разів казала Костеві про мобільний! Але він лише відмахувався: пізніше, мовляв, ми ж постійно з тобою зараз бачимось, це якби я поїхав на заробітки в Португалію (жартував), тоді вже обов'язково завів би собі «дебільника». Може, він на секції?

...Марійці сьогодні снився кажан, що тримає в зубах мишу. Він пролітає над якоюсь розкішною кав'ярнею, у Старомихайлівці таких немає. Усі столики порожні. А вона ходить між ними в уніформі офіціантки, бо господар наказав підходити до столиків, навіть коли вони порожні, мовляв, обов'язково хтось прийде, якщо ти ввічливо стоятимеш біля шикарних порожніх крісел. Величезний кажан пролетів над столиками, мало не зачепивши дівчину своїми неприродно розлогими крилами. Миша впала. Перемагаючи страх, Марійка підбігла до нещасного мишенятя: живе чи мертве? Кажан зник. Мишенятко пицало і просилося до рук, кумедно відставаючи лапки. Нарешті сіло за столик і пролепетало людським голосом:

— Я так втопився, одну каву з вершками, будь ласка, я так втопився, і подвійне морозиво з чорницями, якщо можна...

Марійка виконала замовлення. Кава і морозиво подіяли магічно. Перед нею стояв уродли вий хлопець, який чимось дуже нагадував Костика. Дівчина-офіціантка усміхнулася до нього. Страху вже не було, а й перевтілення зникло, залишивши замість грошей пригоршню старовинних золотих монет...

Спортзал, де відбувалися заняття з міні-футболу, був уже зачинений. Дівчина розшукала сторожа. Він бачив, що Кость був на занятті, а потім усі порозходилися, а що таке, може, щось трапилося? Марійка відмахнулася й побігла далі.

У всіх закоханих і в усі часи є той шляхетний поклик, що жене їх до своєї половинки. Можливо, тому, що кожен закоханий підсвідомо хоче розчинитися у своїй половинці. Стати єдиним цілим. Адже закохані можуть усе. Для них немає відстаней, часу, поганого самопочуття чи інших перешкод, вигаданих людьми, не здатними любити. І Марійка йде вулицями свого містечка, незважаючи на сутінки і тиск у грудях. Вона не знає, чому, але щось їй підказує: йди і шукай! Листопадова погода примхлива, мов юна красуня. Нещодавно було сонячно, а зараз починає накрапати дощ. Гуляє вітер.

А Марійка йде, як буде ще не раз іти у своєму житті, відчуваючи власну незамінність для коханого. І б'є її дощ своїми пат'юками, і боляче шмагає вітер, а вона йде і йде, як усі закохані в усі часи. Як усі аргонавти в пошуках золотого руна любові.

Раптом дівчина почула якийсь стогін. Щось таке знайоме... що це? Вона, певно, поволі дуріє сьогодні... Їй здається, що це стогне Левчик. Але що би він робив на цій вуличці? Це якісь кажани, миші, тепер ось вже галюники починаються. Стогін то затихав, то посилювався. Зрештою дівчина пішла у напрямку тих звуків, переборюючи страх.

А якщо це заманує у пастку добросердних людей якийсь злочинець із хворою психікою? Зараз вона підійде, а він накинє на неї капкан і забере з собою для витончених тортур. Або це прокажений, що вирішив перед смертю передати всім випадковим перехожим свою леправість як прокляття. Можливо, це хтось помирає, а коли Марійка підійде, одразу з'явиться міліція — і її засудять, бо застали на місці злочину. Кажуть, у наших тюрмах мучиться багато невинних. Може, це лише плач осіннього вітру? Стогін скрипки музиканта-бродяги? Розвага ірреальної істоти? Іти чи не йти?..

І все ж вона йде, бо сміливий не той, хто нічого не боїться, — таких людей серед здорових душевно не існує, — а той, хто переступає через власні страхи.

Вона бачить якусь фігуру, що силкується підвестися. Це... **Кость**?!

— Костику, це ти?

Фігура повільно озирнулася. Боже, це таки Костик!

— Я...

— Що сталося, Левчику? Ти живий?

— Так... тут... якесь непорозуміння... три старші хлопці... і... словом...

Хлопець ледве говорив.

— А як ти тут взялася? Вистежувала мене? — навіть пробував жартувати.

— Я... чесно, не знаю...

Марійка допомогла Костикові підвестися.

— Опирайся на мене, Левчику, — їй шалено хотілося плакати. У голові чомусь промайнуло Миколине освідчення. Нехай... пізніше...

— Нічого... Я зможу сам...

— Але є я, Костю! Не соромся!

Удвох вони якось подолали шлях до хлопцевого будинку. Ішли так повільно, мовби дорогою кректали дід Кость і баба Марія, які

довго прожили разом і зараз повертаються від залізниці, відпровадивши внука, що приїжджав на півдня у гості.

— Ти знаєш тих хлопців?

— Ні...

Марійка ще раз згадала про Миколу, нічого не кажучи Костю. Зараз не до того! Вона бачила, як хлопець поволі то блідне, то червоніє. Його руки були то холодними, наче земля Антарктиди, то гарячими, як вогонь.

— А якби ти не прийшла?... Я би... не зміг...

Іти ставало дедалі важче. Марійка вже фактично несла Костя, паралельно видзвонивши з мобільника його батьків. Мовляв, Костику трохи зле, вийдіть, будь ласка, нам назустріч. Через десять хвилин наляканий Костиків батько приїхав на таксі. Сполотнівши, він одразу повіз сина до районної лікарні. Марійка залишилася, хоч найбільше у світі тепер хотіла бути біля Костя...

13

Миколі було, м'яко кажучи, незатишно. Він винен, адже його думки не залишилися лише думками. Тобі, хлопче, слід було сказати Костеві: так трапилося, мовляв, я позаздрив тобі...

Прийду до нього в лікарню, впаду на коліна, вибач, якщо зможеш, ми вже ніколи не будемо друзями, лихий мене поплутав, добре, що ти залишився живий, я просив їх лише *налякати* тебе, а вони не послухалися. Якесь мана найшла на мене, Костю, каюся на все своє життя наперед, бо від нього слід очікувати тільки того, що сам заслужив. Я вчинив підло, як зрадник. Із цих хлопців два ніде не працюють, і з ними взагалі ліпше не зв'язуватися. Я віддав їм свого велосипеда. Я казав, щоб тебе *налякали*. Я не казав, щоб били. Але не уточнив, як *лякати*, а вони зрозуміли по-своєму. А якби вони тебе вбили? Мене б засудили як неповнолітнього замовника злочину. Їх теж. І як би я жив після цього?

Навіть не у твоїй Марійці справа. Вона для мене назавше перестала бути *стрункою* і *веселою*. Це був лише привід. Відкрию тобі свою страшну *таємницю*: я ненавидів тебе вже близько двох років. Тобі краще вдавався футбол і навчання, ти маєш дівчину. Тебе майже всі люблять. Я теж так хотів, Костю. Але мені не вдавалося. Напевне, замало хотів. Знаєш, коли тебе Ярема вдарив по носі — і ти потім лежав у лікарні, я теж був трохи винен, хоча грав з тобою в одній команді. Бо перед тим я одного разу сказав Яремі, типу, Костя може зупинити лише удар по ногах, коли він рветься у штрафну, — але, мовляв, ніхто не відважується, бо всі його бояться. Я знав Яремин

характер, знав, що він багато не думає, але схоче зробити наперекір, бо він, типу, не боїться нікого... Я все прорахував! Я справді, коли тебе під час гри забрали в лікарню, спересердя потягнув його по носі, коли суддя цього не бачив. Ударив, щоб він не був таким ревним виконавцем. Ударив через те, що він *дослухався* до моєї підступної поради. Адже я тебе, Костю, і ненавидів, і любив водночас. Думаєш, такого не може бути? Ще й як може...

А коли ти відмовився від капітанської пов'язки, то шокував мене. Бо ти знову був, типу, біла і пухнаста цяця, а я — погана і невдячна кака. І мені шалено захотілося вимазати твою шляхетність, обкидати її багнукою! Я нічого не міг вдіяти з собою. Хлопці підколювали мене, мовляв, був нормальний капітан, а тепер. Я вдавав, що не чую. Хоча справа не в капітанській пов'язці, а в тому, щоб **пе-ре-вер-ши-ти** тебе, хоч у чомусь перевершити!!!

Але недавно хлопці фактично насильно скинули мене з капітана, передавши пов'язку знову тобі... І тут мені залишалося лише взятися за Марійку, бо я не міг впливати ні на твою класну гру, ні на оцінки в школі, ні на твій компанійський характер. Тебе люблять майже всі, уявляєш? Відтепер любитимуть ще дужче. Усе тобі йде на користь, навіть лікарня, все!

Знаєш, у Марійці теж заковика. Але це трохи складніше, ніж футбол. Я ревнував. Марійку до тебе, а тебе — до Марійки. Спочатку я не знав її, а потім... потім вона теж мені сподобалася. Точніше, я любив вас двох — і вас двох ненавидів. Спочатку — лише тебе, а потім і твою Марійку, спочатку із 7, потім із 8-Б. Узагалі кілька разів було так, що мені водночас хотілося і знищити тебе, і захистити від... моєї ненависті. Так само з Марійкою. Коли я її освідчувався, то перед тим усе продумав. Якби вона відповіла взаємністю, це була би найперше помста для тебе, мій колишній друже і вороже. Якщо би вагалася або була шокована — я би теж тішився. Але вона повелася так холодно, так байдуже і навіть зневажливо (може, відчула якимось моєю... ну, фальш?), що це мене несподівано дістало.

Я пішов до лісу. І вперше не міг тверезо мислити. Може, я по своєму був закохався у колишню струнку і веселу, не знаю. Може, це була закоханість і помста водночас. Така, знаєте, легка закоханість і важке почуття помсти. Така собі, розумієте, трохи надумана любов і реальна ненависть до Костя. І я вирішив поговорити з хлопцями. Без оплати вони навіть не схотіли слухати. Казали, що цей чувак їм *по барабану*. І тоді я був змушений віддати свого улюбленого велосипеда... Правда, десь за дві години після того — повірте мені, будь ласка! — я розшукав їх знов і сказав, що передумав. Вони обляяли

мене і не віддали мою *машину*. Тоді я сказав, щоб забирали велосипед, а його лишили в спокої. Вони знову обляяли мене і сказали, що вони, типу, чесні фраєри і своє відроблять, і відробили...

14

Кость невесело думав про синхроністичність. Тобто, як писав учений-психолог Юнг¹, деякі події трапляються в нашому житті двічі, і в цьому закладена якась символіка. Яка? Її важко розгадати людині. Хай там як, — понуро втішав себе хлопець, — тепер він багато років не потраплятиме в лікарню, бо Юнг вичерпав для нього ліміт травм. Перша травма — після шкільного футболу, друга — після побиття. І Кость спробував засміятися, хоч це було нелегко, адже боліло все тіло. Добре, що хоч устиг міцно прикластися до чиєїсь мармизи. Це єдине, що підбадьорює...

Марійка приходила кожен день. Вона розповіла про Миколине освідчення. Якби Костеві сказали про те, що їхня школа віднині перейшла на китайську мову викладу предметів, він не був би таким заскоченим¹. Як це? Хіба той не знав, що Марійка — Костева дівчина? Та як він посмів? Чи не вперше хлопець відчув запах якогось парадокса із далекого, дорослого життя, де все часто буває вкрай заплутане й неоднозначне, бо дорослі самі все таким роблять, щоб потім скаржитися, які вони нещасні...

Костеві батьки подали заяву в міліцію. Хоч тато казав, що це марна справа, бо міліція ловить лише бабусь, які торгують білими й чорними зернятами на старомихайлівському центральному ринку. А це Кость нікого не міг би впізнати: було темно, і нападники діяли раптово. Хіба що шукати, у кого з хлопців, трохи старших від Костя, розквашена пика...

Проте, як сказали лікарі, життєво важливі органи не зачеплені. Але забої грудної клітки, рвано-колота травма ноги (чи не якимось ланцюгом «пригостили» під час нападу — добре готувалися), численні синці, чи то пак, гематоми на тілі.

...Якби хтось із них ударив ланцюгом у голову або серце, то... Усе могло б закінчитися набагато печальніше. Кажучи відверто, його би вже могло не бути. А життя тривало би далі. Сходило би сонце, як і завжди хтось читав би книги і нипав в Інтернеті. Поплакали б — і забули. Хоча... Костикові уявлялися картини, пов'язані із найближчими, між якими вже не було його колишнього друга Миколи. Марійка, що після його смерті йде у монастир, щоб уже ніколи не скинути чернечих риз... Маги, якій безперестанку роблять заштрики

¹ Захоплений зненацька.

у вену... Батько, що не хоче більше їхати на таксі, бо для кого йому тепер працювати?.. Сестричка Діана із сухим лицем-маскою, бо вона навіть не може плакати... Віночки, чорні жалібні стрічки, школа, яка ридає на похороні свого улюбленця...

Костик стрепенувся. Що тільки не стрельне в голову! Але справді, якби вцілили в інше місце, вони ж у темряві не розраховували все до міліметра... Але менше з тим. Хлопцеві не давали спокою причини цього безглузкого нападу. Він ні з ким серйозно не конфліктував. Не кажи мені, Неспокійко, про Миколу, будь ласка! Про людей не можна аж так погано думати! Невже ти справді вважаєш, що можна замовляти побиття через капітанську пов'язку футбольної команди класу? Мають бути вагоміші причини! Ах, освідчення Миколи-Отелло¹, я забув, дякую, що нагадуєш! Кость нервував:

— Ну і що, ти серйозно вважаєш, що ревнивий Отелло захотів моєї смерті?

— Левчику, я не знаю, що він захотів... Але щось тут негаразд, розумієш? Щось нечисто...

— Я розумію лише те, що ти хочеш з ним знову зустрітися. Під приводом різних вияснень, — Кость пробував жартувати.

— Я на такі жарти навіть не хочу відповідати... Не ображай мене, будь ласка...

Кость укотре згадав про те, як Марійка опинилася там. У потрібний час у потрібному місці. Керована магією закоханої. Може, їй робив підказки Костиків ангел-охоронець? Може, це воля Промислу? А як тоді бути із нападом? Чиєю він є волею?

Костикова голова пухла від запитань, на які не знаходилося відповідей.

15

Лікування проходило успішно. За кілька днів Кость уже міг вставати без дикого болю в грудях. Починався вівторковий лікарняний ранок. Звичайний робочий день у травматологічному відділенні. До обіду ніхто не приходив. Батьки були на роботі, а сестра і Марійка у школі.

Закінчувався обхід. У палаті були інші, ніж минулого разу, хворі. Молох аварій і нещасних випадків збирає свою данину безперервно, мов безжалісний жрець язичницького капища, що задобрює жорстоких божків із пантеону його віри численними людськими

¹ Персонаж однойменної трагедії Вільяма Шекспіра. У переносному значенні — ревнива людина.

нещастями. Одні хворі виліковуються або ще лікуються вдома, інші приходять. Деякі... Нехай, промовчимо. Тут завше багато роботи...

У двері палати хтось несміливо постукав.

— Онишкевич, до тебе прийшли!

— Хто? — спитав Кость медсестри.

— Якийсь хлопець.

На порозі стояв блідий, мов полотно, Микола. Кость підвів очі:

— ???

— Костю, привіт... Я хотів з тобою поговорити...

— Про що? Я вже все знаю.

Миколою пересмикнуло:

— Що знаєш?

— Про твої загравання з Марією... («Чому я не сказав «Марійкою?» — подумав).

— Я не про це... Тобто про це теж... Ми можемо десь вийти?

Костеві було не так легко піднятися. Але він вийшов. Вони сіли на коридорний тапчан. Не було нікого. Микола то червонів, то бліднув. Нарешті випалив, без вступів і передмов:

— Костю, вибач мені. Це я намовив старших хлопців, щоб тебе побили!

— Чому? — хворий здивувався спокоеві власного голосу.

— Бо я завжди тобі заздрих... Я позавчора ходив до священика на сповідь... Я не можу з цим жити...

...Зараз треба подзвонити до батька, нехай викличе міліцію. Хай забирають цього типа в каталажку¹, а там він розкаже більше: і кого підмовив, і скільки заплатив... Нехай запроторять його кудись подалі і від мене, і від школи. Нехай носить капітанську пов'язку в колонії! Не можу на нього дивитися...

— Ти хотів, щоб мене вбили?

— Я хотів, щоб лиш налякали... Я...

...Якби можна було чинити самосуд, одягнув би зараз на руки чорні шкіряні рукавиці — і за півгодини зробив би з цієї мармизи решето. Я б забув про власний біль, бо мене гріла б помста. Не треба колонії — це якось низько. Тільки найдужче хотів би, щоб зараз ти, мудило, потрапив сюди хоч на місяць із забоями й пораненнями... Адже чинили колись самосуд запорозькі козаки, застосовуючи до зрадників жорстокі чоловічі покарання, чи селяни, що ставали колом, б'ючи ногами спійманого конокрада...

— Що ти зараз хочеш від мене? — Костів голос був таким тихим, наче він шепотів щось на вухо своїй Неспокійці.

¹ Тюрма.

— Ти можеш заявляти на мене... Але я більше так не можу... Я хотів розповісти правду.

...Мені однаково, що зараз буде. Я зрозумів, як несподівано може — кожен день, чуєте, кожен! — петляти і повертати кудись убік наша доля. Нехай я не закінчу школу, я все візьму на себе, але сьогодні я з цим покінчив... Я не можу спати і не можу жити, бо мана, що переслідувала мене ці два роки, стоїть перед очима. Я вже нікому не буду заздрити до кінця життя, бо ми майже нічого не знаємо про інших, хоча нам часто здається навпаки...

Нарешті вони розговорилися. Ніхто й ніколи не дізнається достеменно, про що була ця розмова. Це буде їхньою першою чоловічою таємницею. Але Кость пообіцяв Миколі, що нікому нічого не скаже. Ні про нього, ні про тих хлопців. А якщо міліція навіть вийде на їхній слід (імовірність цього 1:100), то він скаже, що пробачив усіх, щоб не псувати надалі Миколину долю. Той пообіцяв, що до Марійки більше не промовить ні слова. Вони говорили й говорили, навіть про капітанську пов'язку, доки Костя не забрали в палату.

Був обід. Микола повертався з лікарні також блідим, але якимось урочистим. Він був готовим до гіршого. Цей випадок і ця розмова запам'ятається йому на все життя.

Один раз дозволимо собі забігти вперед. Через багато років Микола допоможе Костеві в одній нелегкій ситуації. Кажучи інакше, він тоді врятує його. Незрідка наше життя складається з таких парадоксів...

...Кость лежав і довго думав. Може, він неправильно вчинив, підставивши, так би мовити, праву щоку? Він хотів зробити інакше. Але цей вчинок наче не залежав від нього. Хтось, вищий і мудріший, наче прошепотів йому наказ. Звісно, що ні батьки, ні Марійка можуть цього не зрозуміти. Але він нікому не скаже. Навіть своїй Неспокійці. Бо він сьогодні з хлопчика став юним чоловіком, пройшовши несподіване лікарняне посвячення.

16

— Левчику, якби ти був Ясоном, я би поїхала з тобою по золоте руно...

— Медея теж допомагала йому, — віджартовувався.

— Але вона була зловісною, а я ж хороша!

— Ти хочеш переінакшити міф?

— Тільки ту частину, яка стосується Медеї...

— Але тоді це вже буде інша казка, бо на Медеї тримається майже половина історії про золоте руно.

— Міфи слід робити добрішими.

— Але тоді із них зникне зло й великі пристрасті — і міф утратить свою силу.

— Чому? Хіба не можна зробити всі міфи світлими, ще й із щасливими закінченнями?

— Але міф є відображенням життя.

— То й що? Хіба ми всі не тужимо за світлом і добром?

— Але його немає у чистому вигляді — і якраз міф є символом боротьби за добро, що не існує без своєї протилежності.

— Ох, Левчику, тобі не важко бути таким мудрим?

— Не сміши мене, Мисливчику...

— То що робимо з Медеєю? Пускаємо її в історію?

— Добре, що вже з нею поробиш... Вона існує поперек наших бажань.

— Хоча без неї міф був би як світляний стовп!

— Ні, Мисливчику. Окрім неї у цьому міфі є багато випадкових убивств, крові й жорстокості...

— Так, я пригадую... Тоді ми напишемо іншу історію пошуків, наприклад, срібного руна...

— Тобто двоє?

— Так.

— А коли писатимемо?

— Усе наше життя. Потрошку.

— Думаєш, те, що ми напишемо, стане комусь взірцем?

— Це вже нас не обходитиме, Левчику, бо ми — не вчителі для початківців.

— Ми самі вчимося.

— І будемо вчитися.

— Доки?

— До кінця життя.

— Це так дивно звучить, Костику.

— Що саме?

— Ну, коли ти кажеш, що треба вчитися не до кінця школи, а завжди...

— Багато правдивого звучить дивно, Неспокійко...

— Так... Я хочу тобі сказати щось дуже важливе!

— Кажі.

— Я люблю тебе, Костику...

— І я люблю тебе, Марійко...

17

Але Марійчина мама плакала не випадково. Лише не хотіла зізнаватися дочці. Іноді діти несуть на собі тягар не лише власного, а й батьківського життя. Навіщо дочці додаткових тягарів?

Марійчин батько, а її чоловік, із яким прожила немало літ, поїхав на заробітки. Виходу не було. Підросла дочка, за нею інша, а хіба багато заробиш у Старомихайлівці, яка є лише райцентром? Марійчина мати працювала медсестрою. Робота важка, заробітки мізерні. І так проходило її життя вже кілька літ: чоловік дві третини року на заробітках, третину — вдома, а вона з дітьми. Спочатку Михайло телефонував кілька разів на тиждень. Потім рідше. А недавно було так, що вона сама постійно йому дзвонила. То він, бачите, на роботі, то був стомленим і заснув, то мусив підмінити напарника... Марина Кирилівна розуміла: щось не так. Вона розуміла також інше:

...це українське заробітчанство — як Божа нагайка за якісь невідомі провини... Руйнуються сім'ї, діти стають напівсиротами, чоловіки та жінки відчужуються одне від одного. І чи можуть гроші — не такі вже й великі, але це, зрештою, не має значення — замістити ці безглузді й непоправні втрати, зумовлені бідністю, нетерплячістю, недалекоглядністю і бажанням елементарного та швидкого комфорту, мовляв, хочу тут і зараз, живемо раз?.. Добрими намірами вимощена дорога до пекла... Але який тут вихід, скажи, Боже, що злічив волосся на кожному з нас і всі піщинки у пустелі?..

...може, Михайло там став наркоманом? Коли він приїжджає додому, то іноді теж кудись зникає, хоча вона розуміє, що здоровому чоловікові важко висидіти у квартирі 24, а відтак 24x24 години поспіль. А може, він заробляє набагато більше — і решту суми йде на купівлю наркотику? Він завше був закритим і малослівним. П'ятнадцять років подружнього життя не змінили жодної риси його поведінки... Він важко працює, а після роботи, коли його напарники йдуть на *пиво і до пива*, він відкриває новенький шприц, а потім власну вену. Тренованим рухом робить заштрик... І за дві хвилини всі тривоги і скорботи світу видаються моему Михайликові, моему бідолашному хлопчикові, іграшковими й кишеньковими. І тільки його розширені очі, коли уважно у них вдивлятися — але хто би це робив? Кому потрібні очі наркомана, коли із *здоровими* очима буває важко поруч, особливо, коли вже багато років разом? — видають усю безодню відчаю та розпачу. Адже із цієї пастки виходу майже немає...

...а може, він спокійно й холонокровно знайшов там якусь заробітчанку? І немає ніякого шприца і ніяких поколотих вен, ніякої

втоми від непосильної роботи, а лише чоловіча зрада... Він не хоче признаватися мені, напевне, боїться, але вже давно думає про те, як би розлучитися зі мною. І тоді йому не приходять до голови навіть думки про майбутнє своїх дочок. Боже, порадь, що мені робити, ніколи не думала, *і прости нам провини наші*, що можу ревнувати, але вже всяке суне до голови, *як і ми прощаємо винуватцям нашим*, а може, ще все буде добре, Михайло — справедливий чоловік і не покине мене з дітьми напризволяще, *але визволи нас від лукавого, аминь...*

18

— *Ой, нема, нема ні вітру, ні хвилі з нашої України*, ніколи не думав, що таке може трапитися зі мною, *чи там раду радять, як на турка стати*, всяке у житті бувало, але, щоб мене закрили у підвалі, добре — якщо тут може бути щось добре, — що хоч не самого, нас тут троє, *не чуємо на чужині* —

— я, звісно, знав про жорстокість, навіть подекуди звірство, російських працевдавців; вони всі, як на підбір: понурі, нелюдяні, майже ніколи не всміхнуться, мовби не тішать їх ці статки, часто казкові, а лише до решти видають душу; мовби це не їхні багатства, а сізифів камінь, який вони покарані скочувати вниз угору —

— здавалося, що мене обмине «щастя» ближче зіткнутися з господарем; ми будували для нього дачу, кажуть, це вже третя, але яка мені різниця, нехай і сто третя; все йшло більш-менш, гроші нам платили, я одразу 3/4 суми переказував Марині й дочкам, щоб вони там, бідолашні, не перебивалися з хліба на воду; іноді дружина докоряла мені, що рідко дзвоню — а що багато балакати? — всяке, звісно, бувало, деколи я каювся, але завжди пам'ятав, що для мене найважливішою є сім'я, особливо мої донечки —

— недавно нас трьох послали на тиждень на певний об'єкт господаря, не хочу деталізувати, словом, це була не дача; ми повинні були за тиждень усе закінчити, оплата мала бути подвійною, спали три-чотири години на добу, під час цього тижня я зрозумів, що таке рабська праця і як почувалися колись раби у якому-небудь Вічному Римі —

— кожного дня біля нас був наглядач чи бригадир, кожної ночі світив прожектор, щоб ми краще бачили об'єкт, кожного світланку тривожно стискалися груди; кілька разів приїжджав Сам, раніше я його не бачив, казали, що цю забудову він має комусь подарувати до певного терміну, щось натякали за борги юності, мені до цього всього не було жодного діла; Сам, до речі, не скидався на плакатного

господаря, ні тобі голомозості, ні потужних децибел у голосі; такий в'юнкий, маленький, часто усміхається, перепитував, чи нам не важко, мовляв, треба потерпіти, чоловік повинен пахати, нікуди від цього не дінешся, все! працюйте, *реб'ята* —

— нарешті ми закінчили ту будову, думали про розрахунок, я за ці дні став подібним до в'язня Соловецьких островів, настав день розрахунку, нас заманили у якийсь підвал на об'єкті і там закрили — чому? для чого? Зв'язатися ні з ким не можна, та й загалом стає моторошнувато, особливо вночі, здається, що лунають якісь зойки, наче зовсім поруч катівня —

— уночі на мене почало тиснути щось позастороннє, нестерпно важке і болюче; я згадував про Соловки й Магадан, Мордовію і тайгу, куди вивозили колись наших людей, щоб в Україні не залишилося українців; у вухах стугоніли уривки солдатської лайки — *«шаг влево, шаг вправо, стреляю без предупреждения!»*, — ой там, на Далекому Сході, де будувався новий барак, сиділи обое, розмовляли і сльози стояли в очах, ніби на мене звалився тягар багатьох закатованих доль і вір, що вже ніколи не побачать світу-сонця.

19

Кажуть, що близькі люди відчувають одне одного. Навіть коли вони розділені значними відстанями.

Марина Кирилівна вкотре набирала номер мобільного свого чоловіка, Марійчиного батька. Відповіді не було, лише холодний комп'ютерний голос констатував, що *«абонент не может ответить»*.

Настрій матері передавався і дочкам. Навіть молодша Марійчина сестра Оріся, незважаючи на свою безтурботність, зрошувала слізьми лице.

...Марійчиній мамі снилася якась велика кімната, захована в лісі й замурована травою та цементом. Над нею шугає вертоліт, із якого хтось скидає товстий шнур. Навіщо цей шнур? Він питається над замаскованою кімнатою. У лісі панує така тишина, наче події відбуваються ще до народження іхтіозавра чи мамонта. Райські лісові трави, райські співи невидимих птахів. Кому тут потрібен шнур чи вертоліт? Для чого оскверняти цю красу щойно народженого світу гулом мотора?

Раптом цемент і трави починають тихо розхитуватися. Щось стороннє вривається в гармонію, зіткану із молока райських птиць і меду райських трав. Із глибин землі починають з'являтися **руки**. Їх багато, вони тягнуться до шнура, як до останньої надії. Марійчина

мама відчуває якийсь болісне й химерне поєднання спокою і тривоги. Вертоліт опускається нижче. Ось він уже понад землею, де замаскована кімната, наповнена якимись людьми. Їхні руки звичайні, без кігтів і шерсті. Відчуття смаку райського молока і меду зникає.

Починається сцена з якогось голлівудського бойовика. Військові у чорній спецформі стріляють у напрямку гелікоптера-рятувальника. Але звідти теж вистрибують військові у темно-синій спецформі. Вакханалія стрілянини. Ніхто не падає. Нарешті кімната розвалюється — і з-під її важкої глибини починають виходити голі люди, засліплені світлом. Їх багато. Це чоловіки, жінки і діти. Вони різного віку і кольору шкіри. Вони падають на трав'янисту райську землю, знесилені від краси і страху.

Боже! — серед них я впізнаю свого Михайла: зарослого, вихудлого, але живого...

Коли Марійчина мама прокинулася, надворі почало світати. Вона, не розуміючи сну, несподівано відчула полегшення. Сізіфова каменюка, що тиснула на груди, кудись щезла, мовби її ніколи не існувало. За вікном зринули перші сонячні промені.

20

Дні ув'язнення минули як моторошне видіння. Шматок хліба та оселедця — на обід, маленька чашка чаю — на вечір. Можна було не їсти того оселедця, менше би хотілося пити. Але що мені залишалося? Помирати голодною смертю?

Ми не знали, що буде далі. Може, господар задумав вирізати наші селезінки, відкрити наші черепи, випити наші очі? Хтозна, може ми будували для нього лабораторію, де лікарі-злочинці робитимуть операції з пересадки сердець та інтелекту?

Через кілька днів нас випустили. Я й донині не знаю, що вони хотіли довести цим кількадечним ув'язненням. Залякати, щоб ми не вимагали платні? Але ми були настільки безправними, що лякати не було сенсу. Зломити нашу психіку? Але для цього кількох днів було замало. Може, зірвався якийсь інший задум із ланцюга подій, і нас випустили, бо ми стали непотрібними? А може, господар — це новітній російський Калігула¹; адже той колись в істеричному припадку наказував сенаторам ув'язнити — для імператорських приватних потреб! — Місяць. Може, господар видумав це ув'язнення для невинних, тішачись безглуздям скоєного, адже у нього вже не залишилося людських бажань?

¹ Римський імператор, правління якого відзначалося жорстокістю та садизмом.

Під час тих кількох днів я багато думав про свою сім'ю. Якщо я й мав перед домашніми якусь провину, то вже спокутав її. Тоді нам нічого не роз'яснювали. Лише одного ранку зайшли і сказали, типу, виходьте; сухо, але добре, що без «до побачення». Через півгодини, коли нас троє хиталося від смаку звичайного свіжого повітря, Сам видав нам платню, як і було обіцяно. Господар сухо подякував за роботу, не згадуючи про ув'язнення.

Шалено захотілося додому. Після темниці навіть російське небо здавалося передпокоем до раю. Нарешті, Михайле, ти покинеш безкінечні заробітки. Візьмеш квиток до українського потяга, покидаючи цю землю, яку ти розбудовуєш, віддаючи їй свою силу і розум. А десь там, де високе і синє рідне небо, на тебе чекають дружина і дві дочки...

21

...Посеред пустелі розкинулося каламутне озеро. Навколо нього плигають і танцюють Мавки та мавпи. Посередині лежить велетенський гіпопотам. Він потворно товстий і безсоромно лінивий. На його язиці лежить... мій тато. Бегемот плямкає і бавиться своїм язиком. І татом. Він може проковтнути і з'їсти його у будь-яку хвилину!

Мені хочеться кричати, а тато не каже ні слова. Він затиснув у руках наш домашній оберіг і махає ним перед бегемотячою головою. Оберіг збільшується, а тварина меншає. І нарешті тато стрибає з її язика на землю. Мавки і мавпи, що плигали й танцювали навколо бегемота якийсь ритуальний танок, нарешті заспокоюються і, позіхаючи, відповзають. Мавки — наліво, а мавпи — направо. Бегемот залишається сам. Тато кудись біжить, прихапцем розповідаючи щось. Я прокидаюся, мовби після двосерійного фільму, хоча цей сон міг тривати десять хвилин...

Ми не знаємо, скільки тривають сни. Про це знає лише наш приватний сновидець і снотворець. Хто він? Чому його не можна ніколи побачити? Він, напевне, безтілесний і безшелесний. Де він живе? У нашому мозку чи деінде? На сто двадцятому кілометрі ірреального царства чи поблизу нашого ліжка? Сновидець добрий чи злий? Та чи можемо приписувати йому людські якості?

Адже Територія наших Снів має окремі закони і правила. Вона зв'язана з нашим життям безколірними і надмірними нитками. Але чому ми ніколи не можемо передбачити сни? Чому нам часто сняться незнайомі чи малознайомі люди, про яких ми не згадуємо упродовж реального життя? Що означають наші сонні фантазмагорії, як-от історія визволення мого тата з бегемотячого полону? Чому Костик

снівся мені частіше, коли ми посварилися? Адже я найбільше думаю про нього. Принаймні більше, ніж про школу, спортивну секцію чи батьків. Він би мав мені снитися кожної ночі! Як стати сонознавцем, щоб розуміти ці речі? А може, це лише довільні картинки такої ж довільної гри молекул і атомів нашого мозку? Чому вівторкової ночі сниться щось гарне, а четвергової — похмуре і тривожне? Чи можна запрограмувати сни? Або навчитися не пам'ятати їх? Чи запам'ятовувати всі? Чому, зрештою, одні сни ми пам'ятаємо детально, інші — згадуємо лише уривками, а треті не можемо нізащо згадати? Звідки ці вибіркові привередливі сновидця?

І ще таке. Чому я недавно раділа, коли мені снилася велика синя книга, і непокоїлася, коли приснилася маленька собача будка на колесах? Адже я не розумію, що означає і одне, й інше? Чому я...

Марійчині роздуми про сни поволі випаровувалися, витісняючись іншим сном та іншими враженнями. Тим паче, що тато зв'язався з ними і, не деталізуючи, сказав, що буде за кілька днів удома. На цей раз — надовго. Здається, їхня квартира враз посвітлішала, мовби там оселилося мініатюрне сонечко.

22

Костик одного, здавалось би, звичайного дня раптом відчув, як змінилася його школа. Клас. Учителі. Начебто все було так, як завжди.

Але він раніше не міг нічого передбачити. Йому здавалося, що шкільні дні є дуже різними. Привабливо-несподіваними. Сповненими якихось внутрішніх таємниць і романтичних пригод, де присутні романтичні і незвичайні люди. Ці люди здатні на будь-який добрий учинок. Ними не керує дрібна обачність і дрібний страх. Цими людьми можуть бути як його однокласники, так і вчителі. І навіть загадковий старий сторож.

...Ці люди його уяви можуть таємно знати декілька іноземних мов і жити водночас у кількох містах. Сьогодні хтось із цих, утаємничених, на уроках у Старомихайлівській середній школі, а завтра вже провадить бесіду із старим монахом у надто віддаленому місці України, щоб його міг побачити хтось із знайомих. Та й про того монаха ходять легенди: начебто він був революціонером, а нині може зцілювати людей дотиком долоні. Іншого, із касти утаємничених, удень теж бачили у Старомихайлівці, зате вечором він уже сидів у тихому паризькому ресторанчику з якимось голомозим типом у довгому темно-синьому пальто. Але післязавтра він уже витанцював із тубільцями Нової Зеландії на честь приходу весни, а потім узагалі

був кілька днів у космосі, вільно, як найкрасивіша птаха, ширяючи над Галактикою разом із загадковим типом з паризького ресторанчика. Може, то їхній сторож, який, бува, пропадає кудись на кілька днів, а потім знову з'являється, мов так і треба? Або вчителька географії, яка вміє запросто перекинутися чоловіком?..

Вони можуть і не бути такими суперменами. Але всі справжні люди із Костикової уяви повинні вміти любити. Це не так легко, як може здаватися на перший погляд. Мало погладити котика чи собачку, мовляв, який же ти хороший. Мало говорити про любов, як більшість учителів, що, здається, за словами давно загубили суть сказаного.

Коли ми любимо світ і навколишнє, то все вдається. Костикові люди не знають, що таке бідність або невдачі, бо все це — від нелюбви. Коли наші лики світяться, а наші очі розіскрені, то ми носимо Божу часточку. А там, де вона існує, немає хвороб і злиднів. Тоді наші руки звідкись знають, як виконувати будь-яку роботу. Тоді наші голови можуть придумати щонайменше кілька виходів із тупиків і кутів. Тоді наші серця підказують нам, де краще промовчати, а де — бунтувати. Але це не пристосуванство, а лише способи природної поведінки. Любов — це наша природність. А там, де починається штучність, ми прощаємося з нами справжніми. Скільки ходить планетою людей, втрачених для себе! Вони, звісно, щось роблять, часто навіть досягають якихось успіхів. Але це успіхи для таких, як вони: фальшиві, мов штучні квіти. Костикові люди готові до нестандартних кроків, бо не плачуть зла. Бо як же інакше Кость міг пробачити Миколі? Це не означає, що один хлопець забув, на що здатен інший. Цього не можна забувати, бо сутінки чужої душі не освітиш ні ліхтариком, ні прожектором. Але їх і не треба шукати. І ліхтар, і прожектор є всередині нас. Як і сутінки чи світінки.

Якщо би хтось вивів расу досконалих людей, які не відають ні помсти, ні печалей, гадаєте, що не наступила би нова ера Холодних Монстрів? Адже людина повинна, — міркував Кость, — відчутти кожен емоцію. Адже не може чистоплюй, що не вміє ненавидіти, когось любити. Із байдужими не знайдеш Ельдорадо. І може, Микола ще колись буде набагато ліпшим від тих, що часто позіхають, мовляв, нам все по барабану.

Але навколо щось не так. Дорослі зациклені на грошах. Невже і я колись таким буду? Не хочу! Репліки і жарти вчителів не змінюються, мовби ці люди законсервували себе двадцять літ тому. Однокласники наслідують дорослих, і мова про гроші є для них найцікавішим способом і засобом спілкування.

...Сьогодні вони розмовляють про гроші. Завтра чи в четвер — так само. Але ж їхнє життя не змінюється від цих лементів. Якби прийшов якийсь чародій і дав усім грошолобам по мішку банкнот, наприклад, двістігривеників із натхненням портретом Лесі Українки, — чи змінило би їх це хоч трохи? Я впевнений, що через кілька днів — про що ще говорити? — більшість із них думали би не про те, щоб знайти цим грошам мудре застосування, а про те, що великий Грошоодавач знову повинен ошчасливити їх, бо вони такі, вони особливі. Кожен би думав про свою особливість, ліниво сидючи у Старомихайлівці чи ще у якій-небудь Кацапетівці, й очікував би, очікував, очікував. І так минали б їхні хвилини і роки — у марному очікуванні Чарівника. І нікому з учасників цієї гігантської черги лінивих не спало би на гадку, що цей Чарівник усередині них, і його слід лише визволити з кайданів ілюзій та деспотизму нав'язливих стереотипів...

Я ніколи таким не буду! Тим паче, що у важкі чи легкі хвилини життя поруч зі мною буде Неспокійка.

23

Знову приходиться літо.

Костеві залишається ще рік школярства. А далі — той таємничий і недоступний світ, про який він так багато і пристрасно мріяв. Який він, цей світ?

Сьогодні Костик відчув, що має трапитися щось особливе. Після школи вони домовилися з Марійкою про лісову прогулянку. Вже кілька днів, як її тато вдома. Марійка знає, що він пережив якусь важку пригоду. Тато з мамою розмовляють довго, як ніколи. Він сказав, що більше не поїде на заробітки за межі України. Мама гаряче підтримала це рішення.

Потім почнуться екзамени і вся суєта, що супроводжує кінець навчального року. А сьогодні є час. Хоча Марійка і Костик завжди знаходять час одне для одного.

У лісі також можна знайти золоте руно. Можливо, це папороть або столітній мох. Можливо, особливий стан душі, коли високе і сине небо робить тебе і її дорослішими. Пошуки руна — це завше ризик. Але чи варте чогось наше життя, не оздоблене походом за мрією, неначе коштовною оправою?

До лісу добиралися недовго. Час загалом був прихильним до Марійки і Костика, поки що ховаючи від них свій неприємний лик. Час і простір — це кохання і свобода! Це години, стиснуті до хвилин,

коли вони вдвох! Це їхній друг, що приязно крокує поруч, і прихильний батько-оберігач.

Сьогодні особливо тепле небо і особливо розсміяні зорі, що вділяють хлопцеві і дівчині часточку своїх дарів. Сьогодні їхній ліс став раєм, де Марійка і Костик згадують про Адама і Єву, де купаються в молоці та медові доісторичні птахи. Нема перешкод для радощів...

Спочатку було тихо-тихо. А потім прокинувся вітерець, пестячи лісових закоханих своїм леготом, неначе руки ще зовсім молодій мами, яка сміється, відганяючи своєю любов'ю від хлопця і дівчини всіляких нявок, русалок і вічно голодних потерчат.

Вони обнялися. Якийсь трепет невідомого походження пробіг Костиковим тілом і, наче пустун-вітерець, перекинувся на Марійчине. Звідкись на хвилику зринула і зникла вередлива голова Амура. Його стріли були вже пущені давно, залишалося лише знічев'я перевірити їхню безвідмовну дію. Амур визирнув, на хвилику явивши свою парсуну підступного вередливого хлопчика, а не якого-небудь бармена, що розносить у день святого Валентина пиво на столики тих, що начебто закохані. І заховався, вже знаючи початок і кінець їхньої любовної історії...

...Здавалося, що лісове небо стало ще вищим. А вітерець усе дужчав, стаючи вітром.

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Чому Костик опинився в лікарні?
2. Чи був Микола справжнім другом? Чому?
3. Як почувався Микола після нападу на Костя? Для чого він прийшов до лікарні?
4. Чи намагаєтесь ви застерегти свого друга або подругу від негативного вчинку, який вони хочуть здійснити?
5. Чи необхідно пробачати негативні вчинки своїх друзів і близьких?
6. Що допомагають зрозуміти сни персонажів твору?
7. Яка неприємність трапилася з батьком Марійки? Як ця подія допомогла чоловікові переосмислити своє життя?
8. Що таке кохання? Чи були, на вашу думку, справжні почуття між Костиком та Марійкою?
9. Поясніть назву повісті Степана Процюка.
10. Сформулюйте головну думку твору «Аргонавти».

РОЗДІЛ ІІІ.

МИ — УКРАЇНЦІ

Олена Захарченко

(Народилася 1977 року)

Олена Захарченко — наша сучасниця. Письменниця народилася в Рівному. Працювала програмісткою, системною адміністраторкою, редакторкою сайту, викладала математику та мистецтвознавство в університеті.

Авторка збірок новел «Юрба», «Чари», повістей: «Вишивані гарбузи», «Брат-і-сестра», «Дівчинка з химерами», «Сім воріт». Її творчість була відзначена преміями імені Олесь Гончара за збірку новел «Юрба» та видавництва «Смолоскип», конкурсу «Гранослов», а також премією дитячого журі «Волохатий олівець» за книжку «Хутір».

Пропонуємо ознайомитися з уривком із твору письменниці «ВЕРТЕП. #РоманПроМайдан», що побачив світ 2016 року. Це книга про людей революції й два виміри Майдану — підземний і наземний Київ, стосунки між батьками і дітьми, про любов і жагу до життя. В одному інтерв'ю Олена Захарченко пояснила назву роману так: «Я у захваті від традиційного лялькового театру — вертепу¹. Мені подобається його ідея — з двома поверхами, на яких відбувається дійство... Мені здається, що всі події великого масштабу теж ніби з двох поверхів. На верхньому поверсі — героїзм і картинка для телевізора: усі ці чорні «беркутівці», повне і абсолютне зло, натхненні очі захисників і все, про що розкажемо дітям і внукам. Нижній поверх — усі ж люди: і «беркутівці» не всі чорні-чорні, і майданівці не всі бездоганно білі...»

ВЕРТЕП. #РоманПроМайдан

(Уривок)

МИШЕЦЬ

Мати вела його до школи, але не до звичайної, а до хитрої школи, де смачно пахло дровами, бо вона отоплювалася піччю. Де на уроках гралися, співали, ліпили з глини. Школа була далеко, на Берківцях, вони ходили туди рідко, і от вони тепер ішли, вилізши

¹ Старовинний пересувний ляльковий театр, де ставили релігійні і світські п'єси.

з тролейбуса біля великого кладовища, іти їм було ще довго, і мати весь час озиралася, чи не їде маршрутка, і був темний зимовий день десь у грудні. І нарешті їхав автобус, мати махала, автобус ставав, мати квапила його, підштовхувала в спину, впихала до автобуса.

Він зайшов і глянув — там на стільцях сиділи люди. Мовчазні, бліді, аж сині, нерухомими очима дивилися прямо й похитувалися, коли автобус їх смикав. Йому стало дико страшно, а мати цього не бачила, рилась у сумці:

— Візьміть за проїзд, — сказала водію. — Нам до Газопровідної.

— Це не такий автобус, — відповів водій і обернувся — то був беркутівець¹ у чорному шоломі й чорній формі. Обернувся й вишкірив зуби.

Він злякався і прокинувся. Спати, притулившись до стіни, було незручно. Поруч Світозар притулився до дядька з пораненою ногою та дрімав. Ці всі сни — від страху, подумав він. (...)

Одразу тоді, тоді біля школи, він ще міг іти. Його тримав під руку один чорний беркутівець. (...)

— Забирай його! — кричав другий. — Веди!

— А пацанів?

— Забирай і пацанів!

— Зовсім поїхав? — крикнув третій. — Куди брати пацанів? Пацанів відпусти, хай ідуть! Ти дурак чи що? Придурок!

— Забирай пацанів! — кричав той знов. — Куди вони підуть? Тут кругом тітушки², он уже нічого не соображають, прямо стоять і ждуть цих пацанів! Ти хочеш їх тут оставить тітушкам?!

І їх повели. Вони трималися за руки зі Світозаром, і Світозар був страшенно переляканий, увесь час хлипав і витирив соплі.

Іх провели вулицею, повною вогню й вибухів, увесь будинок на розі був затягнутий чорним димом, здавалося, що то він і горить, тільки коли ближче підійшли, то побачили, що то горять машини. Навпроти був вхід, навіть в'їзд у двір, великий внутрішній двір, оточений будинками. Таких дворів багато є на Липках, але цей був ще й із фонтаном, з невеличким парком та лавками.

Беркутівець відчинив двері під'їзду в тому дворі, але вони не піднялись угору, а одразу спустилися донизу й опинилися в темних

¹ Співробітник спецпідрозділу «Беркут» (зараз розформований), що був відповідальний за дотримання громадської безпеки, боротьбу з організованою злочинністю.

² Збірна назва найманців, яких використовувала українська влада для застосування фізичної сили і участі в масових сутичках; зокрема для провокацій, залякування, розгону демонстрацій і т. д.

коридорах, де відлунювали кроки: і їхні, і тих, хто там іще ходив. А всі, хто там ходив, були в чорному, і це підземелля було дуже страшне.

Тут той, хто їх вів, обернувся:

— О, а де цей — герой наш, що пацанів од тітушок спас?

— Кончився! — відповів йому інший, вимазаний чужою кров'ю, і те, що він сказав, стало не одразу зрозуміло — «кончився?» — як це? Він же людина, а не сир? А потім раптом стало зрозуміло, і пекуча хвиля обгорнула його всього, аж дихати стало важко.

— Придурки! — невідомо кого вилаяв чорний беркутівець. — Викинь... мобілу...

— Куди?

— Та куди... Тут кидай, — і глянув на них зі Світозаром. — Телефони є?

Вони замотали головами.

— Подивись у кишнях, — сказав вимазаний.

Той чорний порився в їхні кишнях і в Світозаровій куртці знайшов мобілку.

— Кидай тут, і цю тоже! — дві мобілки дзенькнули об землю прямо тут, у цьому коридорі.

Світозар лишився без телефону, а він — ні. Його телефон лежав у внутрішній таємній кишеньці шкільного піджачка — мати пришила після того, як третього підряд украли в метро.

Чорний штовхнув їх до сходів, там уже чекав їх хтось інший, щоб кудись вести.

— Все, більш не прийму нікого, — сказав. — Остальних ведіть у третій номер, у мене більш не влазять сюди люди.

І зачинив за ними якісь ґратки і клацнув замком.

— Давайте, вперёд, пацани! — сказав їм і не питав, чого їх привели, просто сказав і штовхнув у спину.

Я подзвоню мамі — подумав він — щойно вони відвернуться. Я одразу подзвоню мамі. Подзвоню і скажу їй.

— Ти не зможеш витягнути мобілку, вони побачать! — сказав йому Мишець.

Мишець — то був уявний миш.

Колись вони з матір'ю жили в найманій квартирці, дуже маленькій і брудній. Мати працювала допізна, і з садочка його забирала няня, і няня сиділа з ним іще дві години, поки не прийде мама. Няня була товстою дівчиною, любила говорити по телефону, їсти насіння й дивитися з Інтернету якісь серіали. Йому не подобалися нянині серіали, там кричали, бігали, сварились, і він тихенько йшов до ван-

ної чекати, поки прийде мама. А у ванній під стелею була дерев'яна поличка. Може, колись на неї щось ставили, а може, вона там просто так була, але там лишилося тільки сіре запилене павутиння. І от він сидів, дивився на поличку й одного разу побачив, що там ворухиться щось сіре. Тоді він подумав, що то, напевно, миша. Він подумав, що то навіть Миш, і вигадав йому ім'я — Мишець. Після того, чекаючи на маму, він розказував Мишцеві про садочок, про те, з ким бився, з ким грався, що вони казали і що казала вихователька.

Мишець говорив завжди дуже розсудливо, як хтось старший. Як тепер.

Там, куди їх нарешті привели через довгі мокрі підземні переходи, у якомусь підвалі без вікон прямо на підлозі лежали й сиділи люди. Світло було слабеньке, і ті люди здалися сірими й однаковими. Хоча, напевне, були різні. Дехто був поранений, більшість просто якісь ніби прибиті, деякі важко дихали, ніби стримуючи стогін, підлога була заляпана якимось брудом. Ніхто й ніяк цим людям не допомагав, не перев'язував рани, люди просто сиділи, лежали чи ходили туди-сюди. Хлопців сюди завели й лишили, більше на них не звертали уваги. Вони якийсь час стояли біля дверей, тримаючись за руки й не знаючи, що їм робити.

— Ідіть сюди! — покликав їх хтось із кутка. — Хлопці, йдіть сюди, тут у мене картонка.

Дядько, біля якого вони сіли на картонці, дістав звідкись із кишені майже повну пляшку води і глянув на дітей.

— Хочете?

І він відчув, як хочеться пити.

— Дайте, — сказав.

— І мені, — обіззався Світозар.

— Нічого, — сказав їм чоловік, дивлячись, як вони жадібно п'ють. — Нічого, хлопці. Не бійтеся. Добре, що обійшлося так, ще ви й виберетесь звідси. З цього підвалу. Нічого

Світозар притих, всівшись біля дядька, а йому все в голові крутились картинки з Майдану і він уявляв як замазує їх білою фарбою.

«Мам, а правда, що ці з Майдану убивають людей?» — питав він маму ще восени.

— Ні, неправда. Де ти таке почув?

— У школі, — сказав він.

— Завтра тебе поведу, сам побачиш, — сказала мама й повела його справді на Майдан.

Тоді Майдан ще був маленький, уміщався біля входу в «Глобус». Грала музика, штовхалися люди. Потім раптом музика затихла, і

чийсь голос зі сцени сказав усім не хвилюватись і не звертати увагу на ті машини, які зараз під'їдуть — вони просто привезуть обладнання для ялинки, треба їх пропустити.

— Ялинка знов буде негарна, — сказав він мамі, — як трав'яна гора.

Але мама була чогось стривожена і ялинкою не зацікавилася, то він її ще довго смикав за пальто — ну, знов же буде, як минулого року, така негарна, як трав'яна гора! На ялинці мають бути гілки, а тут буде отакий трав'яний високий зелений конус, ну негарно ж! А мати все була стривожена й дивилася через голови людей на ті машини й не слухала, що він казав.

«Мам, а правда, що ті, що з Майдану, трощать усе, вриваються до людей у квартири?»

Це вже він питав, коли стало ясно, що ніякої ялинки не буде, що й не страшно було, бо та ялинка все-одно мала б бути якась негарна.

Мама вечорами часто йшла на Майдан, і поверталася пізно, і була неговірка. Мама стала якась напружена, бувало, що зранку він прокидався в квартирі сам — на столі стояли макарони з сарделькою, і він дзвонив мамі, а вона казала — не можна йти сьогодні до школи, то я тебе й не будила. Сьогодні небезпечно — казала, — посидь удома.

А одного вечора вона вклала його спати, але було якось тривожно. Він лежав у темній кімнаті й бачив, як через скляні двері з кухні падає синє світло ноутбука — мати читала новини.

— Не спи, — шепотів йому Мишець, — не спи, а то вона знов тебе залишить самого!

І він не спав. І справді. Вона вийшла з кухні пізно, тривожна, подивилася на його диванчик — побачила широко розплющені очі.

— Я мушу піти, — сказала йому, — там почався штурм і розгон. Я мушу йти, може, їм допоможу. Ти спи. Не бійся.

Але він боявся. І тоді вона написала якийсь номер.

— Це тьотя Віта, — казала, — подзвониш їй. Вона щось порадить. Подзвониш їй, якщо я не прийду. Або он іще Євген — ти ж його знаєш, хороший такий дядько, можеш йому подзвонити.

І написала ще один номер.

Він дуже боявся, але навіть не плакав і нічого не казав, тільки дивився, як вона одягається й іде.

У темній квартирі було дуже страшно. І при світлі було дуже страшно. Тоді вони з Мишцем придумали взяти лампу, накрити її материною хусткою й поставити на книжки. Лампа світилася тихо і тьмяно, як вогнище, коли воно вже догорає й лишається тільки жар.

На лампу можна було дивитись і балакати з Мишцем про те, куди мама пішла.

Він таки задрімав і прокинувся пізнього ранку.

Мати була вже вдома — спала одягнена на великому кріслі.

Майдан тоді вистояв.

До школи він знову не пішов.

«Мам, а Оля казала, що їй Маша казала, що Машина подружка йшла з мамою, і на них напали ці, з Майдану, і хотіли їх убити, а вони втекли».

Мати сказала, що Оля бреше, і вони пішли подивилися «поле бою» — воно й виглядало, як поле бою: усе чорне, чорна річка текла в крижаних берегах, серед чорних мішків барикади чорніли згорілі автобуси, і тільки люди були не чорні. Якийсь дідусь дав смачну булку — такої смачної він іще зроду не їв. Вона була м'якенька, солodka, посипана корицею й цукром, іще трохи тепла.

Мати когось там зустріла, поки вона балакала, він поліз по твердих мішках зі снігом на самий верх слизької барикади, скільки зміг пролізти, щоб подивитися на чорний беркут, що стояв там далі, за барикадою, стояв і ворухився. Ніби велика чорна комаха або змія.

«Мам, а Оля казала, що в 12 годин вони будуть іти біля нашої школи, ввірвуться і стануть нас убивати».

У вестибюлі школи було повно людей. Була й директорка — вона стояла в дверях. Було повно батьків, які говорили дуже голосно, і він насилу знайшов маму серед них.

— Нічого страшного, — голосно й бадьоро сказала мама. — Нічого такого. Просто знов починається штурм. Але нічого в них сьогодні не вийде. Скоро відступлять самі.

— На столі лежать списки е-мейлів кожного класу! — голосно, перекикуючи всіх, кричала завучка. — Мейли і паролі. На ці мейли вам завтра й післязавтра буде скидатися завдання на день. Робити завдання з дітьми самостійно.

— Я вже переписала, — сказала Світозарова мати. — Я скину вам есемескою.

Вони разом вийшли зі школи.

— А в нас у дворі беркут стоїть тепер. Грузовиком вхід перегородили. Як кому треба з двору виїхати — стукає в кабінку, і грузовик від'їжджає, — сказала Світозарова мати. — Я з тими беркутами щодня бесіди проводжу, може, щось зрозуміють. Там дві швидкі допомоги минулого тижня стояли. Я подумала — бідні лікарі, винесу чаю. Стукаю їм у двері. Відкривають — там беркутня сидить в обох машинах. І я з термосом здоровим стою, розгубилася. А вони — о, чай, зраділи. То я з того часу й ходжу. Учора — уявляєте? — говорю з одним таким, дивлюсь, а він стоїть на снігу в тонких гумових чоботях!

— Теж люди, — зітхнула мати.

Вони розійшлися на перехресті, Світозар із мамою пішли на Грушевського, а вони почали спускатися вниз по Інститутській, до проходу в барикаді.

Завжди там стояли на воротах чи на проході дуже привітні й веселі дядьки. Деякі їх уже впізнавали й віталися. Сьогодні — геть чужі й дуже злякані.

— Не можна зараз із дітьми! — стали вони кричати матері. — Зараз не можна! Йде штурм! Не можна!

— Нам перейти тільки, — сказала мати й посміхнулася їм. — Ми на тролейбус.

Дядько завагався.

— Ей! — крикнув комусь. — Он із дитиною йдуть, то ти проведи там, щоб нічого, добре?

Той хтось пішов за ними слідом.

Усюди була тривога, кудись бігли, штовхали. Мати стривожилася. І коли вони минали фонтан і гарно викладені на ньому дрова з назвами різних міст, десь біля Європейської площі запалили шини. Повалив чорний, густий і дуже високий дим.

— Не спиняйся! — нервово крикнула йому мати і штовхнула в спину. — Не спиняйся! Швидше!

Вони вийшли через барикаду біля Лядських воріт, там, де стояли в ряд смердючі сині туалети, і пішли на тролейбус.

— Ви не знаєте, що там горить? — спокійно, буденно спитала жінка на зупинці. Тут ніхто ніби й не знав про тривогу, штурм, беркут, тут усе було так само, як і завжди. Тут люди не звертали на Майдан жодної уваги, ходили в магазин, на роботу, на базар, до куми в гості. Тут люди жили без огляду на те, що робиться далі, ніж може розказати двоюрідна тітка з Борщагівки, жили плітками, хворобами, зарплатою й не читали тривожними ночами новин.

«Мам, не бійся, ми з Світозаром тут уже зробили свою Дитячу сотню».

Дитячу сотню придумав Світозар. Поки що в ній було тільки двоє.

Світозар вигадав, що вони будуть пролазити, де не пролізти дорослим, як він вичитав у якійсь книжці, що називалася «Парус у морі»¹ чи якоесь так. Там хлопчик носив патрони. Вони теж можуть якщо не носити, то красти, або пробиратися до беркута й визволяти своїх.

Він заперечував Світозару, що їх скоро зловлять, що ловили й дорослих, що беркут дуже стежить за тим, хто і як ходить, щоб додому

¹ Повість В. П. Катаєва «Біліє парус одинокий...»

пройти, треба тричі пояснити, куди йдеш, а деякі ще й документи перевіряють із пропискою. А як не пощастить — то дуже б'ють.

— Нас не зловлять, — обіцяв Світозар і розказував, як учора з балкона стежив за їхніми в бінокль. Насправді він там ніколи нічого особливого не бачив, але про різні дрібниці — палили вогнище, пили чай, рубали дрова — розказував пошепки, і вони здавалися важливими.

Ну от і полізли на біду.

— Думай про те, що наші переможуть! — сказав підбадьорливо Мишець.

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Про який період історії України йдеться у творі Олени Захарченко? Що вам про нього відомо?
2. Який сон наснився Мишкові?
3. Чому беркутівець затримав Світозара та Мишка? Куди він привів хлопців?
4. Як поставилася до протестів на Майдані мати Мишка?
5. Як почувався хлопець, залишаючись один удома?
6. Хто такий Мишець? Коли і чому він з'явився в Мишковому житті?
7. Чи відбулися зміни в шкільному житті?
8. Як сприймали події Революції Гідності Світозар та Мишко?
9. Які настрої передано в уривку із твору О. Захарченко? Визначте його головну думку.

Марина Павленко

(Народилася 1973 року)

Свої перші твори Марина Павленко почала писати завдяки батькові — учителю української мови та літератури. Згодом і сама отримала педагогічну освіту, працювала вчителькою та викладачкою на Черкащині.

Марина Павленко — членкиня національної спілки письменників України, лауреатка багатьох літературних конкурсів («Гранослов», «Коронація слова», «Привітання життя», конкурсу сучасної новели імені Валеріана Підмогильного та ін.).

Найвідоміші твори письменниці: збірки поезій «Бузкові зошити», «Час-папороть», «Душа осики», серія романів для підлітків «Русалонька із 7-В», книга казок «Півтора бажання (Казки старої Ялосоветиної скрині)», повісті-казки «Домовичок з палітрою», «Домовичок повертається», повісті «Миколчині історії», «Чи шкідли-

во ходити покрівлями гаражів?». Також вона відома як художниця, що проілюструвала чимало збірок, зокрема і власні.

Пропонуємо прочитати оповідання Марини Павленко, що увійшли до серії «Життя видатних дітей», про відомих українських митців слова Павла Тичину та Грину Жиленко.

Життя видатних дітей

ЯНГОЛИ ДЛЯ ПАВЛУСЯ ТИЧИНИ

*...Перший янгол двері відчиняє,
другий янгол столи застеляє,
третій янгол
хрещеному народженому
рабу Божому щастя й долі шукає...*

Із пісківського замовляння

В нічному оркестрі

Павлусевій радості немає меж! Мало того, що літо в розповні, що на канікули додому приїхав, та ще й цього вечора мама постелила їм з Іванком не в хаті — у садку! Саме досягають яблука, треба стеретти від злодіїв. Бо такі щепи¹, яких понасаджували Павлусь із татом, у селі — дивина. Торік, як почали достигати, хтось полакомився на чуже добро: і яблука обнесли, і гілку відчахнули!

— Так само було, коли в наших келіях² лад наводили! — тішитися Павлусь. — Бурсаки³ спали надворі, біля архієрейської⁴ конюшні!

— І на возах у сараї! А ще — на каштанах за дзвіницею! Примостили дошки межі гіллям — та й уже! — докидає брат.

Лежать Павло з Іваном, а вгорі, і внизу, і довкола — мов царство Боже. Манять-поближують зорі — душі чийсь. Невдоволено постогнує під кожухами втоптана трава. Довкола сюрчать коники. Десь ген аж під Волошинівкою — далекі голоси дівочі пісню виводять. Попискують у своїх нічних клопотах жителі підземного царства. Покрикують нічні птахи, надривається жаб'ячий хор з озерець урочища Попівка. Пошелестують крізь медово-яблучні сні переморені бджоли в татових вуликах...

Наче оркестр якийсь! Мабуть, такого тато ходили до поміщиків Раковичів у сусіднє село послухать... («В космічному оркестрі» — так одна із Павлових поетичних книжок зватиметься колись!).

¹ Прищеплені фруктові дерева.

² Житло ченця або черниці.

³ Бурса — тут: учні Чернігівського духовного училища.

⁴ Архієрей — вищий чин духовенства у православних християн.

А зверху яблуна віти розпростерла. Покректує стомлено: нелегко-бо тримати на собі й обважнілі плоди, і всипане зорями небо. І затишно під цим яблуневим шатром, і духмяно, й п'ярко. І зовсім не страшно. Йй-богу, такої ночі лихо не може ходити світом — лиш добрі янголи!

Може, то й не яблуна, а любляча вродлива мама Марія простерла свої крила над Павлусем, і над Іванком, і над усіма своїми тринадцятьма дітьми: чотирма вічними янголятками й тими дев'ятьма, що вижили?

А може, яблуна — це долоня, яку тримає над хлопчиком його небесний покровитель? Адже кожна з трьох дат Павлусевого народження, які називатимуть його майбутні біографи: 23, 27 чи 28 січня 1891 року — пошановує святого Павла! Хто-хто, а тато Григорій на святцях знається. Він же, як і покійний мамин тато Василь Савицький, — псаломщик¹, дяк Пісківської Свято-Троїцької церкви. Ну, ще вчителем сільської дівчорі підробляє, поставивши два довгих столи просто у своїй хаті. Предки ж татові були козаками. Тичина Гнат навіть служив полковим старшиною в самого Богдана Хмельницького! Хоч Григорій уже прізвище «Тичина» змінив. Перекрутив його «по-панськи»: «Тичинін». Павлусь і сам ще не розуміє гаразд, чим оте «Тичинін» муляє душу. Але — муляє. Аж як заснується в їхній семінарії Гурток Український, аж як піде «блага вість» про державність України, аж як відкриються перед ним усі кривди-приниження рідного слова, аж як зіллються внутрішні порухи серця з реальною його участю в українській визвольній боротьбі — тоді зрозуміє. І 1917 року без вагань поверне сім'ї «колишне» прізвище.

Попри все, тато в Павлуса дуже талановитий. І до музики, й до малярства. Навіть листи до дітей закінчує римою. Здається, що ті таланти й досі болять йому, адже коли б міг учитись, став би великою людиною. Тому іноді й топить у горілці свої нездійснені мрії. Тоді під гарячу руку татові не потрапляй. Через те горілку Павлусь ненавидить, і ненавидітиме ціле життя.

Але й тато, і мама в нього — найкращі. Ех, як добре, що, крім святого Павла, охороняє хлопчину й любов найрідніших! Гарно мати старших братів і сестер! Павлусь знайшовся в родині Тичинським: після Василя, Проні, Полі, Михайлика, Ірини та Іванки. Потім народились іще Оксанка, Євген, Кость, горбатенька Олеся, Наталочка й Сергійко...

¹ Служитель православної церкви, що допомагає священникові під час богослужіння.

Усі обдаровані, всі його, Павлуса, люблять. Може, правду кажуть, що сьоме дитя в сім'ї — особливе? Сім барв у веселки, сім нот у пісні, сім днів у тижні... Він так і залишається «мізинчиком»: чи того, що справді худенький та дрібний, чи того, що «Павло» з латини й перекладається як «маленький»?

Тільки чоло високе та очиська на півлиця. Під чолом тим усе працює думка, а очиська світ у себе так і вбирають! Гарно ж довкола, Господи! Павлусеві здається, що все — наче крізь нього самого проходить, перетинаючись у ньому тисячами вражень-променів... А він — мовби струна, що натягнута між небом і землею, між зорями й комашками.

— Ну, як полізе цієї ночі крадій — хай начувається! — солодко зітхає брат, уможовитись під рядном.

А Павлусеві не дуже хочеться, щоб цієї ночі хтось закрадався. Хоч і кортить дізнатися, чиїх нечистих рук діло!

— Може, віщій сон накликає? — розмірковує. — Яке там Проня замовляння казала? «Ложись я на Сіянських горах спати — три янголи в головах стоять!..»

— «...Один янгол все бачить, — продовжує Іван. — Другий янгол все чує, третій янгол все знає...»

— «...І мені скаже, знайду чи потерю!» — завершують уже дуєтом.

Проте чи янголи не поспішали, чи хлоп'яче хвилювання передалось яблуням і навіть грушам за блакитною лавочкою, але сонний настрої мов рукою зняло.

— Пригадуєш, Павлусю, як я тебе до бурси готував?

— Егеж, ткнув мені в руки Священну Історію, замкнув у чулані, а сам гулять повіявся! — усміхнено потягується Павлусь. — А як ти мене водив на заняття до репетитора Голобуцького? Єй же право, і сам не вчився, й мені не давав!

— А що? У Голобуцьких, може ж, і справді хвіртка не одчинялась! Мусили вертатись додому! — виправдовується старший брат.

— ...І гасати у квача, в опуки¹, в гилки чи куці-баби, егеж?! — Може, хтось іскаже, що ти погано вивчився? Прийняли ж. Усі хвалять тебе! І регент², і математик Бекаревич!..

— Ну, з математики я не дуже, сам знаєш! Бекаревич любить мене за те, що мапи з географії креслив йому та розмальовував і що гарно в хорі співаю!

¹ У м'яча.

² Диригент хору.

— А викладачі Соловійов, Львов, Зосимович?! Надто ж — учитель малювання Михайло Жук! За щось же і він, і бурсаки й називають тебе позаочі: «святий Павлусь»! Ядлівський дядько правду казав, що з тебе якийсь архієрей вийде!

Дяка Богові, темна нічка не виказала, як Павлусь зашарівся від братових похвал. Ні, святим чи архієреєм він бути аж ніяк не збирається. Після бурси чекає семінарія, а потім... Спробувати б у Петербурзьку академію художеств, але грошей навіть на дорогу нема... Навряд чи йому, як молодому Шевченкові, пощастить на багатих друзів... Доведеться в Київський комерційний інститут, бо забриють у солдати царської армії!..

А поки що, справді, Павлусь не лише гарно вчиться і відпрацьовує навчання-проживання незамінним дискантом¹ у бурсацькому хорі. Ще регент доручає йому підчувувати новачків. Понавчав так і Чоботька, і Трубенюва, і Копійку, і меншого брата Євгена (теж у бурсі вже), і Грицька Верьовку (майбутнього видатного композитора). Через уже дорослого брата Мишка прилучається в Чернігові до все нових шедеврів музичних. Ще трохи — й гратиме на кларнеті, гобої, бандурі, фортепіано. А ще — почне складати музику сам, хоч у цьому не признається навіть братам.

— Зате як ти втішно придумав гратись у святі мощі! — оддячується братові за приязне слово Павлусь. — Хлопчика з цукеркової обгортки — в коробочку!

— Може, якби курка її з-під призьби не вигребла, то через двісті років справді мали би святі мощі! — позіхає-жартує Іванко. — А як ти скрипочку з дощечки собі змайстрував? А шкурку як у пляшечці вимочував, пам'ятаєш? Барабана хотів зробити!.. А як ти вподобав дзвонити в пилку, яку тато привіз із Чернігова й повісив у сніях?.. Або в казана бамкав на старому погребіщі?.. Скрізь музики шукав!..

Чого ж тільки музики? Ще змалку Павлусь, умостившись на Полиному сундучку або на печі, брав кольорові олівці й вимальовував на папері «святі місця», які ото позначені на карті Палестини. Зображував і ніколи не бачені сині моря, і рідні пісківські гаї та поля. Малює собі та, слинькаючи олівця, тонко виводить пісню, почуту від тата чи Проні: «Тече річка невеличка...». Або — «По сінім волнам океана!» Ах, який же він — той океан? Мабуть, дуже великий і грізний! Коли ще й читати не вмів (а читати навчився рано, сам, без нікого, сидячи на печі та наслуховаючи татові уроки в першій кімнаті), то такий у нього про океани-моря й про зиму віршик викублився-вийшов:

¹ Високий хлоп'ячий голос.

Ах ти, зімушка-зіма, ти злюка!

Зімою людям горе.

В декабрі замерзає море.

А мабуть же, замерзає! Як ото їхні сільські озера — Поділ, Топило... То й заримував собі про те! Трохи з домішкою «книжної» — церковнослов'янської, трохи — російської мови, бо ж такою тоді молилися в церкві та вчилися в школах: і в татовій, і по всій Російській імперії. Українські книжки Павлусь отримав аж у першому класі Пісківської земської школи — від любшої першої вчительки Серафими Миколаївни Морачевської. За відмінне навчання. «Під землею» Марії Загірної та «Байки» Леоніда Глібова. До цього ж удома на припічку під лампою вже лежали різні церковні календарі й «Тарас Бульба» Миколи Гоголя.

Надихнута Іванком та гарними згадками, Павлусева душа озивається піснею:

Зоре моя вечірня-а-ая, зійди над горо-о-ою!..

Іванко підхоплює. Пісня бринить, набирає сили, додає смутку й краси і без того прегарній ночі.

— Егеж, ми-бо гадали спершу, що це пісня народна, сільська! — згадав Павло, щойно доспівали. — А тоді побачили її в односельця Данила Коцюра в «Кобзарі»...

— ...Тараса Шевченка! — згідливо продовжує брат.

— Книжку дід ховав за сволюком¹ — заборонена... От би десь у Чернігові таку дістать, привезти, батькам почитать!.. А ще б — Лесею Українку, Івана Франка... І Михайла Коцюбинського — це ж він у Чернігові, недалеко... От би побачити! Хоч краєм ока!

— Ах, як же божественно пахне! — втягує носом яблучний дух Іванко.

— Мудрець Григорій Сковорода, кажуть, теж любив цей запах... І Біблію коло себе...

— Ну, ти таки — святий Павлусь! Не те, що я! Пам'ятаєш, як тато сварився на мене, коли я став бурсаком: «Дві двійки, негіднику, привіз!».. А ти, малий, зазірав і в корзину плетену, і в кишені мого пальта — все тих «двійок» шукав? — Угу...

Вже й не знає Павло, чи слухає він ще брата, чи вже полинув кудись у ранне дитинство, де співали йому в колисочку Проня і Поля «Пішла киця по водицю...». Здається, оце якраз і зливаються зараз у ньому воєдино сім барв, сім нот, сім днів світотворення, сім поколінь. А довкруг не земля, а суцільний храм! І все навкруги так чутно, і все так видно:

¹ Дерев'яна балка-опора під стелею.

*Ходить ніч по саду
місячними кроками,
зоряними криками
просіває пільму...*

Тривога

*...Перший янгол вид свій закриває...
...Другий янгол із хрестом до мене...
...Третій янгол серце звеселяє...*

Павло Тичина. Війна

Оце ж так: як на навчанні — сниться рідний дім, а як удома на канікулах — Чернігів мариться! Роззолочені церкви, кам'яні будинки, Маліїв рив, Болдина гора... Базар, копійчані коржі з маком, посилені цукром, «пишки» по дві копійки... І товстелезні монастирські стіни, свист паровозів на далекому вокзалі, сірі тужурки¹ наглядачів-вихователів-«репетиторів» зі срібними гудзиками... Келії, де по четверо-шестеро мешкають бурсаки...

— Ай!!!

Хтось із усієї сили вдарив Павлуса по голові.

Хлоп'як схоплюється і знетямлено роззирається навколо. Що за мана, що за проява?! Замість стелі — небо і яблуневе гілля? Замість білих хатніх чи бодай монастирських стін — дерева і трави?

— Га? Що? — прокинувся й Іванко...

Еж, та це вони з братом послалися нині в саду, злодіїв пильнують! Але чом це на лобі надимається гуля?

— Мене... вдарило щось... — розтирає гулю Павлусь.

— Певно, злодії! — підскачів братик.

Обоє налякано роззираються.

Небо вгорі й собі набурмосюється («хмарніє», «перегулюється» — так би сказала їхня люба мама), зорі наїжачились, поховались...

— Яблуко! — радісно скрикує Іван.

Яке яблуко? До чого тут яблуко?

— Осьде воно, в узголів'ї! Схотілось йому впасти, от і цулуло тебе по голові! — Іванко нахиляється, бере в руки «нахабний» перестиглий фрукт. Сміється Павлусь.

Проте збентеження не зникає. Садам розгулює тривожний вітер, у гіллі сонно ворухнуться птиця... Від сусідів загавкав Полкан чи, може, Незівай...

Наче крадеться хтось? Із протилежного кутка — Хвилонівки? Від Шинкарів? Чи з піщаної частини села? Половина села Піски стоїть на густому сіруватому чорноземі, половина — майже на суцільному піску; дякова хата якраз посередині...

У хаті пробамкало третю... Ніби на дзвіниці вдарили до утрени... То — настінний годинник, що, як і самовар, як і змінене прізвище, має вказувати на «панськість» Григорія Тичини. Хоч саму хату батько збудував звичайну, без ґанків та затишних кімнат. І грошей обмаль, і не вдався хазяйновитістю в свого тата, Павлусевого діда Тимофія. Проте Павлусеві й так добре. Особливо подобається, що хата в центрі села, біля церкви й майдану, що п'ятьма звабливими шляхами розходиться, здається, в усі кінці світу.

Але зараз одним із цих шляхів крадеться до Тичининської садиби якась лиха людина... Кроки? Чи просто вітер? Чи й не людина — може, нечисть яка?..

— Пугу-у-у! Пуг-у-у-у! — пропугуцькав сич.

Собаки відлунили розкотистим гавкотом.

Брати завмерли, притулившись до стовбура, пильно вдивляючись у посірілий сад. Якщо забачать кого — що робитимуть? Виказувати чи не виказувати себе перед злодієм? Взятися за вготовані ще вчора палиці? Кричати, будити рідних?

І хто розбере, що звучить голосніше: навколишні звуки чи калатання власних сердець. Хвилини тягнуться, як роки.

Раптом удалині щось пролопотіло крилами й стихло. За тими крилами вмовкли й собаки, й сичі, заглухли і кроки... Навіть вітер утихомирився...

Тривога потроху відпустила хлоп'ячі серця. Здалося, чи справді щось було? Може, злодіїв чи страх розігнали янголи? Оті, що їх накликалі-замовляли перед сном?

...Шкода: безсилі янголи відвернути майбутні нашість-нещастя! Бо через два роки, 1906-го, теж отакого-от пишного літа родина Тичин осиротіє. Втратить 56-літнього батька Григорія Тимофійовича Тичину...

І проллються слізьми Павлові наївні сердечні рядочки, у яких, як і в найпершому віршеняті, вируватимуть стихії:

*Синє небо закрилося
Хмарою широкою.
Пісок вітер підимає,
Заліпляє око...*

Далі — довга й сумна історія, своєрідний перегук із «Причиною» чи «Тополею» Тараса Шевченка, який, до речі, стане вже тоді

¹ Куртка для щоденного носіння або формений верхній одяг.

Павловим духовним ідеалом. Чи то pomoже Кобзаревий дух, чи то знову пролопотять над Павлушем янгольські крила, але знайдуться сили вистояти, навіть сягати все вищих і вищих мистецьких вершин. Музика й малярство, невід'ємні від юного Тичини, тепер якнайдоконалішим чином втіляться ще й у Слові. А ще через рік напишуться перші справді вартісні твори. Наче причащення-привітання:

*Блакить мою душу обвіяла,
Душа моя сонця наміряла,
Душа причастилася кротості трав —
Добрідень я світу сказав!..*

А далі підуть все сонячніші й музичніші, все геніальніші, «сонячно-кларнетні» поезії. Ніби зняті з неба, зіткані з трав, із води зі Святої Криниці за селом, бджолиного хору татової пасіки, з маминої пісні... Чи просто — вихоплені з довколишніх мочалицьських та рокитнянських лісів, пісківських березових гаїв, суворих сосон, столітніх верб над щаснівським шляхом, вікових пісківських лип неподалік майдану... Ті вірші мовби одмічені печаттю Божого Духу. І всі — з Великого Серця, з Великої Любові. До світу, до рідних Пісок, до України. Недарма ж 1910 року великий Михайло Коцюбинський, що його таки зустріне Павлусь, особисто визнає в юнакові Павлові Тичині великого поета!..

...Янголи не відвернуть 1915 року і смерті Павлової мами...

І страждань закоханого Павлового серця не відвернуть. Якось усе випадатиме, що то нема взаємності, то незборимі перешкоди, то навіть смерть коханої... Аж через кілька десятиліть нарешті одружаться з давно закоханою в нього Лідою Папарук.

На жаль, безсилі будуть порятувати Павлову чисту невинно-дитячу душу й від найстрашнішого — диявольського ярма, яке вже готується кривавим режимом нової совецької імперії!

...Короткий спалах державності України 1917 року Павло переживе як особисте щастя. А її криваву загибель — як власну непоправну трагедію. Ця трагедія обернеться не лише залякуванням, утисками його особисто та репресіями його братів Івана і Євгена. А й — масовими розстрілами, війною, нестатками, розкуркуленням, голодомором 1933-го, знову війною і знову голодом — 1946–1947 років...

Одних «приборкано» смертю, других — ув'язненням, третіх — високими званнями, посадами, нагородами... Щоб урятувати власне життя і життя своїх рідних, мусиш платити владі хвалебними віршиками! Хоч не без того: була й віра, що новий порядок здатен змінити щось на краще... Іродова імперія підступна і надто сильна. А Павло ж — тільки людина... Ще й надміру м'яка, вразлива...

...І ніяково закриватиме «вид свій» Перший янгол, спостерігаючи вимушені поступки Великого Поета низькому й підлому червоному дияволу, який «обступає, просто в груди рубає»... Ці поступки мимоволі віддалятимуть Поета від Істини, якій служив і якої прагнув усе попереднє життя.

*...І вітер стеле спів: «Прощай, нене!»
(Другий янгол із хрестом до мене)...*

Але, але... Але Третій янгол — таки звеселяє серце! Адже, попри все, Поет не поставить свого підпису під жодним наклепом, він уперто допомагатиме (у тім числі й грошима) молодим поетам, прийматиме в своїй київській квартирі в'язнів совецьких таборів, як-от Надію Суровцову та інших репресованих... А 1959 року Павло Тичина виявиться єдиним депутатом, котрий добровільно піде з усіх своїх височенних постів. Бо відмовиться підписувати закон, котрий дозволяє українцям не вивчати рідної мови.

А розкішне панно «Біле і чорне» викладача бурси й семінари, відомого художника Михайла Жука (він вважатиме Тичину своїм найкращим і найлюдянішим учнем) назавжди зафіксує юного Павла Тичину в образі янгола!

Юнацькі тичининські вірші довіку нашіптуватимуть людям щонайкращі почуття! Його перша книжка «Сонячні кларнети» — одне з наймузичніших, найживописніших, найсвітліших творінь української та світової поезії.

«Я — дужий народ! Я — молодий!», — пророкуватиме збірка нове і вже остаточне відродження України. (...)

— Ку-ку-рі-ку-у-у!..

Павлусь удруге за цю неспокійну ніч прокидається. Поруч мирно посапує Іванко. Вони з братом, вистежуючи зайду, так, напівсидячи, й заснули під яблуною!.. Не було поруч матері, щоб звично сказати: «А пересуньтесь! Пересуньтесь-бо туди, де постелено!»

Співають треті півні! Вони проганяють усяку нечисть, що водить свої опівнічні диявольські танці! Бо щось таке приверзлося — і не придумав би!.. Оце тобі «знайду чи потеряю!» Вимолили на свою голову «віщих» снів!..

— Ку-ку-рі-ку-у-у!.. — накликають неминучий ранок настирливі півні, й у саду розвидняється.

Розвидняється й у Павлуся на серці. Вітер, пахощі, навіть усі нічні шелести щезли, натомість починає випадати роса. Дивно, що розбудили хлопчину півні, а не звична світанкова прохолода! Заснули-бо ненавмисне, лягати не мали, то й не вкривались!

...Павлусь здійняв руку, щоб перехреститись-привітатись зі світом. І здивовано помітив, що вони з Іванком дбайливо укриті-обкутані теплими ковдрами..

Наче крильми.

Історія людини в історії людства.

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Пригадайте, що таке епіграф. Поясніть смисл епіграфів до оповідання «Янголи Павлуся Тичини».
2. У якій родині зростав майбутній поет?
3. Хто, на вашу думку, найбільше вплинув на формування особистості письменника?
4. Де навчався юний Павло Тичина? Про яке майбутнє мріяв?
5. Які таланти, крім літературного, мав юнак?
6. Що надихало митця на створення поезій?
7. У чому особливості творчості Павла Тичини?
8. Чи відрізняється настрій, переданий у кожній із двох частин оповідання? Обґрунтуйте свою думку.
9. Які негаразди спіткали поета на життєвому шляху?
10. Що нового ви дізналися з твору про українського поета П. Тичину?

Літературний диктант

1. Ім'я матері письменника.
2. Місяць, у якому народився Павло Тичина.
3. Скільки дітей народилося в родині Тичин?
4. Ким був батько майбутнього письменника?
5. Як перекладається з латинської ім'я «Павло»?
6. У якому навчальному закладі мріяв навчатися Павло Тичина?
7. Хто така Серафима Миколаївна Морачевська?
8. Кому П. Тичина присвятив свій перший вірш?
9. Прізвище відомого українського письменника, який першим помітив і визнав талант П. Тичини.
10. Назва першої книжки П. Тичини.
11. У якому образі зобразив поета Михайло Жук на панно «Біле і чорне»?
12. Визначте слово, пропущене в цитаті з твору: «Скрізь... шукав»

(Відповіді: 1. Марія. 2. Січень. 3. 13 4. Псаломщик і вчитель. 5. Маленький. 6. Петербурзька академія художеств. 7. Перша вчителька. 8. Батькові. 9. М. Коцюбинський. 10. «Сонячні кларнети». 11. В образі янгола. 12. Музики.)

СОНЯЧНІ СЕКРЕТИ ІРИНКИ ЖИЛЕНКО

*Краса — лиш відображення земного
У неземному дзеркалі душі.*

Ірина Жиленко

У сузір'ї загадок

Придумати й зробити справжній «секрет» уміють лише найуважливіші й найкмітливіші.

Спершу треба вишукати затишне місце і вибрати мить, коли нікого поруч нема. Як-от зараз, коли в Іринчиному дворіку всі розійшлися на післяобідній спочинок! Адже нинішнього ранку, в єдиний вихідний, численні мешканці здійснювали Велике Прання. «Прости, Боже, — де людське — там і наше», — хрестилась до святої неділеньки бабка Христя і собі «впрягалась» у роботу. Спільно тягали воду, гріли у великих казанах, виставляючи на численнихлавочках-табуретках керогази¹, ночви і балії. Потім ретельно полоскали-м'яли білизну, заодно перемиваючи кісточку сусідам та знайомим. Нарешті все успішно завершувалось викручуванням, чіпленням мотузків та веселим вивішуванням випраного шмаття. І — намореним затишшям...

Пересвідчившись, що поруч нема нікого (навіть дворові кози-кури-коти-собаки десь у затишку «відходили» після ранкового гвалту), Іринка випорпує в землі ямку. Її дно викладає узорами зі своїх скарбів. Рядок пір'ячка, зібраного під голуб'ятнею. Рядок фантиків і скелець... Хтось іде? Ні, здалося. Тільки лопотіння накрохмалених наволочок і сонце, помножене на сліпучу білизну простирадел. Не дворик — справжнісінький тобі корабель під білими вітрилами! Так, звісно: пір'ячко можна викласти у вигляді вітрил! Фантики — човен! У своєму «секреті» викладе вітрильника! Не даремно ж Іринка мріє стати морячкою!

Угорі зліва — квітка ранньої кульбабки. Буде, наче сонце. Хвилі вимостить із кленових «крилаток», що їх також добре ще роздвоювати й «насаджувати» собі на носа. На морських чайок піде решта пір'їн.

Іринка озирється навколо, чи не трапиться чогось підходящого для далекого «заморського» берега. Якби жменьку пісочку! Дівчинка обожнює читати про далекі моря, сизі гори, жовті пустелі...

Гаразд, замість «берега» зробить «скелю» з камінчика.

Тепер усю цю красу Іринка накриває широким скельцем, яких після війни в Києві — хоч греблю гати. «Секрет» готовий. Лишилось

¹ Нагрівальний прилад, у якому горить пара гасу.

тільки присипати його. Щоб потім час від часу покрадьки прогортати в землі «віконечко» й милуватись. От так. Для певності можна й травичку притрусити. Щоб ніхто нічого не помітив і нічого не запідозрив. Бо місцеві хлопчиська ті «секрети» справно вишукують і грабують.

Іринчині «секрети» викрадають найчастіше. Бо вона їх робить якось так вдало, наче не з пір'я-камінчиків, а зі справжніх сніжинок чи самоцвітів. Як це в неї виходить — ніхто не збагне! Може, тому, що гарно малює? Чи тому, що завжди при цьому тихенько наспівує? І співає — чудово! А може — завдяки доброті й привітній усмішці, якою так часто квітне обличчя цієї руської дівчинки?

В Іринки «секретів» повно. І в рідному київському дворіку, і в городчику, і по рідній Микільсько-Ботанічній вулиці, і в недалекому Ботанічному саду. Про більшість із них ніхто не знає. Ну, хіба що Володько. Бо ж Володько... Він такий славний, такий!.. Ой, Володько — це ж теж страшенний секрет!

Та ціле Іринчине життя складається з них, із секретів! Навіть її поява в родині оповита загадкою. Інакше чому б сусіди кидали на неї дивні погляди, а родичі перешіптувались, що Марія і Володимир Жиленки Іринці зовсім не батьки, а Христя й Дмитро Захарченки — ніякі їй не бабуся й не дідусь?.. І чому на Іринчин день народження, 28 квітня, ніхто нічого не згадує про перші дні та місяці Іринчиного життя?

Таємниця і те, як вижили, коли у війну просто в їхній будинок влучила бомба. Вони тоді мешкали ще на Паньківській. Бабка Христя саме сиділа на стільчику біля вікна, Іринка — в неї на колінах. А бомба, пробивши всі поверхи, зробила велетенську вирву якраз під їхніми ногами і залягла глибоко вниз!.. Не вибухнувши!.. Ірця з бабусяю zostалися на вузькому карнизіку підлоги, яка от-от мала обвалитись... Бабця Христя каже: «Боже провидіння!» Мама Маруся перечить: «Совецька влада навчає, що Бога нема!»

Вона мусить перечити, бо ж працює в редакції газети «Радянська Україна», за віру в Бога її можуть звільнити. А далекий тато Володя — узагалі на «партійній» роботі, постійно перебуває у роз'їздах-відрядженнях і від совецької влади отримує платню. Іринка слухається мами, бо дуже любить її — безмежно сувору і безмежно красиву. Правда, це їй не заважає ходити з бабусяю святити вербу чи паски в церквичку, що на розі Паньківської та Саксаганського. Там так гарно, так любо співають! Але то вже теж таємниця — їхня з бабусяю.

Після тої бомби мусили виїхати на Черкащину — батьківщину старих Захарченків. Там, у Стецівці, с'як-так перебули біду. Що-

літа їздять туди з бабусяю на канікули. Іринка ці поїздки обожаює. Хоч село теж ховає якусь невеселу історію бабусяного й дідусевого життя. Яку — секрет. Покійний дідусь Дмитро не розкаже, а бабці Христі мама Маруся забороняє про це геть і думати.

Та перша Іринчина поїздка — теж майже незбагненна. Дівчинка була ще такою маленькою, що пам'ятає лише скрипучого воза, дорогу і величне зоряне небо.

Війна для Іринки — теж «біла пляма». Дівчинка тільки від людей чула, що це дуже страшно. Її ж власної пам'яті страх не торкнувся: надто маленька була, народилась перед війною, 1941 року.

О, Іринчина пам'ять теж має свій секрет! Вона записує тільки яскраві барви. Навіть серед сірого поруйнованого Києва. Вихоплює і запасається яскравістю на «чорний день». Неспроста ж тільки Іринка помітила, що на тьоті-Надіній картині віконце у вечірньому будиночку... світиться! Неспроста ж її єдина лялька Бельба з очима-гудзиками, пошита бабусяю зі звичайної старої панчохи, Іринці така «рідна» й барвиста!

Неспроста ж дідусь, який недавно помер, пам'ятається Іринці нехворим, а красивим, усміхненим, люблячим. У світлих штанах, білому капелюсі, з якимось гостинчиком для онучки. І з неодмінним жартом:

— Іра їде, а дідусь — пішки їде!

Натякав на її повне ім'я — «Іраїда», якого Ірця не любила. Та на дідуся Дмитра сердитись неможливо! Його тепло зігриває дівчинку ще й досі... І заміняє батькову любов. Адже тато Володя вдома живе рідко. А коли й живе, то поглядає на Ірцю, як на чужу.

Геть сумні думки! Дівчатко розправляє травичку над «секретом» і загадково усміхається. Бо й саму її зараз аж переповнюють секрети! Наприклад, чому, скажіть, будь ласка, зі школи вчора вона прийшла на два уроки раніше? Нізащо не здогадаєтесь! «Пропало світло, і нас відпустили!» — невинно пояснила бабусі. Вчать же бо в другу зміну, а весна ще не вступила в повні права. Без електрики на останніх заняттях не обійтись. І ніхто не знає, що світло пропало не просто так, а... через папірець у лічильнику! Це вони з Томкою Довженко так придумали: пробиратися в шкільну електрощитову і вставляти, куди треба, вогкого папірця. Коли папірчик висихає, світло автоматично вимикається. Уроки відмінюють, а школярі — по домівках!

Ні, Ірця зовсім не погана учениця. Просто зі школою в неї... якось не клеїться. І не тому, що підручник — один на дві парти (сиділи по троє), не тому що пишуть у списаних зошитах між рядками. Просто як ото прийшла в перший клас, як посадили її серед вищих зростом і багатше вбраних дівчаток, так і немає Ірі у школі просвітку.

Здається, що вона там найгірша, найдурніша, най... Що всі досі тільки й повторюють: «Кузька!» «Моська!» «Шмакодявка»!.. А ще кривляться: «Фі, гаваріт — будто з села прієхала!» Це коли Іринка ненароком переходить на бабусину мову, на мову рідної Захарченківської Стецівки. Адже мала б звикнути, що в совєцькому Києві всі мусять розмовляти російською. Як наловчилась розмовляти мама Маруся, як почали балакати навіть сусіди-поляки, сусіди-євреї, сусіди-німці й навіть продавець паперових ліхтариків китаець.

Еге ж, віднедавна в їхньому багатонаціональному дворикові навіть із-за дверей не почуєш барвистого «цвєнькання», «пшеккання», «гиргикання». Зосталося тільки «штокання». Пора вже й Іринці підлаштуватись!

Коли ж на перерві Света Шлейфер та Пузирьова Іра викладають із красивих серветок свої апетитні сніданки... Чи то голод минулого 47 року ще не вивітрився з їхньої родини, чи то дідусева смерть ударила по них ще й зубожінням (дідусь печі клав — пів-Києва у черзі стояло!), — проте Іринці такі лакітки¹ навіть не сняться. Запахнуть — хоч зі школи тікай. Що Іринка й робила.

Бо саме тут, удома вона сама собі господиня. Та ще — у світі прочитаних книжок, яких набирає в бібліотеці мало не цілі гори! Та ще — у своїх безмежних мріях! Або — в спогадах: цілий рік гріють душу згадки про літню Стецівку! Ніхто в цих Іринчиних секретних «світах» не свариться на неї, не дорікає, не нав'язує чужих думок!

А ще в Іринці усередині живуть загадки, не розвідані, не розгадані ще й нею самою. Тільки й відчуває, що в душі, мов у калейдоскопі, зливаються-пересипаються довколишні яскраві барви, дивовижні звуки й сонячні промені і що викладаються вони в ще якийсь — цілковито новий, дуже «узорний» і страшенно таємничий пречудовий «секрет».

Сьогодні, вимудровуючи «секрет», ненароком придумала ще одну таємницю!

Ой, добре, що встигла загорнути свій витвір, бо за «вітрилами» простирадел почувся гамір.

— Ірко, в що граємо? — з-за білизни повиборсувалися хлопці. — В «лапту», «квача», «штандера»?

Ще одне її царство! Дівчат-ровесниць у дворі майже нема, тож Ірі хлопчаки замість подружок. Вона ще не знає, що «Іраїда» з грецької перекладається як «геройка». Але добре тямить, що без її справді геройського запалу, фантазії та заводійства місцевій паруботі жодна гра таки ж не смакує.

¹Ласощі.

— Не-а! — хитрувато похитує голівкою. — Не в «штандера»!
— Ну, тоді в «гуси-гуси»! — Володько неохоче загилює м'яча в кушці.

— Не-а! — ще хитріше заперече дівча.

— У «класи»? «Третій зайвий»? — марно силкуються хлопчаки. — «Замри»? «Зелень»? «Кільце-кільце — до мене!»? «Зіпсований телефон»? «Подольночка»? «Бояри»? «Бариня послала в магазин...»? Та признавайся вже!

Іринка всміхається ще поважніше і ще таємничіше:

— А як ви на те, щоб скупатися в ботсадівському басейні?

— У холодній воді?

— А чом би й ні? — Іра переможно обводить поглядом «команду босих». — Чи нам перший раз? Хіба сьогодні, коли всі прали, ми не грали у «водяні бої»?

— І то правда! — загули хлопці. — Гайда! Якби тільки вдома не дізнались!

Наввипередки рвонули до хвіртки.

— Удома все пробачать, бо ввечері в нас буде кіно! — запевнювала вже на бігу Іринка.

— Та ж кіна сьогодні нема! — лопотять поруч босими підшвами хлопці.

Нікому з дітей на квитки грошей не дають. А безплатно пройти не вдається: нині на касі — «вредна» білетерка. В такої не випросиш навіть «стоячого» місця за шторою.

— А в нас — буде! — лукаво заявляє дівчинка.

— Ну так: ти ж його будеш переказувати! — Володько звик, що вечорами Ірця переказує дорослим побачені з-за штори фільми. Тітки й дядьки слухають з роззявленими ротами. Не розчаровуються, що замість сумного фіналу в Ірчиній версії все, як би зараз сказали, гепі енд.

— А сьогодні ще й покажем! Простирадла бачили? Отже, екрана, уважайте, маємо!.. — крутий провулок уже збіг до самісінького Ботанічного.

—...Лишиться тільки роздати ролі — Іринка вже намацує ніжкою виступ у стіні, через який по черзі перелазять у Ботсад. — Ну, й вирішите яке саме кіно будемо ставити!

А фільмів багато — усі «трофейні», завезені з-за кордону після війни. Але про це Іринка вже додумує мовчки, поспішаючи зарослою стежечкою до басейну.

«Тарзан» одразу відпадає: навіть якби у дворикі було де розігнатись зі стрибками й польотами на «ліанах», то хлопці все одно пере-

сваряться за роль Тарзана. Потрібне щось середнє між «Роз-Марі», «Великим вальсом» та «Індійською гробницею».

Ще мить — і, пороздгавшись, діти дружно шубовстають у басейн. Ошпареній холодною водою Іринці так само швидко хочеться вискочити назад на берег. Але вона мужньо бовтає ногами, опираючись руками об замулене дно. Щоб зігрітись, виробляє різні «плавучі» фігури, «качечку-прачечку» й здійсмає справжнісіньку «морську бурю».

Хлопці й собі талапаються, і ніхто з них не знає (Володько теж), що плавати Іринка... не вміє! Це теж її малесенький секрет, якого ховає навіть від себе. Адже вона так любить воду! Ця любов у дванадцять років таки допоможе їй навчитись плавати — уже на справжньому морі, в Сочі, куди вперше візьмуть її батьки.

А зараз худенькі посинілі дитячі тільця проворненько вискакують із басейну, обтрушуються, хапають останні дрижаки і поспіхом одягаються.

— Ух, оц-це освіж-ж-жились! — підстрибуючи на одній нозі, виливає з вуха воду Володько.

Хлопці гудуть щось жваве у відповідь, і всім стає неймовірно весело: не злякались холоду — раз, накупалися — два, і вже зігрілися — три.

Пропажі вдома справді не завважили. Бо надто захопливе «кіно» розгорнулось цього вечора на тлі останнього незібраного простирала. Ролі були справедливо поділені, кінець щасливий, декорації підходящі, жодна з дворових птахів-тварин не постраждала, ніяка з домашніх речей не зім'ята, не порвана й не замурзана.

Збентежило тільки дружнє бухикання «артистів». Наступного разу треба буде уважніше наглядати не лише за «великим пранням», а й за «водяними боями»!..

У круговерті відгадок

А невдовзі втілюється і фільм про Тарзана. Причому посправжньому: у вигляді вчепленої над ботсадівським ярмом мотузки з вузлом на кінці. Хлопці, розганяючись, по черзі хапались за нього, відштовхувались ногами і — «Улю-лю-лю-лю-у-у!» — перелітали на той бік яру. Точнісінько, як Тарзан у фільмі! Винахід, звісно ж, звався «тарзанка».

Усі неповнолітні мешканці Микільсько-Ботанічної вулиці, які досі копіювали Тарзана неймовірними стрибками з дахів і дикими вигуками, втечами на поїзди «до Африки», віднині пропадали біля цього дива.

Як і завше в таких ризикованих затіях, серед розмальованих подряпинами-синцями «дикунів» Іра — єдина дівчинка.

— Улю-лю-лю-лю-у-у-у-у!!! — уже вкотре щасливо махає рукою з протилежного боку, уже вкотре продирається кущами, оббігаючи яр, аби вернутись назад до линви. Вона — справжня Тарзанка!

Перечекати, поки перелетять кілька хлопців, і — знову щасливе передчуття польоту. Розбіг, вузол...

— Улю-лю-л...

Іринка вже вчепилася руками й гойднулася, уже розпочала свій переможний крик і лет, аж щось смикнуло її за ногу.

...Канат видирається з Іриних рук, і дівчинка падає вниз, у яр...

Як? Що? Чому?

Загадкою zostався і її шлях додому: Іринка зовсім не пам'ятає, як ще звелась у яру на ноги, як вилізла нагору і де взяла сили навіть самотійно дійти додому. Зомліла аж на порозі. Тоді — білі стіни лікарні. Струс мозку й тріщина в грудній клітці.

Пізніше їй розказали, що якийсь хуліган її навмисно смикнув за ногу. Дошкулило, видно, що дівчесько рівняється до чоловіків. «А щоб не воображала!» — пояснив дурнувату витівку.

Перед Іринкою вперше розкрилася прірва людської заздрості, з якої не раз доведеться видряпуватись. І нині — хтозна, чи перемогла б, якби не отой секрет її світлого серця. «А я таки ніколи не тримала зла в душі, — напише через роки у своїх спогадах. — Моє серце схоже на веселий, міцний і яскравий м'яч. Чим сильніше вдарять — тим вище злечу. А вм'ятини від ударів вирівнюються, і я знову посміхаюсь, і кожен мій новий день — як перший день творення». Мабуть, недарма її «домашнє», а згодом і літературне ім'я — «Ірина» — з латинської перекладається як «мирна». Дівчинка, навпаки, навіть знайшла для себе купу вигод із того безглузкого падіння. У школу не ходила — це раз. Від іспитів звільнили (тоді іспити були й після другого класу) — два.

День народження на носі — три. Виписка з лікарні — чотири. Надворі майже літо — п'ять. Краса навколо — ще одна причина для щастя. Також — бабусин подарунок: з лікарняного Ірця перевдягається в нове платтячко. Перешите з мами Марусиною золотисто-крепдешинової сукні, ще навіть із ароматом її «Красної Москви»!!!

А вдома на Іру чекає... Велосипед!

Стільки щастя за раз! Ні, заради цього варто впасти з тарзанки!

А вже потім — літала на велосипеді! Ох, і літала! Мало не через усю вулицю Толстого — ноги на кермо, руки в боки (мама й бабуся не бачать!) і — вперед, уперед, упере-е-ед!.. Бержи-и-и-ись, хто йде і хто їде! О, тут вона ще більший майстер, як у польотах на «тарзан-

ці!» І «розмальована» такими яскравими саднами й синяками, що індіанцям та «блідолицим» «безколісним» хлоп'якам-ровесникам геть і не снилися!

Що вдієш, і тут вона попереду місцевих «тарзанів»!

За новими розвагами забулись і «розкрились» навіть численні колишні Ірчині «секрети», розграбовані місцевими, як бабка мовить, «шалиганами».

А ще невдовзі дізнається від бабусі й про стецівську таємницю. Вголос про це не можна, але якщо по секрету... Виявляється, перед 1930-ми роками хазяйновитих Дмитра і Христю Захарченків розкуркулили і разом з іншими заможними родинами насильно вивезли до Сибіру. Єдину доньку Марусю врятувало від переслідувань тільки поспішне одруження з давно закоханим у неї партійцем Володею Жиленком. Коли ж Христі вдалося вирватись із північних країв і повернутися в Стецівку, місцеві активісти знов улаштували на неї полювання. Мусила тікати до Марусі в Київ. Туди ж пізніше прибавився й Дмитро... Тільки ж про це — ні-ні-ні!!!

...Всю правду про колективізацію, розкуркулення, голод, а ще ж — про жахливі розстріли-репресії та інші злочини сталінського режиму Іринка дізнається вже через багато-багато літ.

А зараз доведеться їй ненароком розкрити ще одну таємницю.

Це трапилось, коли мама Маруся помирилась із татом Володею і поїхала на якийсь час жити до нього аж на Львівщину, куди вкотре закинула його партія. В селище Зимну Воду. Одного разу мама Маруся подзвонила в Київ (Захарченки вже мали власного телефона!). Іринка якраз була вдома сама.

Мамі потрібно було продиктувати дані якогось документа. Іринка дістала з шухляди папку з паперами і почала шукати потрібний.

— Мамо, тут тільки «Довідка про всиновлення дитини»! — розгорнула якийсь прижовклий папірець.

— Ні! Не зачіпай! То не те, що нам треба, то — взагалі чуже! — Маруся кричала так гучно й перелякано, що Іринка аж відсахнулась од слухавки.

А по розмові, хоч як тяжко було від розуміння, що чинить проти маминої вказівки... Папірця таки прочитала...

Отже, вона — не їхня?! Не Захарченків, не Жиленків?!

Так он чому так загадково позирали на неї стецівські родичі!!!

Так он чому перешіптувались поза спиною сусіди!!!

Не їхня! Не їхня! Не їхня!..

Правду ж — ту, котрої до пуття не відали ні родичі, ні сусіди, Іра теж дізнається через роки. У глибокій старості бабка Христя, втомившись мовчати, признається, що Іра — таки їхня. Що вона —

позашлюбна дочка власного... дідуся. Що він у Києві мурував під землячці зі Звенигородщини, проїнявся її долею, закохався... Проте сім'ї не покинув. У війну та жінка десь пропала, про неї ніхто нічого знати не знав. Хтозна-скільки часу дитина була кинута напризволяще. Серед зими! Аж поки про неї, вихуду, замерзлу, завошивлену і всю в корості, не сповістили Захарченкам. Забрали, відходили, назвали Іраїдою... Маруся вирішила в дочерити дівчинку (про це — ніхто нікому ні слова!). Написала про це Володимирі Жиленкові на якісь його партійні fronti...

Дмитро Андріянович Захарченко — Іринчин татко! А мама Маруся, отже, ніяка не мама — просто на тридцять років старша... сестра по батькові!

...Усі ці всенародні й особисті драми пережити, ох, як нелегко. Проте Іринка — мужня і вірить у краще. Більше того: з приходом у 5 класі нової вчительки української мови й літератури Діни Іванівни Попель Іринка не тільки збагатиться на ще одну люблячу душу. І вона, і її однокласники раптом відкриють, що вони — УКРАЇНЦІ! Ця вражаюча новина перевернула Іринчин світ і повернула її до власного кореня. Бо Іра також — українка!!! Вона пронесе це високе й непросте звання навіть там, де інші не витримують, зламуються.

А може, секрет — ще й у такому «багатому» імені? Бо, може, її ім'я — ніяке не грецьке і не латинське? А прадавнє-праукраїнське — Ярина? Ярина — весняні посіви, бо Ярило — весняне сонце... Ірина — «сонячна»?!

«Я вся — сподівання Сонця», — напише через багато років.

Від сонця — і перший-найперший Іринчин віршик:

*Тільки сонце встане,
Побіжу на річку,
Бігаю по березі,
Рву з кущів порічку.*

Так у Стецівці за п'ять хвилин третьокласниця Іра Жиленко несподівано розкрила в собі ще одну таємницю. Оту — зачинену за сімома замками, за сімома барвами, за сімома нотами!

Таємний дар, видно, був закладений у ній ще Господом-Богом. Настроєні душевні струни варто лишень було торкнуту смичком... Смичком міцної Захарченківської породи, смичком невичерпної бабусиної мови, смичком яскравої маминої вроди, смичком щедрих стецівських пейзажів, смичком колоритної химерності київських двориків та садів... Навіть мрія про далеке море — і та наче поблідла. А може, навпаки, найшла своє втілення у Слові?

Зрештою, майбутня Ірина-доросла розумітиме: ці перші віршенята, яких у неї до сьомого класу набереться добря-а-ачий зошит, — ні-

яка ще не поезія. Аж у Ірини-юнки напишеться врешті щось СПРАВЖНЄ. Це буде про її рідний квітень, про пережите й пропущене крізь серце. І, звісно, також про сонце. Але цього разу ніщо не буде схоже на «штампи», переспівані сотнями авторів. Це вийде — живо і легко, як подих. Ось як вийде:

*Квітень! Квітень! Сині квіти
продас на розі бабка.
Тротуари пахнуть літом.
К бісу шарфи! К бісу шапки!
Добра радість — гуркіт, дзвони! —
в серці квітне пелюстком.
І причісує газони
вітер теплим язиком.
Каблучки мої веселі
так вицоковують привітно.
Парки, сонце, каруселі...
Квітень!*

Іринці ще немає кому сказати, але вона й сама відчує: оце — воно! Ще не зовсім досконале, але — воно! Юнацькі вірші відлуняться першою публікацією в газеті «Київська правда» 23 травня 1958 року.

Далі піде ще краще. Талант, праця й натхнення, вміння радіти («Я святкую життя!» — Іринин геніальний рядок!). А ще — неповторна сонячність душі. Вони зроблять із неї письменницю світового рівня. Хоч і належатиме до покоління «шістдесятників»¹, серед яких — і Василь Стус, і Василь Симоненко, й Ігор Калинець, і Григорій Кочур, і Михайлина Коцюбинська, і Ліна Костенко, й Іван Драч, і Євген Сверстюк, й Іван Дзюба, і художники Алла Горська, Віктор Зарецький, Галина Севрук, Опанас Заливаха — всіх не перелічити... Розкриємо ще один секрет: ба, навіть чоловіком Іринчиним стане видатний «шістдесятник» — ні, не той Володько з дитинства, але теж Володимир, прозаїк Володимир Дрозд!

Але Ірина Жиленко — письменниця унікальна, ні на кого не схожа.

Нарешті вдалось перелити у Слово те, що носила в собі весь час! Нарешті вдалось висловитись — наче простими, буденними словами, а насправді так не схожо на інших, так по-своєму. Наче тільки про себе, а насправді — про всіх!..

¹ «Шістдесятники» — покоління українських політиків, письменників, художників, музикантів, які увійшли в мистецтво та громадську діяльність у 60-х роках ХХ ст. й сколихнули припинше суспільство відвертим прагненням свободи слова і думки, відродженням занедбаної української культури й мови тощо.

...Іринці назавжди підкорився головний «секрет» — глибина, сила й могуть її величності Поезії. І вона той секрет відкриває людям.

Історія людини в історії людства

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Пригадайте вірші Ірини Жиленко, що вивчалися на уроках української літератури. Яка їхня тематика?
2. У який час минало дитинство майбутньої письменниці?
3. Ким у дитинстві мріяла стати юна Ірина Жиленко?
4. Як Іра проводила вільний час? Як це її характеризує?
5. Чим найбільше захоплювалася дівчинка?
6. Як проходило навчання в школах повоєнного часу? Чому, на думку авторки оповідання, у Іри зі школою «не склалося»?
7. Про які родинні таємниці поступово дізнавалася дівчинка? Як вони впливали на її світосприйняття?
8. Що сприяло формуванню поетичного таланту Ірини Жиленко?
9. Що ви дізналися з оповідання про покоління поетів-шістдесятників?
10. Якою ви уявляєте українську поетесу Ірину Жиленко?

Володимир Івасюк

(1949–1979)

Відомий композитор-виконавець, поет родом із Буковини, став одним із основоположників української поп-музики.

Він автор 107 пісень, 53 інструментальних творів, музики до кількох спектаклів. Народний артист України Василь Зінкевич влучно назвав його «буковинським самородком, який став воістину відкриттям нашої музичної культури». Пісні Володимира Івасюка сприяли відродженню національної самосвідомості, патріотичних почуттів і стали справді народними. У 2009 році митець отримав звання Героя України.

Найвідоміші твори Володимира Івасюка: «Відлітали журавлі», «Я піду в далекі гори», «Червона рута», «Водограй», «Пісня буде поміж нас», «Лиш раз цвіте любов», «Ласкаво просимо», «Мандрівна музика», «Два перстені», «Там за горою, за крем'яною». Його чудові пісні, які знають і співають далеко за межами України, завжди залишатимуться сучасними. Пропонуємо ознайомитися з декількома з них.

Червона рута¹

Ти признайся мені,
Звідки в тебе ті чари,
Я без тебе всі дні
У полоні печалі.
Може, десь у лісах
Ти чар-зілля шукала,
Сонце-руту знайшла
І мене зчарувала?
Червону руту
Не шукай вечорами, —
Ти у мене єдина,
Тільки ти, повір.

Бо твоя врода —
То є чистая вода,
То є бистрая вода
З синіх гір.
Бачу я тебе в снах,
У дібровах зелених.
По забутих стежках
Ти приходиш до мене.
І не треба нести
Мені квітку надії,
Бо давно уже ти
Увійшла в мої мрії.

Я піду в далекі гори

Я піду в далекі гори
На широкі полонини²,
І попрошу вітру зворів³,
Аби він не спав до днини.
Щоб летів на вільних крилах
На кичери⁴ і в діброви
І дізнавсь, де моя мила —
Карі очі, чорні брови.
Мила моя, люба моя,
Світе ясен-цвіт,
Я несу в очах до тебе
Весь блакитний світ.

Я несу любов-зажуру,
Мрію молоду,
І сади цвітуть для мене,
Як до тебе йду.
А як вітер з полонини
Полетіти не захоче,
Все одно знайду дівчину —
Чорні брови, карі очі.
Перейду я бистрі ріки,
І бескиди, і діброви,
І шляхи мені покажуть
Карі очі, чорні брови.

¹ Назва гірської квітки, що росте у високогір'ї українських Карпат. У народних переказах квітка є чар-зіллям, яке постає символом вічного й чистого кохання.

² Безліса ділянка в Карпатах, яка використовується для пасовиська та сінокошу.

³ Звір (ізвір) діал. — яр.

⁴ Кичера — гора, вкрита лісом, крім вершини

Водограй

Тече вода, тече бистра, а куди — не знає,
Поміж гори в світ широкий, тече, не вертає.
Ми зайдемо в чисту воду біля водограю
І попросим його щиро — хай він нам заграє...
Ой водо-водограй, грай для нас грай.
Танок свій жвавий ти не зупиняй.
За красну пісню на всі голоси
Що хочеш, водограю, попроси.
Струни дає тобі кожна весна,
Дзвінкість дарує їм осінь ясна.
А ми зіграєм на струнах твоїх,
Хай розіллють вони радісний сміх.
– Подивись, як сіру скелю б'є вода іскриста,
Ти зроби мені з тих крапель зоряне намисто.
– Краще я зберу всі води — й зроблю з них цимбали¹,
Щоб тобі, дівчино мила, вони красно грали.

ПОМІРКУЙТЕ!

1. Що вам відомо про червону руту з українського фольклору? Що символізує цей образ у пісні Володимира Івасюка?
2. З чим порівнює ліричний герой твору «Червона рута» вроду своєї коханої?
3. У чому, на вашу думку, секрет популярності цієї пісні?
4. За допомогою яких образів поезії «Я піду в далекі гори» автор передає відчуття краси та величі Батьківщини?
5. Чому у творі використані діалектні слова? Поясїть їхнє значення.
6. Визначте мотив вірша «Я піду в далекі гори».
7. Який настрій переданий у пісні «Водограй»?
8. Хто є ліричними героями вірша «Водограй»?
9. Назвіть художні засоби, що використав поет в описі водограю.
10. Чи погоджуєтесь ви з думкою, що пісні В. Івасюка є актуальними в сьогоденні? Обґрунтуйте власні міркування.

¹ Цимбали — народний музичний інструмент, що складається з дерев'яного корпусу й металевих струн, на яких грають, ударяючи молоточками або паличками.

Зміст

РОЗДІЛ І. ПРО МИНУЛІ ЧАСИ

Еліна Заржицька. Як козак у водяного царя служив

Як козак пихатого пана провчив

Василь Королів-Старий. Потороча Хрипка

Степан Васильченко. Приблуда

Олекса Стороженко. Голка

РОЗДІЛ ІІ. ТИ ЗНАЄШ, ЩО ТИ ЛЮДИНА...

Дзвінка Матіяш. День сніговика (*уривок*)

Оксана Луцевська. Друзі за листуванням

Степан Процюк. Аргонавти. Третя історія Марійки і Костика

РОЗДІЛ ІІІ. МИ — УКРАЇНЦІ

Олена Захарченко. ВЕРТЕП. #РоманПроМайдан (*уривок*)

Марина Павленко. Життя видатних дітей. Янголи для Павлуся

Тичини

Сонячні секрети Іринки Жиленко

Володимир Івасюк. Червона рута. Я піду в далекі гори. Водограй

Відповіді